

Час сіяти (збірка)

Радій Радутний

*Радій Радутний
Час сіяти
(збірка оповідань)*

*Зміст
І жили вони довго...
Цілком безпечно
Лізе!
Здоровий скептицизм
Забагато клієнтів
Містер та місіс Орф
Планета на трьох
Навздогін
Багато, багато, багато попелу
Спільними зусиллями
Відпустити не можна стратити
Маленький сірий негідник
Відпустка
Час сіяти
Відлуння*

І ЖИЛИ ВОНИ ДОВГО...

— Були колись такі люди — сильні й могутні. Майже до наших часів дожили, зовсім недавно скінчилися. Ще мій дід, бувало, піднімав воза, якщо коняці тяжко було, а прадід, кажуть, міг з гармати пальнути, як із рушниці. Брав одразу дві попід пахви, й киває джурі — підпалюй, мовляв! Той і радий старатися. Бубух! — з лівої, прадід хитнеться, на місці крутнеться, та й киває знову — підпалюй! Бубух — з правої! Й десяток турків за кожним пострілом! Оце був чоловік, а зараз таких вже нема...

Дідусь і справді був "не такий". Старенький, немічний, ходив з палицею, та ще й зупиняючись через кожен десяток кроків. Але хлопчик бачив колись, як дід зустрів на сінокосі гадюку. Чи то налякана, а чи зроду скажена, вона не тікала, а скрутилася у тарілку, готуючись до стрибка. Не до діда — бо він стояв трохи далі, а саме до нього. Два кроки попереду. Й один — до гадюки. Одна мить, один порух чорно-сірого тіла. Одне коротке шипіння.

Але свиснула палиця, й шипіння згасло, наче свічку задули. Гадюка лежала на колючій стерні, наче ганчірка. Зовсім не страшна — хоч у руки бери, якби не було

трохи гидко.

А дідусь взяв за руку й повів онука далі. Дуже повільно, зупиняючись через кожен десяток кроків й відсапуючись. Вже за хвилину така хода онукові набридла, й він знову гасав поміж довгими валками, ловив під ними полівок й ловив коників.

А ще було страшенно цікаво забігти аж на самий вершечок сінокісного пагорба, та ще з двома-трьома хлопцями побігти з нього наввипередки. Втім, який там "побігти"! Біглося кроків десять, ну, може двадцять, а потім небо теж згадувало дитинство й починало гратися із землею в квача. Все навколо крутилося й досить боляче калатало по ребрах, а насамкінець пагорб мав невеличкий горбок — достоту як ніс у Верки-кацапки, й взимку той горбок підкидав санчата на висоту зросту дорослого дядька. Влітку, звісно, не так високо, але ж і приземлятися треба було на власні сідниці, а воно, знаєте, боляче!

Втім, бувало, що по тих самих місцях гуляла й лозина — і за гору, де можна стернею очі виколоти, і за гусей, що у шкоду залізли, і за молодшу сестричку, що мало з печі не впала, і ще багато за що. Тож хіба звикати їм, тим сідницям! Батькові, мабуть, теж діставалося, коли він малим був й теж з цієї гори котився, й теж, мабуть, гусей в шкоду пускав. А з тіткою Одаркою вони й досі сміються, як щось згадують. Хоча яка з них молодша сестричка, вона ж он яка велика й товста!

— ...то це прадід, а його прадід, кажуть, був великий чаклун та характерник. Подивиться, бувало, ворогу в очі — і той сам собі шаблю в череві зажене. Або махне рукою, й усе — не бачить його супротивник. Махає собі ятаганом, а він стоїть та регоче, те ще й підказує — осьдечки я, лівіше трохи візьми!

Хлопчик слухав й уявляв себе то прадідом-силачем, то прапрапрадідом-характерником. От би йому так! Як піймає його сусідський Петро, буде знову щиглів давати, а ти йому рраз! — і кулацюгою межі очі, щоб аж чоло тріснуло! Або подивишся — а він і штани з переляку загубить! Ото дівчата сміятимуться!

— ...а ще раніше й чаклуни страшніші були. З чортами зналися, з дикою звіриною. Самі могли на вовків перекидатися й пити ночами вражу кров. Бувало, увіткне в землю ножа. перестрибне його, у повітрі догори дригом перевернеться, геп на землю — вже вовк! Та не простий, а здоровенний, із залізною шерстю. Ані спис його не бере, ані шабля, а про стрілу то й казати нема чого. От лишень куль боялися, й мабуть, кулями їх і вибили.

Про вовкулаків малий вже кілька разів чув. То від мами — але в неї то була лайка на сусідських хлопчаків, що навесні обнесли черешню, то від бабусі — але то був прокльон якийсь. Щоб тебе вовкулаки взяли! — сказала вона на якусь тітку, й та аж здригнулася. А, здавалося б, що тут страшного — ну, взяли вовкулаки, на руки взяли та потримали, а потім відпустили. Подумаєш! Він би ще вихвалявся потім, якби з ним таке трапилось!

— А ще раніше вміли люди говорити з мерцями й навіть долати смерть. Бувало, призначав козак герць, і приходила смерть, і билися вони три дні та три ночі, аж поки не перемагав хтось. Якщо смерть — то ішов козак за нею до пекла, а якщо навпаки —

то йшла смерть від нього на тридцять три роки, й так до наступного разу...

— Діду, діду, — того разу не витримав онук. — А як це — говорити із мертвими? Це так, як ти з бабусею говорив, коли вона вмерла? Але ж вона не відповідала, вона ж просто лежала собі, аж поки не закопали?

Дитинство жорстоке — й лише через кілька років онук зрозумів, що завдав тоді дідусеві сильного болю, й не тим, що смикав за руку. Зрозумів, чому в нього сльозинка скотилась з очей, й чому він так довго мовчав. А от що сказав далі — того разу так і не зрозумів до кінця, й чесно кажучи — досі не все було ясно.

— Вміли, онучку, вміли так говорити, що й мерці їм відповідали. Навіть ті, хто не хотів, й ті, хто давно вже були поховані. Хоч сто років тому, хоч тисячу.

— Діду, діду, а як вони говорили? В них же рота нема, самі лиш кістки! Он, пам'ятаєш, як недавно дядько Мартин погріб копав, та й викопав бусурманський шкілет, а хлопці череп украли, повісили на вербі й камінцями жбурляли! Так він нам нічого тоді не сказав!

— Ех, діти, діти, — старий зітхнув. — А якби твій череп колись викопали, повісили, й камінцями жбурляли? Тобі б сподобалося?

Хлопчик потер чоло, мабуть, уявивши, теж зітхнув й промимрив стандартне: "Я більше не буду..."

— Та знаю вже, що не будеш, — посміхнувся дідусь. — Ну й добре. Мертві — вони просто мертві, вони вже не українці, й не бусурмани, не ляхи й не москалі. Просто мертві. Лежать — то й нехай лежать. Вони нас не чіпають, а ми давай уже їх чіпати не будемо. Хоча...

Дід посміхнувся й таємниче прошепотів:

— Знаєш, як козаки ставили мерців закопані скарби стерегти?

Хлопчина аж рота відкрив, та й прикрити забув.

— Закопають, бувало, скарб, — очі діда мрійливо зблиснули. — Золота там, срібла, діамантів усяких. Зброї кошовної, горілки міцної, козацької. Брилу кам'яну зверху кинуть, а на неї — кількох полонених, горлянки їм переріжуть, відрубають мізинця й кажуть: лежи тут і скарб бережи, бо інакше кину я твій мізинець у вогонь, й горітимеш ти разом з ним довше, аніж у пеклі б горів! Й лежить мрець, лютує, їсти хоче, спати хоче, втекти хоче, але боїться й на мить скарб покинути, бо не хоче вічно у багатті горіти. А козак, буває, й загине, й пальця того підбере хтось. Як розуміє людина, що воно за кістка, то й зрадіє, й почне могилу шукати, а як дурна — то й викине, й лютувати мерцю на золоті вічно!..

Хлопчик так і сидів із роззявленим ротом, й дивися начебто поперед себе, а світу й не бачив. От якби був спосіб зазирнути в очі, то видно там було б не стару комору з лелекою на стрісі, й не kota на тину, і навіть не дідуся у брилі, а пропливали там нелічені скарби — золото, срібло, шаблюки з дорогоцінним камінням в руків'ях. Охороняли їх кістяки з іржавими мечам в руках — але хіба то якась перепона! Він би їх — рраз!...

— ...та не всі вони злі до людей. Бувало, закопають когось, а він на людей не злий.

Пожив добре, помер славно, в могилу йому люльку поклали, шаблю, кобзу, а як багатий чоловік був, або славний дуже — то ще коня бойового, й дівок кілька — щоб не нудився.

Як на думку онука, то дівки були зайві — бо з ними якраз нудніше, але, мабуть, у старі часи чи то дівки інакші були, чи то знали козаки якийсь спосіб зробити так, аби ті не рюмсали, коли їх за кіску посмикаєш.

— ...і лежить він тоді десять років, і двадцять, і сто лежить, а як вилізеш вночі на могилу, прикладеш вухо до землі, прислухаєшся — а там музика грає, вино булькотить, склянки дзвенять, дівки верещать! Як у корчмі, ех... тільки краще. То чого йому бути злим? Відкриє, буває, земляні двері, вийде нагору, подивиться — ух, як змінилося все! Річка висохла, натомість лісок підріс, село он якесь поставили... ну та гаразд, тут добре, але внизу краще — і лізе собі назад. А як зустріне когось, та не злякається чоловік, то погомонять аж до ранку. Їм там, внизу, цікаво буває, що у нас робиться, а вони нам за це теж якийсь секрет можуть виказати. Чи то про скарб давній, чи про те, як краще ворога бити, а майбутнє сказати, краще за всяку ворожку. Їм там, знизу, видніше...

Могил у степу чимало було, й на деяких навіть стояли кам'яні баби — з руками на пупі та грудьми аж до пуза. Старі люди казали, що колись ті баби живі були, й самі на могили приходили, сідали навпочіпки — так й завмирали навіки.

Наче щоб могилу стерегти, але навіть себе встерегти не могли.

Не опиналися навіть, коли їх з насидженого місця скидали, везли кудись. Приїжджали, бувало, вчені люди, забирали бабів до міста, й хтозна, що там з ними робили, бо назад не ставили.

Завбачивши таки, й деякі з сільчан бралися за ті баби, та й ставили на них хати, бо камінь був дорогий. Кажуть, стояли ті хати довго, а от люди жили в них не дуже.

Мабуть, і справді раніше люди більші були, а чи може величніші, бо могили теж подрібнішали, й дідусеві викопали зовсім маленьку — якраз під зріст, не поклали ані пляшки з горілкою, ані шаблюки, й лише онук крадькома, щоб не бачив ніхто, кинув у могилу люльку й кисет з тютюном, та й той батько потім шукав й дуже лаявся.

Наука про старі часи не пішла до бука, але й користі з неї багато вже не було. Ну, побавилися хлопці ще трохи, один одного вночі на пасовищі лякаючи, а потім й забулося. Може, згадається колись, як у самих онуки будуть, й згадає хтось діда, що вже півстоліття в могилі, і якщо справді нудно їм там лежати, то, може, стане хоч на якусь мить приємніше.

Та й то навряд чи. Мертві — на те вони й мертві.

Хоча, бувало, згадував онук діда й просто так. Пройшло ще кілька років — й зрозумів він, нащо клали у могилу кілька дівок, й чим там з ними займалися, що верещали так, аж на землі чути було. Згадав онук, й посміхнувся, й трохи тепліше стало на серці, бо згадалися й сінокоси, й до річки походи, й гадюка згадалася, й свіжий мед з вулика.

Все старшим потроху ставав онук, й дужчим, а батько все більше й більше ставав схожим на дідуса, й вже, звичайно, не брався ані за лозину, ані за ремінець, а синок

все ще тої лозини побоювався. Але вже не за власні сідниці, а того, що дуже вже видно буде, як охляли батьки.

Та не будемо про погане, а будемо про хороше. Згадався дідусь іще раз, в ніч на Івана Купала, коли дівчата найгарніші за цілий рік, а хлопці найгарячіші, коли цвіте папороть, але хіба кому до скарбів, коли русалки ховаються в воду — бо як піймають хлопці, то хтозна, що з того вийде, коли навесні багато дітей народжується — й здавалося б, чого того Купалу згадувати — однак згадують, й посміхаються.

А як хочеться дівчину з кола вирвати, як зникнути непомітно від багаття, що там галас і натовп? Але ж спробуй-но вже від гадання відірвати — то й думати годі.

Однак можна, та ще й не складно це!

— Мені колись дід розповідав знаєш що? — треба прошепотіти в рожеве вушко. — Найкраще про майбутнє у мертвих питати. Їм там, знизу видніше...

Дівчина скосила очі на спідничину й посміхнулася. Справді, на деякі речі знизу було зручніше дивитися.

— ...й робити це треба якраз в ніч на Івана Купала. Нагорі гамірно, вони прокидаються, відкривають земляні двері, й нагору вилазять. І якщо підійти, привітатися чемно, чарку налити, якщо чоловік, або хустинку якусь подарувати, якщо жінка — то сядуть поруч, погомонять... і що спитаєш — усе розкажуть.

Дівчина вірила й не вірила водночас, й розуміла прекрасно, для чого запрошують її подалі від натовпу та веселощів... але, знаєте, бувають моменти, коли дуже хочеться дати себе обдурити. Дати! Й грець з ними, з веселощами, нікуди вони не дінуться.

Справді, з могили усе село було як на долоні, й музику чути було, й дівчачі зойки, як вогонь п'яти лизав — "а не стрибай через мене!", а от навпаки — зась. Ніхто не бачить, й ніхто не чує. Як не верещати, звичайно. Якщо тихо й мирно поцілуватись... ну, може, ще руку запустити у пазуху... ну аякже, треба ж, щоб ті, внизу, нас почули, позаздрили, вилізли подивитись, хто тут землю трясє...

А тепер і поспати можна... тихіше, тихіше, прилаштовуйся отак, голову мені на плече, то й не буде холодно... знаєш, вони, мабуть уві сні приходять... сватів... а, сватів... а чого ж, можна й сватів... ось подивимося ві сні на наше майбутнє, завтра один одному розповімо — тоді й вирішимо... спи!

Й вже коли засинали — здригнувся пагорб, ніби й справді відчинились могутні двері, але може воно лише здалося.

Й снилася парубку якась чортівня — чи то човен, чи то труна, чи повінь, чи то війна, голод страшенний, чорти мерзенні, з жаринами на чолі, що забирали останнє збіжжя, й проблиск надії, і зброя, що сама себе заряджає, лише стрічку з набоями їй подавай, й страшні залізні птахи, що з неба смерть сіють, а врожай такий, що і не збереш, й втеча снилася, й життя у якійсь ямі з колючим дротом навколо, й ще одна втеча, й знову війна, й нидіння у приймах на чужині, й чи то отрута в обличчя, чи то бомба на столику.

Та й дівчині щось неладне наснилося — прийшли білі чорти, хліб забрали, прийшли багряні — й коней погнали, та ще зелені якісь — й чоловіка хотіли вкрати, й

діти мерли, й батьки мерли, і паслися всі, як корови у лободі, й забрали таки чоловіка, а потім й дітей забрали, а саму посадили у дерев'яну клітку на залізних колесах й повезли кудись далеко-далеко, у такі краї, де у людей обличчя широкі, а очі вузькі, й сніг навіть влітку лежить. Там і закопали.

Дурня снилася, одним словом. Не буває такого, й бути не може. Не на могилах спати треба, а в ліжку, ну ще, може, на печі — то й не снитиметься.

А сватів чоловік заслав, й гарбуза не отримав, й жили вони довго, а от із щастям якось воно не склалося.

10.03.11

ЦІЛКОМ БЕЗПЕЧНО

— Це не більш небезпечно, аніж запуск парового котла, — сказав професор.

Порівняння було, може, й слушним, , але геть, геть невдалим. Не далі, як минулого тижня на Корабельні один котел запустили. Запустили не так, як планувалося, а в повітря, причому обставини можна було б вважати анекдотичними.

Виявилося, що кочегар замолоду відвідував гурток любителів технічної творчості. З того часу минуло багато років, і хтозна, що саме він натворив там, у гуртку, а от з котлом розслідування призначили одразу, й усі вдосконалення зафіксували.

Не сподобалось кочегару, що зверху на котлі присобачено клапан, а на клапан таким самим чином підвішено круглу шайбу для гирьок. Котел був не видатний за характеристиками, й конструктор – теж, мабуть, не видатний – морочитися із запобіжним клапаном не схотів, а взяв за прототип терези. Такі самі, як ті, що ними в магазині картоплю зважують. І гирьки хитрої форми, схожі на маленькі підківки, щоб на шайбу ставити, а як однієї замало, то одна на одну.

А чого, працює ж. А працює – не чіпай.

І в котлі працювало. Поки допитливий кочегар не втямив, що можна поставити не одну гирьку, а дві, й тоді пари відер вугілля вистачить не на годину, а приблизно на півтори. А якщо кількість гирьок ще збільшити, то можна пролізти крізь дірку в паркані – ну а який же паркан без дірок? – і хильнути світлого пива у "Веселому матросі".

Хильнув.

Коли прийшов – котла не було, і двері до кочегарки також кудись поділися.

До вибухів парових котлів усі вже звикли, й котельню будували з розрахунком на такий розвиток подій. Рвоне то рвоне, зірве легкий дах, безсило плюне в небо цівкою розпеченої пари, та й заспокоїться. Ну, може, кочегара ошпарить, як не пощастить, але хто їх рахує, тих кочегарів? Повісь оголошення – то за півгодини тридцять штук набіжить бажаючих, один з поперед одного кочегаристіших. Це ж не токарь чи слюсар, та й котел не верстат, а лопата — зовсім не мікрометр першого класу точності. На цю професію довго вчитись не треба. Бери та кидай, ну, може, ще поглядай на водомірні трубки і вчасно відкручуй крантика.

Хто ж знав, що котли інколи рвуться досить цікавим чином?

Що інколи в котлів трубу виринає. Ту, через яку воду зливають. Ту, що внизу.

Вирвало, як не вирвати.

І котел миттю перетворився на водяну ракету, ту саму, за які матусі так сварять підлітків, але ті все одно запускають. Береться пляшка з-під сидру...

Воно б, звісно, краще з-під шампанського, але в робітничих кварталах більше по сидру. Єдиний спосіб робітникам попиту шампанського – це тишком-нишком переклеїти етикетку на пляшці, якою корабель хрестять. Піниться сидр не гірше, а борт однаково ніхто не облизуватиме, а отже, й різниці ніхто не помітить.

Так от. Береться пляшка з-під сидру, до половини наливається водою – як правило, з калюжі, бо хто там бігатиме до колонки й назад? Раз уже з калюжі – то чорна-чорнюща, бо кудись же вугільному пилу треба сідати? Правильно, в легені, а ще куди? Правильно, на одяг, а ще? О, тепер правильно, на дорогу, а після дощу куди? От-от.

Чорні-пречорні баюри – неодмінна ознака цивілізації.

Вставляється корок із просиленою крізь нього трубкою.

Крадеться в батька чи когось зі старших братів насос від велосипеда.

Накачується, аж поки корок не вилетить, і...

Ага. От за те й лають. Бо, по-перше, вода від перебування у пляшці чистішою не стає, а бризкає навсібіч, а прати кому? А по-друге, приземляється пляшка куди завгодно, в тому числі й на голови. Добре, якщо комусь з пускової команди, а якщо комусь з панів або поліцейському?

Котел летіти не схотів, але пострибав через Корабельню і зупинився, лише об малярку.

В малярці працювали, як заведено, або дівки непутящі-самотні, або вдовиці. Так що ховали їх коштом Корабельні, й відмивати обличчя ніхто не став, бо кому воно треба?

Газети писали, що то був найвеселіший похорон за останні сто років.

Невдало висловився професор, ой, як невдало, але, мабуть, того й не помітив, а, найпевніше, й взагалі про стрибуний котел не чув. Хтозна, що воно там прогуркотіло; гуркотить усе місто, бабахом більше, бабахом менше...

А газет, як відомо, професор не лише не читав, але навіть у хаті тримав у одному-єдиному місці.

— Вони ж зомбують, — пояснив він якось газетярм. – Відучують людину думати. Там же сидять спеціально навчені люди й розжовують недолугому газетожеру, як саме тлумачити факти – цей так, а цей сяк. А людина має думати власною головою!.. Дуууууумати!..

На слові "дууууумати!.." пшикнув спалах, до стелі спливла хмарка білого магнієвого диму, змішалася з чорним вугільним із каміна, сірим тютюновим із люльок та сигар; і така сама катавасія коїлася вранці на газетних шпальтах.

Професор – скривлене обличчя, грізний вказівний палець, наче дуло револьвера, націлено в читача, а поруч – мішанина з білого, сірого та абсолютного чорного.

А що вдієш? Життя строкате. В кожного з нас є білі сторінки й трапляються чорні, просто не до всіх прикута увага газетярів.

Так що не читав професор газет, а читав лише фахові видання, біржові відомості та дайджести новин з найближчої оптичної лінії.

Оптика – штука хоча й дорога, але швидкість передачі мала значно більшу від пневматики, так що для орієнтування в світових подіях дайджестів вистачало. Щоправда, під час сильного вітру крила оптичного телеграфу згортали, й мешканці виповзали на вулиці прогулятись, як у старі добрі дотелеграфні часи.

Віталися із сусідами, перепитували, як справи, як здоров'я дітей – якщо сусіди були шановного віку; і як себе почувають батьки – якщо траплялася, відповідно, знайома молодь.

Але все одно час від часу поглядали на вежу телеграфу – чи не розгорнули там крила? Чи не передають чогось новенького-цікавенького, та ще й незакодованого? Бо зазвичай поруч крутилися умільці-хакери, що читали трафік на ходу, без таблиць. Інколи вони ставили поруч бляшанку, і починали переповідати новини вголос, а в бляшанці, відповідно, починали дзвеніти монети.

Але все-таки пневмопошта – найкраще розв'язання проблеми "останньої милі", відстані між телеграфом та зручним кріслом біля комина. А якщо й не найкраще, то все ж зручніше.

Подейкують, ніби спіймали колись біля телеграфу й справжнього шпигуна. З нотатником, бо шифровку розколоти значно важче, ніж некодований трафік. Кажуть, ніби десь у підвалах Адміралтейства стоять чудернацькі машини-дешифратори, й просто-таки жують-пожирають перфокарти з ворожими телеграмами, і раз-по-раз бамкає невеличкий дзвоник, і всі робітники плещуть у долоні й вітають один-одного – бо розкололи ще один код.

Кажуть також, що десь у підвалах іншого відомства, крутиться на осі величезний барабан із перфокартами, а на картах тих – усі, геть усі, хто хоч раз, хоч один разочок потрапляв у поле зору того, кого треба. Комбінація стержнів та прорізів дозволяє витрусити з барабану саме ту перфокарту, на якій усе записано, і горе тому, чиє ім'я надруковане на знайдений карті.

Але, то вже, мабуть, брехня. Ненадійна штука перфокарта, весь час клинить, застрягає в механізмах подачі, рветься і жмакається. Для швацького верстата ще так-сяк годиться, ну, мо', і для шифрувальної машинки, а для великих завдань навряд чи підійде. Можна, звісно, й з металу робити карти, але тоді механізм подачі важитиме приблизно як паротяг, а сортувальна машина рознесе будь-який підвал разом із відомством, інспекторами, тайняками, клерками і секретною канцелярією.

Так що брехня.

Та й щодо шпигуна з нотатником, теж, мабуть, газетярі прибрехали, бо на те вони й репортери.

Не любив професор газетярів – а хто їх любить? І вони його теж не шанували, а все одно на запрошення злетілися, як мов круки на стерво. Точніше, на свіжину – бо репутація професора натякала, що новина буде свіжою, більш того – ще й цікавою, і, мабуть, доведеться телеграфові сьогодні втомитися, махаючи крилами. Може, навіть і на ацетилен хтось розориться, й буде ліхтар блимати всю ніч сліпучим газовим світлом, перемигуватися з таким самим прожектором на протилежному боці Каналу, й

тертимуть очі ті, хто неподалік мешкає, бо випалює нічний режим зіниці, як вогонь свічку.

Дорого не тому, що очі, а тому що ацетилен. Очі значно дешевші.

Втім, хтозна. Цілком може статися, що старий учений переоцінює важливість своїх новин, і тоді нешановане ним товариство газетярів подякує, тільки не красно, а чорно-чорнісінько, як воно тільки вміє. Згадає гріхи сучасні, минулі, й навіть батьківські, а дідівські навряд чи згадає, бо архіви вже пацюки зжерли, й вода під час повеней залила.

Бо де їх тримати, старі папери, як не у підвалах?

— Я заклав у проект такий запас міцності, що декому з присутніх, — професор вишкірив жовті прокурені зуби, — це не вдасться навіть і уявити, а не те що описати доступними термінами...

Газетярі морщилися, але шпички ковтали.

— Під час випробувань камеру установки було набито піроксиліном під кришку, і що? І нічого. Після вибуху я просто відкрутив кран, і утворений газ вийшов назовні, а стіни камери лише трохи оплавившись. Нема зараз на світі такої сили, що змогла б підірвати мій котел.

— Ручаєтесь? — підозріло запитав журналіст із чорною рукавичкою на лівій. Коли він клав руку на стілець, лунав дерев'яний звук, але ніхто не звертав уваги на це. Багато було таких... дерев'яних. У художній літературі навіть термін побутовав — вуборги, від англійського wood, але виховані люди калік просто не помічали. Світ небезпечний. Кожному може щось відірвати... а не підставляй!

— Головаюсь, — знову посміхнувся оратор, і журналісти зарипіли перами, занотовуючи ще один професорів неологізм.

— А проте, — доповідач посерйознішав. — Ужито всіх стандартних заходів безпеки. Пристрій знаходиться на цілком безпечній відстані. Якщо ви підійдете до вікон — по черзі, панове, по черзі, прошу не тупотіти! — то вам доведеться використати бінокль, щоби побачити напис "Стороннім вхід заборонено!" на брамі. Сама будівля, де знаходиться котел, споруджена за схемою порохових млинів, цебто має три капітальні стіни, й одну легку, яка скерована в бік моря. Дах також легкий. Так що навіть у малоймовірному випадку, якщо котел усе-таки вибухне, легкі уламки полетять у бік моря, а ми насолодимось видовищем.

— Але! — професор застережно підняв угору пальця. — Але повторюю, це дуже, дуже малоймовірний випадок. Робоча камера, як уже було сказано, дуже міцна, а для її охолодження підведено канал безпосередньо з моря, так що розплавитися вона теж не зможе. Навіть якби захотіла. От стовп пари гарантую.

Журналісти загигикали, професор також розслабився. Хтось із передостаннього ряду вигукнув запитання:

— Котел? Ви називаєте цей пристрій котлом?

Найпевніше, він просто шукав слово для заголовка, але отримав більше.

— Так! Саме так, — схвально кивнув професор. — Це дуже правильне запитання. Як

вас звати, шановний, яку газету ви представляєте?

Репортери нашорошили вуха, але професор уже здав назад.

— Утім, не кажіть. Я все одно не читатиму.

Залою ще раз прокотилося гиготіння, а в передостанньому ряду здійснювся якийсь шарварок — здається, когось тицяли ліктями в ребра.

— Так от. Де-факто це справді паровий котел. Єдине, чим мій... гм... — професор кинув погляд на пару колег, що тихенько сиділи пообіч. Колеги трапилися миршаві та невиразні, а може, він навмисно підібрав саме таких, — ...наш пристрій відрізняється в технічному плані — це способом нагрівання. В плані ж економічному...

Він зробив ефектну паузу.

— ...ну, ми сподіваємось, що пари від мо... кхе, нашого котла вистачить для живлення всіх машин Корабельні, а може, навіть і міста.

Аудиторією знову прокотилася хвиля — тільки вже не гиготіння, а недовірливого — "та ну!...".

— Переконаєтесь, — презирливо форкнув професор. — Що ж, я б хотів додати трохи технічних подробиць, але бачу, що зрозуміти їх буде нікому.

Він обвів аудиторію скептичним поглядом і гмукнув.

— Ну гаразд, хіба що в геть популярній формі. Так от. Можливо, хтось із вас чув про нещодавно відкритий метал. Чули? Ні? А про нещодавно відкриту планету не чули? Також ні? А що метал назвали на честь планети - теж ні? Дякую, панове, ані на хвилину у вас не сумнівався. Тим часом, це справді епохальне відкриття. Я, звісно, маю на увазі метал. Планета - це не так важливо... та це взагалі тьху! А от метал... Цей метал завжди теплий. Уявляєте? Завжди!

Професор витяг із кишені штанів пластинку сіро-червонуватого кольору. Покрутив якусь мить проміж пальцями, далі пустив рядами. Подорож її супроводжувалася вигуками "Ох!", "Ах!" та "Ух ти, важка!". Кілька разів пластину впустили, одне падіння припало комусь на ногу, й у залі голосно пролунав вираз, який у газетах із певних причин публікувати не можна.

Закриють негайно газету, що надрукує той вираз.

— ...і що більша маса зливка, то більше тепла. Наразі ми ще не знаємо, чому так, але вже знаємо, як це використати. На жаль, усі попередні досліди закінчувалися однаково. Здавалося б, усе просто: більше металу - більше тепла.. аж ні. Після досягнення певної межі - ми називаємо її критичною масою - тепла виділяється стільки, що метал плавиться. Після ще однієї межі - кипить. Як ви самі розумієте, використовувати метал у рідкому чи пароподібному стані досить складно. Втім, ви один чорт в цьому не тямите, так що повірте на слово — зібрати докупі масу, що перевершує цю межу, нікому ще не вдавалося.

Він помовчав і скромно додав:

— Мені вдалося.

Прокашлявся, глипнув на миршавих колег, і неохоче виправився:

— Нам вдалося. Ми вирішили створити критичну масу шляхом вибуху. Дві

докритичні половинки знаходяться зараз на відстані одна від одної, і й за моєю командою будуть з'єднані разом за допомогою вибуху. Після цього котел негайно закриється, і нехай метал хоч плавиться, хоч випаровується – а дітися йому все одно нема куди. Робоча зона котла розігріється, і тоді... о, тоді!..

Професор замріяно усміхнувся.

— Уявіть собі кораблі без кочегарів. Цехи без повідневих валів через усе приміщення. Фабрики без переплетіння труб парогонів. Заводи без потужних парогенераторних станцій. Можливо навіть... можливо, навіть ми встигнемо ще побачити підводні човни й літальні апарати на паровій тязі. А індивідуальний транспорт! Уявіть собі велосипед, у якого під сидлом, якраз у вас між ногами, маленький генератор пари! Або карету, в якій до колеса прилаштовано котел трохи більший. Можливо навіть...

— Професоре! – вигукнув хтось із заднього ряду. – Але як же тоді вугільна промисловість? Тисячі шахтарів, десятки тисяч виробників шахтарського обладнання, сотні тисяч...

— Їм доведеться пристосуватись, — сухо й неголосно відмахнувся професор, і піднесений вираз кудись подівся з його обличчя.

— Як? – знову пролунало з тих-таки же країв.

Замість відповіді вчений мовчки розвів руками – мовляв, не знаю, не уявляю, і навіть думати в цьому напрямку не бажаю, бо нецікаво.

Нехай уряд думає.

Гальорка, однак, не змовкла, продовжувала гомоніти – достоту вода у котлі перед самим закипанням. Коли бульбашок ще нема, й поршень не рухається, але стінка котла вже тремтить, і глухе порикування долинає крізь неї. Між іншим, це небезпечна мить. Якщо котел перегріти, й пари утвориться зненацька й забагато, то жоден клапан спрацювати не встигне. Хоч правильно спроектований, хоч неправильно.

Розірве разом із клапаном, кочегаром і кочегаркою. А також і з пароплавом, якщо на воді; з паротягом, якщо на рейках; і з кількома десятками робітників, якщо на заводі.

— Але досить розмов, — сказав професор по деякій паузі. – До справи. Чи нема серед вас бажаючих натиснути цей важіль? Ні? Дякую, панове, я так і думав. Кому бракує наукової сміливості, той іде в репортери. Отже, я прошу всіх підійти до вікон – тільки не штовхайтесь, панове, всім місця вистачить. Усі влаштувалися? Ну й чудово. Приготуйтеся, це має бути феєричне видовище...

Лізе!

— Щось не хочеться мені на роботу йти, — сказав раптом Вовка.

— А кому хочеться, — філософськи підтримав його Сергій.

Я лише зітхнув. Стояла чудова рання осінь — улюблена моя пора. Час, коли вже не жарко, але ще і не холодно. Коли комарів вже нема, а птахи ще не полетіли. Коли купатись ще можна, але вода вже прозора. Коли листя ще не опало, але вже горить різнокольоровими спалахами, й від того вогню тепліє в душі.

Кому о цій порі схочеться на роботу?

До роботи було далеко — метрів зо тридцять. Невідомий архітектор чи планувальник, чи хто там розмістив тут лавочку та посадив три дерева так, щоб вони утворили альтанку, був молодець. А може, просто сама собою утворилася тут затишна місцина, куди по обіді можна було вийти, посидіти, спалити цигарку, потеревенити з одним-двома товаришами. Більше чомусь ніколи у цей закуток не набивалося.

Якби ще до контори було не тридцять кроків, а хоча б двадцять п'ять. Ну хай двадцять шість. Ну біс із ним, двадцять сім. Ну чорт з вами, двадцять вісім. Ну все — останнє слово. Двадцять дев'ять.

Але ж не тридцять!

А потім ще й сходишками на другий поверх. Не могли ліфт поставити, абощо.

Ліфт, правда, був, але у дальньому кінці коридору. У дуже дальньому — кроків з півсотні.

Щоправда, вранці ми пролітали тими сходишками й коридорами так, що стіни двигтіли.

Аякже! Там же компи, інтернет, робота, лист від коханки, що зараз в Криму, від колеги, що зараз у бундесі, новини з конференції за нашим фахом, та з чемпіонату світу по чомусь-там.

Шкода лише, що інститут бідний, і на кожного виставлено ліміт — 0 мегів на місяць. Отак. Й крутись, як собі знаєш.

Один мій знайомий заощаджував так, що навіть на порносайти ходив з вимкненими малюнками.

До обіду голова працювала, після обіду — ні. Тому "інтелектуальну працю" — п'яти, хімічити, заміряти параметри тощо ми старалися планувати на післяобід, а вранці — думали. Й час від часу задумували самі себе у такі тупики... як ось сьогодні.

— Не лізе, — скрушно сказав Вовка. — Я його й так, і с'як — а не лізе.

Він не сказав, що саме не лізе — але будь-хто із працівників інституту й сам здогадався би. Може, навіть зітхнув би співчутливо на знак повної солідарності.

Аякже. Коли в когось "не лізе" — то замовлення не отримає вся контора. А нема замовлення — нема й премії, й замість "Мальборо" смалимо "Приму".

Я допалив бичка майже до фільтру й злостиво пожбував його до урни. В мене сьогодні зранку теж "не лізло". Звечора здавалося що можна зробити так та так, а можливо, навіть отак — і все. А ні! Не схоттіло! От зараза. А я мчав зранку, як навіжений, через дві сходишки підстрибував... мало головбуха нашого з ніг не збив. Буде мені тепер премія.

— Лізе, — раптом сказав Вовчик.

— Як? — я негайно розвернувся до колеги. — Ану, ану...

Вовчик дивився просто перед собою й на мене демонстративно уваги не звертав. Я не образився. Що таке "лізе" — всі знали, й один одному старались не заважати. Щоправда, якщо "лізло" в їдальні, й людина завмирала з ложкою перед ротом — то вигляд це мало досить кумедний.

— Їй-богу, лізе! — повторив Вовчик.

Ні, на звичайний транс відкриття його вигляд геть не скидався. Й дивився колега не просто перед собою — а чомусь під ноги. Мені.

— Ти глянь — лізе!

Я глянув. Під ногами, якраз біля черевика валявся напівскручений у трубку листочок, й не просто валявся.

Повз.

Повільно-повільно, ледве помітно — але вперто і наполегливо долав міліметр за міліметром, націляючись на край асфальтової стежки.

Вітер його ворушив, чи що?

Взагалі-то Володька знайшов собі чим перейматися! Листочками. Опалим листям! Ще би снігом торішнім почав цікавитися.

Я замахнувся ногою, але Вовчик негайно схопив мене за рукав:

— Не руш! Ти подивись — воно ж рухається!

Ну — рухається. Ну то й що? Вітер його суне, от воно й рухається. Вітерець і справді війнув, ще кілька листочків заворушилися, й слухняно посунули... у протилежний бік.

— Гм, — сказав я й традиційно почухав потилицю.

Володя зітхнув і поліз до кишені.

Кишеня — це чортова вигадка. Народжуючись геть порожніми, вони поступово нагромаджують у собі такі звалища, що страшно й руку засовувати. У мене, наприклад, у лівій жив чек з магазину. Торішньої давнини. На купівлю ароматичної свічки з пахощами лаванди.

Ніколи в житті не купляв ароматичної свічки!

Володя витяг з кишені сталеву кульку з підшипника.

Я був певен — підшипники лежали геть поза його інтересами, й за останні двадцять років свого життя жодного підшипника від у руках не тримав.

Але Вовчик зітхнув й поклав кульку поруч з листочком. Листочок завмер, натомість кулька негайно почала рухатись.

Під прямим кутом до напрямку попереднього учасника руху.

Ага. Це, значить, був тест на похилість поверхні. Результат — негативний. Листок рухається не під гору.

— Привіт, хлопці, а що ви тут робите?

Юрко працював у сусідньому відділі. Ким саме — ми точно не знали, але ранками віталися, а ввечері іноді пиво пили.

— Привіт, Юрчику. А в тебе часом нема з собою лінійки?

Юрко абсолютно не здивувався, й витяг з нагрудної кишені малий штангенциркуль.

Що я там казав про кишені?

А от магнітометра ні в кого з собою не виявилось, тож бігти мені, як наймолодшому. Я помстився, притягнувши не лише прилад, але й двох добровільних помічників. У них теж після обіду "не лізло".

З магнітним полем усе виявилось гаразд, локальної дивіргенції не було, й довелося

втрьох бігти по електрометр. Повернулись вп'ятьох, разом з завлабом.

Поклали поруч контрольний листочок — майже такий самий, кілька штук забракували, поки знайшли.

Лізло!

Вітер екранували загородкою з органічного скла — повзло; поміняли загородно на жерстяну — водночас й непрозора, й екранує магнітне поле — повло; дірку зверху прикрила уламком заліза з даху... замислились, а як же тепер дивитись?... зняли кришку, зробили штангенном позначку на асфальті, прикрили, спалили по сигареті кожен, відкрили...

Повзло.

— Гм... — сказав завлаб й почував потилицю. — Гравітометр прилад стаціонарний, сюди не притягнеш.

— Гм... — сказали всі одночасно й також потяглися руками за голови. В принципі, якщо покликати ще двох-трьох добровольців... а кабель? Тягнути з отого вікна? Чиє то вікно, директорське?

— Та й від асфальту відривати не можна, — бовкнув хтось занадто розумний. — А раптом вся справа в асфальті?

А чого, ж може й в асфальті. Так... у кого найближча болгарка?

А може, справа навіть не у асфальті, а у землі під ним?

Я ляпнув й зрозумів, що зараз отримаю стусана. Від кого-небудь, хто найближче опиниться. Бо одна справа вирізати й перенести метр на метр, й зовсім інша — метр на метр на метр, й бажано неушкодженим.

Як колись нас загнали в колгосп й наглядач загадав викопати яму під буряки — три на три на три.

— А може, ми краще три ями вириємо? — знайшовся розумник. — Три ями метр на метр на метр? Га?

— Ну давайте, — милостиво погодився аграрій й потім, кажуть, довго чухав потилицю — десь обдурили клятї ледарі інститутські, але де? Біс його зна!

До речі, а що там, під асфальтом?

Притягнули металошукач. Виявилось — нічого. Хтось згадав, що у третьому корпусі є хлопчина, що вихвалявся, ніби вміє з лозою ходити. Покликали.

Прийшов, звісно, увесь третій корпус. Хлопчина знайшов загублену кимось у траві запальничку, але під асфальтом не набачив нічого.

— А газету! — нарешті допетрав хтось. — Підстелити шматок газети! Якщо по ній полізе — значить справа не у асфальті. А якщо ні... ну, можна спробувати з газети струсити!

Полізло.

Вже непогано.

— А якщо газету підняти?

Не полізло. Газета прогиналася. Негайно знайшлося ще два добровольці з шматком тоненького оргскла — бо не руйнувати ж противітровий екран? А раптом війне й

понесе наше відкриття бозна куди?

Перед склом листочок чомусь зупинився, й ми аж подихи зачаїли... але ні. Набрався сил і наповз.

Підняли.

Вище. Вище. Вище.

Завлаб негайно пхнув свою пику зпіднизу — як кіт під машину... й вилаявся. Махнув рукою й, не обертаючись, рушив до прохідної.

Листок перекинули. Під ним причаїлась невеличка волохата гусениця. Водночас тобі двигун, рушій та систему управління. Нам би таку.

— Тьху, — першим сказав хлопчина, що тримав скло, недбало струсив все на землю й теж рушив геть. За ним потяглися й всі інші.

Гусениця полетіла в один бік, листочок — в інший.

Слава богу, питання про те, хто здійняв паніку першим, не виникло. Бо декому з нас було б соромно.

Вовчик сидів на улюбленій нашій лавочці й мав такий вигляд, наче сидів тут давно й просто так, а купу здорових ідіотів з жерстю, оргсклом, приладами та інструментами не помітив.

Я теж сплюнув й рушив до робочого місця.

— Гей, — долинуло ззаду.

Вовчик вже стояв поруч з місцем події й знову вдивлявся в землю. Про всяк випадок я теж підійшов.

На асфальті лежав той саий листочок. Так само скручений.

И так само.

Повільно.

По прямій.

Не відхиляючись від свого напрямку ані на міліметр.

Рухався!

— Тьху, — сказав я.

І ще багато чого сказав. І оце сиджу зараз й думаю — самому писати заяву на звільнення, чи дочекатися, поки новоспечений директор інституту, лауреат нобелівської премії в галузі фізики за відкриття квантових флуктуацій броунівського руху, які рухали той клятий листочок, колишній Вовка, а тепер Володимир Семенович, мене таки вижене?

03.07.05

ЗДОРОВИЙ СКЕПТИЦИЗМ

— Мушу попередити, — сказав я, допиваючи келих. - Що маю досить скептичні погляди на усі ці речі. Змалку ще, знаєте, усі нормальні люди вірили у казки, а я розпитував батька, як це чином коні літають, птахи розмовляють, й де саме ростуть молодильні яблука.

— Розумію, — мій співбесідник теж хильнув зі свого кухля. - Мабуть, важко було рости... е-е-е... нетиповою дитиною?

— Всяко, — стелув я плечима. — Свої плюси, свої мінуси. Але відповідати на запитання батьки замучилися, це так. Ну, я попередив. Отож, якщо ви не передумали...

— Навпаки! — чоловік підняв кухля. — Певний здоровий скептицизм має бути обов'язково. Не надмірний, бо знаєте як поляки кажуть? Що занадто — то не здорово. Знаєте, що це означає?

Я знав.

Мабуть, по обличчю це стало помітно, бо чоловіча, нарешті, перейшов до суті.

— У нас вся інформація, що надходить, розбита на три категорії. Перша — явна дурня, але про всяк випадок зберігаємо, бо хтозна, а раптом і в лайне трапиться намистинка. Друга — випадки сумнівні. Тут, самі розумієте, порпатись й порпатись, фільтрувати, уточнювати, оглядати місця, опитувати спостерігачів і так далі. Це робота для ентузіастів, а вони, знаєте, часто-густо чують те, що хочуть почути. Ненавмисне, звичайно. Грошей на цій справі багато не вкра...

Він похлинувся пиво, кашлянув й виправився.

— ..не заробиш, майже все робиться на голому ентузіазмі. Так що раз ви самі кажете, буцімто скептик — то з цих двох категорій я вам нічого підсовувати не буду.

— Чудово, — посміхнувся я з певним навіть полегшенням.

— Але третя й четверта... — співбесідник мрійливо примружив очі. — О!.. Це, знаєте, музика зовсім інша. Це...

Він зробив паузу. Начебто для того, щоб знову хильнути з кухля, але трохи перегравав, й театральність полізла в очі. Але то було пусте, і я не зважав. Хто з нас геть не бажає справити враження на співрозмовника? Навіть бомжі один одному брешуть, що колись в академіях навчалися та дивізіями командували. Сам чув. Так заливали, що якби не сморід, запинився би та послушав.

Від цієї розмови поки ще не смерділо. Та й заклад був не з смердючих — чистенький, інтелігентний, не генделік якийсь, де заїдають пиво насінням та запивають горілкою.

Мабуть, співрозмовник теж зрозумів, що трохи передав куті меду й кінець-кінцем таки перейшов до конкретики.

— Друга категорія, — рішуче повідомив він. — Це беззаперечні випадки. Задокументовані. Підтверджені великою кількістю свідків. Замальовані. Сфотографовані.

— По телевізору показані, — позіхнув я. — В газеті написані.

— Ну... — співрозмовник трохи знітився. — Це ви даремно. Газета від газети відрізняється. Є ж і солідні, ми ж не лише бульварні читаємо. А раніше з цим взагалі значно краще було! От у радянські часи...

— Атож, — кивнув я. — Саме про радянські часи. Газета "Труд". Солідна радянська газета.

— І що? — чоловік аж подався мені назустріч. — Що там було?

— Ну що, що... — стелув плечам я. — Репортаж був. Мовляв, летів "Ту-134", й зустрів НЛО. Не блюдце, а такий собі літачок з куцими крилами. Увімкнули радар — на радарі нема. Запитали диспетчера — і в нього нема. Купа свідоцтв, бо ж не лише екіпаж бачив,

а й сотні півтори пасажирів. І...

— Так! - аж розцвів співрозмовник. - Чудовий випадок спостереження! Він у нашій базі є, і якраз у....

— ...третьої категорії? - підхопив я на льоту.

— Точно!

— Ну й даремно.

— А то чому?

Мені того хлопця аж шкода стало, але я таки хильнув ще і добив.

— Бо після тієї статті редактору полетів з посади. Здогадуєтесь, чому?

— Ну звичайно! - чоловік знову повеселішав. - Це ж влада! Вони завжди такі речі намагалися приховати - для уникнення заворушень. Навпаки, це зайвий доказ правдивості...

— А от і ні, — я відчув себе старшокласником, який на очах у малюка стирає пилік з крил метелика. Що ж, він сам наголосив, що здоровий скептицизм має бути. - Бо тій нещасній "тушці" пощастило нарватися на випробування іншого "Ту" - але вже не пасажирів, а бомбардувальників. Ту-160, радянський недостелтс. Так що журналіст зробив цеерушникам подарунок. Вони, мабуть, дуже вдячні були, але Western Union тоді в нас ще не відкрило жодної філії...

Чолов'яга трохи зів'яв.

— Ну, буває, — невпевнено сказав він. - Це ж таке діло. База - на те вона й база, щоб її доповнювати, редагувати... переносити з категорії у категорію.

— Буває, — охоче погодився я. - Але якщо у вас там лише такі випадки...

— Ні-ні-ні! - поспішно замотав головою хлопець. - Усі інші випадки...

Він зустрівся зі мною поглядом й неохоче виправився.

— ...більшість інших випадків достовірні. Ось давайте я наведу кілька найбільш переконливих прикладів.

— Давайте, — стенив я плечима й поглянув на годинника. - Я вільний аж до сьомої тридцять. Мо', ще по гальбі?

— Давайте, — він кивнув, рішуче лийнув у горлянку залишки й так само рішуче приступив до розповіді - як наче в ополонку стрибнув. Я між тим помахав дівчині біля стійки - мовляв, нам ще пару. Та кивнула.

— Випадок перший, — розпочав співрозмовник. - Формації на полях.

— Кола, чи що? - позіхнув я. - Вони підробні. Вже ловили кількох фальсифікаторів на гарячому.

— Ха! Якби ж тільки кола! - радісно заторохтів чоловік. - Все значно цікавіше. Певна частка формацій справді підробна, і справді, кількох партачів таки на цьому спіймали. Але є чималий відсоток таких фігур, походження яких невияснене. Траплялись взагалі кумедні історії. Наприклад, позаминулорічний випадок у Михайлівці...

— І що там? - поцікавився я, одночасно приймаючи келих зі столу - бо якраз нагодилась дівка з нашим замовленням.

— Може, щось до пива? – посміхнулась вона, досить вправно маневруючи тацею.
-Нарізка асорті, рибка, горішки...

— Ні, дякую, — поспіхом зупинив я потік, аби в ньому не трапилися осоружні "семки". Хотілося лишитися про цей заклад хорошої думки.

Офіціантка пішла. Співрозмовник провів її поглядом, й, між нами кажучи, там було що провести. Але вмить похопився й повернув на своє.

— Так от. Формації. Певний відсоток, як я вже сказав... – тут він, мабуть, згадав, що про фальшивки сказав не він, й трохи збавив напір, але все-таки не зупинився. – Як вже було сказано – таки підробка. Молодь, журналісти, просто не дуже розумні ентузіасти нашої справи.

Себе він, ясна річ, вважав розумним ентузіастом. Я посміхнувся.

— ...є таких відсоток фігур, які могли виникнути природним шляхом. Зверніть увагу – я не кажу "виникли", я кажу "могли виникнути".

Я звернув.

— Причини найрізноманітніші. Дощ, вихори, транспорт. Одного разу виявили одразу чотири кола, однакового діаметру й ланцюжком. Причому виникали ті кола в Михайлівці регулярно, й була надія, що якесь виникне у нас на очах, і не лише на очах, я вам скажу, бо помчали ми туди озброєні фото-, відео— та ще деяким обладнанням.

Він раптом замовк і хильнув так, що в кухлі поменшало принаймні наполовину.

— І що? – я теж хильнув, але не так сильно.

— Та що, що... Бабця козу припинала, ось що. На полі. Щоб, значця, молоко жирніше було. І щоб не мекала.

Я чмихнув, й ледве стримався, щоб не заіржати. Якби припиняли коня – то мабуть би й не стримався.

— Як бачите, — негайно відзначив співрозмовник. – Такі випадки ми теж чесно документуємо. Для об'єктивності.

— Дуже добре, — кивнув я, нижче опускаючи голову – бо все ще смішно було, а ображати цього дядька чомусь не хотілося. Ентузіаст же! Таких берегти треба. Рідкісний птах в наші прагматичні часи.

— ...але певний відсоток фігур не можна пояснити ні антропогенним впливом, ні природними явищами, ні фальсифікаціями. Так, наприклад, у Малій Олександрівці стебла пшениці було не лише повалено, але й переплетено між собою. Перша думка була, звісно, про фальсифікацію, але ви уявляєте собі титанічну працю – переплести між собою кількасот стебел? Я ні.

Я теж був "ні", але вголос зазначив що дуже хотілося б глянути на фотографію загадкового феномену, і співрозмовник негайно перейшов на інший випадок.

— У Кордишівці було ще цікавіше. Стебла там не були переплетені, натомість виявлено щось на кшталт візерунку або орнаменту у землі. Ромбовидна структура складалася з ямок діаметром близько п'ятнадцяти міліметрів й глибиною близько двохсот. Протягом усього кола було виявлено чотири блоки орнаменту. І...

Він тріумфально подивився на мене.

— ...І фотографія є!

— Можна поглянути? - я витер носовичком руки. Був готовий, що він скаже, ніби фотографію з собою не носить, або попросить емайл, щоб скинути трохи пізніше, або щось таке, але чоловік урочисто витяг із сумки пухкеньку теку, розгорнув просто на столику й витяг фото.

Серед повалених стебел і справді вгадувалась якась структура, але годі було щось сказати і про діаметр, і тим більше про глибину.

— Наступного разу кладіть поруч якийсь предмет, — сказав я, повертаючи фото. - В ідеалі - лінійку, але годиться будь-що, аби з певними розмірами. Сірник, пачка цигарок, мобіла - але так, щоб марку видно було. Бо зараз, граючи збільшенням, можна розтягнути ці дірочки хоч до ста міліметрів.

— Гм, — сказав чоловік і почухав потилицю.

— Якщо ж припустити, що діаметр вказали правильно, то оці ромбики дещо мені нагадують, — тим часом продовжив я. - А саме - тракторну борону. Там зубці якраз у такому порядку розташовані, і якщо допустити, що тут розвертався трактор й навіщось чотири рази опускав причепне обладнання - ну, гідравліка несправна, або що... це коло часом не в кінці поля розташувалося?

Чоловік засопів й поспіхом запхав фото назад у теку, але ховати її у сумку не поспішав.

— Добре, — вперто сказав він, порпаючись у добрячому стосі. - А як вам такий випадок?

Витяг ще один папірець й кинув на столик.

Довелось роздивлятись.

На папірці було два малюнки - саме малюнки, не фото! - і хоч як слабо я розбираюся на малярстві, але сказав би, що створила їх одна й та сама людина. Або не людина, а якась інша істота. Але одна й та сама.

Обидва малюночки були піксельні - цебто, являли собою прямокутне тло з квадратиками - знаєте, як на моніторах початку комп'ютерної епохи. На першому малюнку щось схоже на перекинуту чашку відправляло в небо людину. На другому - більш складна конструкція підкидала типового іншопланетянина - дрібнотілого пуголовка.

— Бачите? - мало не побожно прошепотів співрозмовник.

Я бачив.

— Перший малюнок - це відоме послання іншопланетянам, відправлене у 1974 році з радіотелескопу Аресибо. Тут закодовано зовнішній вигляд людини, деякі фізичні константи, спосіб відправки. А другий...

Чорт, ну чому ж він так переграє з тими паузами? Аж дратувати починає.

— ...а другий - це відповідь. Вона з'явилася у 2001 році в Англії, біля радіотелескопу Чілболтон. Як бачите, стиль малюнків однаковий, отже, це означає...

— ...фальсифікацію, — втомлено буркнув я. - Створену, скоріш за все, знудьгованими працівниками обсерваторії.

— Які докази? - аж образився чоловік.

— Ніяких, — стенив плечем я. - Але один мій знайомий капітан на прізвище Очевидність підказує, що такий варіант відкидати не можна. Згодні?

Співрозмовник неохоче кивнув.

— Отже, — резюмував я. - Кожен з наведених випадків може бути поясненим природними причинами або ж антропогенним впливом - навмисним, ненавмисним або навіть вчиненим з відверто фальсифікаційною метою. І якщо ви прислухаєтесь, то легко почуєте звуки "вжик-вжик". Чуєте?

Чоловічок і справді прислухався.

— Наче чую... - відповів раптом він, чим немало мене здивував. Звуків не було. Звичайний барний гомін був, долинав також вуличний шум, за сусіднім столиком троє хлопців заголосно планували майбутній розподіл коштів після якоїсь обгородки, а от ніякого "вжик-вжик" не було.

— Це товариш Оккам точить свою знамениту бритву й схвально позирає на нас з небес.

— А, — перестав, нарешті, прислухатися чоловік. - Жартуєте. Ну-ну.

Ентузіазму в його голосі трохи поменшало.

— Добре, — сказав я, лише щоб його втішити. - А як там з четвертою категорією? Що там? Судячи з логіки - там мають бути якісь зовсім незаперечні докази? Цебто, з вашою точки зору незаперечні?

Чолов'яга повеселішав.

— Так і є, — впевнено сказав він. - І знаєте що? Проти четвертої категорії досі не заперечив найзавзятіший скептик!

Я посміхнувся, і співрозмовник цю посмішку не пропустив.

— Не вірите, — докірливо зазначив він. - Але нічого. Зараз повірите.

Знову поліз у сумку й дістав жерстяний футляр - розміром якраз на велику сигару. Золотий обідочок на ньому теж підтверджував сигарне походження. Дуже хотілось сказати "Дякую, я не палю", але стримався.

З футлярчика шляхом скручування голівки народилося щось замотане у фланельку, з фланельки - тонка скляна трубочка. З трубочки щось народитися могло лише шляхом кесаревого розтину або лоботомії - бо обидва її кінці були міцно запаяні. В середині короткою плавною дугою розляглась якась волосинка.

— Не маю сумнівів, що про "волосся ангелів" чули найзавзятіші скептики, — спробував підколоти мене чоловік.

— Про волосся чули, — охоче погодився я. - Але в руках особисто я не тримав. І вживу не бачив. І навіть фото не бачив. А от про сіточки не чув, поясніть, будь ласка.

— О, — задоволено підняв над столиком трубку мій співрозмовник. - "Волосся" - це вам не свідчення. І навіть не фото. Це....

Він примружився й наче магнітофон увімкнув - мабуть, промову цю штовхав не раз, і не два, й кожне слово було виважене та відшліфоване.

"Нехай уже..." - проскочила думка. - "Час є, пиво..."

Ні, пива вже не було – якраз скінчилося, і я знову махнув гарненькій офіціантці. Та звично кивнула.

Сподіваюсь, цього разу вона не пропонуватиме "щось до пива". Або вчасно спиниться, якщо раптом все-таки почне. Бо хотілося б зберегти про цю місцину хорошу згадку.

— ...що таке "волосся" – достеменно не знає ніхто! – тим часом провадив своє співрозмовник. – Відомо лише, що це студениста маса, або біло-сріблясті нитки, що падають на землю опісля прольоту НЛО. Через деякий час нитки безслідно зникають, або ж лишають по собі драглистий слиз з неприємним запахом. Спектральний аналіз показав наявність у сліді бора, кремнію, кальцію, магнію, а також сліди платини, вісмута, технецію, паладію, прометію та ряду інших рідкісних металів...

— Дякую, — сказав я. Подякувати хотів дівчині, але вийшло що обом зразу, бо й чоловіча якраз закінчив пояснення. Офіціантка розкрила-було ротика, щоб запропонувати "до пива", але я відвернувся. Вийшло трохи неввічливо, але нехай їй. Сказано ж було першого разу: ні — значить, ні!

Над келихом здіймалася густа шапка піни, але швидко танула – достоту як те саме "волосся".

— Отже, що ми бачимо, — резюмував я. – Усі відомості про "волосся" – свідчення. Ані фото, ані матеріальних зразків нема.

— Хе! – гордовито відповів дядько. — А що ви скажете на оце?

Й покрутив у руках трубку з волосиною.

— А що тут казати? – я вже звично стелю плечима. – Я бачу трубку з волосиною. Вона не зникає, не світиться, не ворухиться, не голосить "випустить мене звідси, негідники!". Наскільки я розумію, не випромінює у радіо, тепловому, світловому, ультрафіолетовому, рентгенівському діапазонах – інакше ви б її поруч з... гм, сидницями не тягали, чи не так?

— На рентген не перевіряли, — трохи розгубився чоловік й про всяк випадок поклав на край столу – подалі від себе.

— Та не переймайтесь, — я посміхнувся. – Якщо не світить у радіо та оптичному діапазонах, то навряд чи світить і у рентгені. Отже, при пасивному аналізі не виявлено жодних аномальних властивостей цієї нитки. Так?

Мабуть, останнє "так" прозвучало занадто різко, бо чоловік аж зіщулився.

— Ннну... так. Але ж...

— Розумію, що у разі, якщо це правда, будь-яка спроба активного аналізу призведе до зникнення цінного зразку. Так?

— Ннну... так. Але ж...

— На що ваша й без того небагата на зразки організація піти не може.

— Ннну... так. Але ж...

— Чи було взяття цього зразку задокументоване?

— Було! – аж підскочив чоловічок. – Взяття зразку відбувалося на очах у кількох свідків, і всі вони...

Він зітхнув. Я мовчав.

— Так, — сказав він по тривалій паузі. — Справді. Свідчення. Виключно свідчення. Але...

Він затнувся, і я зрозумів, що зараз у хід буде пущено останній аргумент. Резерв головного командування, так би мовити. Надважка артилерія або навіть атомна бомба. Хіба що маленька, бо велика у його сумку не влізе.

І хто б міг сумніватися, що живе вона у такому ж жерстяному футлярчику? Цікаво, де це вони коробку сигар роздерибанили?

А взагалі — варвари. Дикуни. Ну хто ж зберігає зразки у негерметичній, та ще й металевій тарі, коли є такий чудовий, прозорий, хімічно майже інертний матеріал, як скло?

Але цей зразок чомусь у скло не запакували.

За хвилину я зрозумів, чому.

— У 1988 році на Кубані, побіля міста Кропоткін, — тріумфально розпочав співрозмовник. — Знайшли шматочок металу. За свідченнями чоловіка, що знайшов його...

— Свідчення, — стелював я плечима. — Знову самі лише свідчення.

— Ха! — ще урочистіше посміхнувся чоловік. — Справді. Досі були лише свідчення. А зараз будуть і беззаперечні докази.

Він знову пірнув рукою у сумку й видобув батарейку з двома припаяними на полюсах дротиками. Покрутив її у мене перед носом, як фокусник, що демонструє порожній циліндр.

Наскільки я знаю, на цей момент кролик уже сидить у столі, на який циліндр буде поставлено. Мабуть, так само і тут. Батарейка звичайна, а кролик вже лежить на столі.

Так і виявилось.

Чоловік тицьнув одним дротиком у лівий край залізячки, другим — у протилежний, і шматочок металу смикнувся.

От це було справді цікаво.

— Дозвольте? — я простягнув руку, й співрозмовник, на мить завагавшись, віддав мені батарейку.

Для початку я повторив вже бачене — тицьнув дротинками у протилежні боки, й метал смикнувся. Що саме рухалося — годі було помітити; чи то незначним було переміщення, чи то надзвичайно швидким, але факт є факт — залізячка смикалася.

Другу спробу я зробив вкрай обережно — не тицяв дротиком (а раптом це я штовхаю?), а доторкнувся ледь-ледь, підводячи кінець повільно-повільно, міліметр на секунду, або й ще повільніше.

Смикнулося.

— Гм, — сказав я, а чоловічок самовдоволено посміхнувся.

На третю спробу я затис метал поміж нашою тарою — моїм келихом та його кухлем. Доторкнувся.

"Дзень" — неголосно сказав келих і тріснув. Пива в ньому лишалося небагато, якраз

на геть невеличку калюжку у межах столику.

Хоч як неголосно дзенькнуло скло, офіціантка, однак, негайно опинилася поруч.

— Перепрошую, — сказав я. — Замініть будь ласка, й включіть у рахунок.

Навіть цього разу вона посміхнулася — втім, хтозна, може зазвичай клієнти намагаються не платити за розколотий посуд. Треба врахувати на майбутнє.

— Дуже цікаво, — пробурмотів я, знову переклавши зразок на вільне місце — подалі від скла. Солідний експериментатор за такий маневр міг і по голові дати — бо вільне місце було залите пивом, а хтозна, як впливає електродит на зразок?

Але я не був солідним експериментатором.

— А збільшувати напругу пробували? — недбало запитав у все ще тріумфально налаштованого співрозмовника.

— Пробували, звичайно, — аж образився той. — Піднімали до двохсот двадцяти, а діла боїмося — раптом згорить. Але те нічого не дало — амплітуда не міняється.

Я мав підозру, що не побоялися, а не знайшли трансформатора, але то було несуттєво.

— Навряд чи згорить, — неуважно пробурмотів я. — Дуже навряд чи... а перевіряли залежність руху металу від дистанції поміж електродами?

— Гм, — співрозмовник замислився. — Знаєте... мабуть, що ні. Справді, ні. А ви молодець!

Він знову радісно ухопив свій кухоль.

— Одразу видно науковий підхід! Ви ж науковець, так? Експериментатор? Це одразу помітно, одразу бачите всі недоліки методології. Знаєте що? А ви приходьте до нас! Може, справді, є сенс спробувати якусь нову методу, напрацювати статистику... ви ж науковець, так?

— Щось на кшталт цього, — трохи ухильно відповів я, зменшив дистанцію між дротинами, й тицьнув.

Зразок сказав "клац" і перетворив на довгеньку паличку.

— Ух ти... — заворожено прошепотів співрозмовник. — Та ви справді талант! Оце відкриття...

Я тим часом скрутив дроти у тугенький жмут, а щоб не закоротити їх поміж собою — вставив поміж кінці папірця. Кажуть, деякі терористи так детонатори роблять, і при достатній довжині контактів, якщо папір-ізолятор висмикнути, то де-небудь обов'язково замкне...

У нашому випадку, однак, довжина контактів була міліметрів зо три, а папірця я не висмикував, а витягав, причому дуже-дуже обережно.

Не замкнуло. Натомість утворилася така собі крихітна виделочка з відстанню поміж контактами десь півміліметри. А тугий жмутик не давав кінцям ані сходитися, ні розповзатися.

Співрозмовник нахилився ближче й втупився у конструкцію.

— Чудово, — видихнув він. — Отак, з підручних матеріалів... Ні, ви точно наша людина. Признайтесь, у якій галузі...

— У нейрофізіології, — буркнув я, прилаштовуючи залізячку зручніше.

— Теж, мабуть, цікаво, — ввічливо сказав чоловік.

— Аякже! — цілком щиро відповів я. — Людський мозок, знаєте — страшенно цікава система. Не сказати б, що дуже ефективна — якби, наприклад, каналізація працювала лише на десять відсотків потужності, то людство давно потонуло б відомо у чому; але надзвичайно стійка до сильних пошкоджень — чим та ж каналізація похвалитись не може. Якщо каналізаційну трубу прохромити ломом — то з неї потече, а мешканці будинку будуть довго висловлювати подяку, причому якщо спіймають — то не лише усну.

— Так-так? — охоче погодився дядько. — Знаєте, я колись...

— Наприклад, — впевнено продовжив я, і чоловік примовк. — У позаминулому столітті дядькові, що працював на будівництві тунелю, прохромило голову — якраз ломом. Вижив. Але сильно змінився, працювати на одному місці не зміг, подався у мандри. Не знаю, чим скінчив.

Чоловік слухав уважно, тож я продовжив:

— Але лом — це варварство. Він руйнує мільйони зв'язків одночасно, потрібних і непотрібних, винуватих й невинних, й схильність до альтруїзму може лежати поруч з любов'ю до пива, а совість може бути переплутана з талантом до малювання. Хрясь! — і все одразу зруйноване. А там — може відновиться щось, може й ні.

Я хильнув ще трохи, Неслухняний шматок металу ковзав столом, як живий, наче дуже не хотів, щоб у нього тицяли дротиками.

— Притримайте, будь ласка, — попросив я співрозмовника. — Ні, не тут. Лівіше. Ще трохи лівіше. Та ні, не тут!.. Ось нахиліться до столу й придивіться — бачте, куди я хочу тицьнути? Отак і тримайте. Дивіться уважно!

Я старанно прицілювався й тицьнув дротами.

Цього разу "клац" не було.

"Клац" утворюється, коли шматок живого металу стрибає по столу. Мінняє конфігурацію, довжину, ширину, діаметра — та що завгодно. Підстрибує й падає — от вам і "клац". А підстрибує лише тоді, коли є на що спертися — бо Ньютон є Ньютон, а закон є закон.

Так от, якщо стіл вдарити тупим кінцем ножики, то буде "клац", а якщо гострим — то ніж застрягне. Цебто, проникне у товщину дерева на якусь глибину. Якщо ножики товстий, а швидкість мала — то ненабагато, а якщо тонкий і швидкість велика — то на більше. Якщо товщина кількох атомів, а швидкість дорівнює броунівській швидкості атомів у металі, то новоутворена дротинка не помітить на своєму шляху ані дерева, ані іншого металу, а що вже про шкіру, кістку та мозкову речовину й говорити нема чого.

Головне — перед зміною конфігурації точно націлити шматочок металу. А потім досить прибрати батарейку, й метал повернеться на місце, бо розширювався в обидві боки одразу. Все за Ньютоном, ані кроку вбік.

Точно націлена нитка живого металу руйнує кількох зв'язків, але це саме ті зв'язки, що мають бути перетнуті. Навіщо руйнувати людині, скажімо, подружнє життя?

Або любов до світлого пива? Варварство це. Крім того, якщо перетнуто лише кількасот зв'язків, то мозок не вважає те за катастрофу й не пробує відновитися, підключити резервну ділянку. Береже. Так і старіє, приберігаючи незаймані мільйони нейронів для справді катастрофічних випадків. Так і вмирає. Так і гниє. Гниє задовго до біологічної смерті, поринає в рутину, в сіре тягуче сьогодення, у пиво, футбол й телевізор, і хто сказав, що це не гниття?

— Ох, — сказав чоловічок, бездумно втупившись у свій кухоль. — Щось я. мабуть, трохи перебрав з пивом. Давайте якось іншим разом продовжимо. Знаєте що? Візьмість ось мій телефон, подзвоніть завтра, домовимося... Або післязавтра...

Він невпевненим рухом змів у сумку футляр, а на саму залізячку, що так і лежала на столі, навіть уваги не звернув. І про скляну трубочку теж забув. Встав, почухав лоба — мабуть, це було випадково, бо при такій товщині голки там ані ранки, ані навіть мікроскопічної дірочки не лишається — й непевними кроками рушив геть. Офіціантка провела його занепокоєним поглядом, а потім глянула і на мене — чи є не збираюся я заявити, що цього дядька вперше побачив й платити за нього не маю наміру?

Я склав пальці, наче тримаючи невидимого олівця й підписав уявний рахунок. Дівчина кивнула пірнула за стійку — виписувати.

За чоловічком зачинилися двері.

Я недбало сховав залізячку в кишеню, а трубочку з волосинкою змів на підлогу. Жалібно дзенькнуло скло, й офіціантка скинулася — але побачивши, що на столі все гаразд, тут же відвела погляд.

Скосивши очі, я побачив, що звільнена волосинка тим часом майже розтанула.

Офіціантка притягла рахунок, я накинув трохи зверху, вона розцвіла й сказала "Приходьте ще!". Я кивнув, твердо при цьому знаючи, що ніколи більше тут не з'явлюся. Хоча місце сподобалося. Й власне пивничка, й у більш широкому сенсі. Непогана планетка. Природа гарна. Й мешканці непогані. Допитливі, цікаві, в міру агресивні, в міру організовані.

Якби не кляті смердючі "семкі" — цілком можна було б й встановити офіційний контакт.

28.02.12-01.03.12

ЗАБАГАТО КЛІЄНТІВ

Не люблю хвалитися, але я таки першим зрозумів, що відбувається. Ще той клятий Прокопенко лише поліз до кишені, ще ніхто з охоронців не ворухнувся назустріч, ще клієнт не перестав усміхатися своєю знаменитою посмішкою (якщо хтось раптом не в курсі, то знаменита вона тим, що вкрадена у когось з голівудських чи то зірок, чи то зірочок, а от у кого саме — про це якраз й сперечаються), ще блимали індикатори на машині... а в мене вже серце той... блимало. То стискалося, то, навпаки, рвалося з грудей на волю, та й ритм значно прискорився.

Отаке, знаєте, раптом прорізалось чуття.

Втім, не раптом, не чуття й не прорізалось. Досвід. Виключно досвід... ну, й певний талант, звісно, і йдуть до біса ті, хто думає, що не буває отакого таланту. Буває. Всякі

бувають. Навіть асенізатори бувають талановиті. У одного воно само плине, а іншому доводиться квачем на тичці підганяти, або й черпачком, черпачком. Або й ситечком, як щось загублене треба витягти.

От і мені, буває, доводиться черпачком, черпачком й ситечком, і знаєте, що я вам скажу? В асенізаторів робота чистіша.

Так от, коли Прокопенко лише сягнув рукою в кишеню, то в мене вже серце підстрибнуло. Коли заплутався у підкладці — я вже руку підняв, а охоронці ще лише перестали оглядатися на всі боки. Коли витяг — я вже горлав: "Не стріляти! У жодному разі не стріляти!"... але ж хіба тих горил зупиниш? У них же все на рефlekсах, як у собак. Собаки і є.

От собаки!

Коротко кажучи, вже коли вліпили йому дев'ять міліметрів проміж очей, коли летів він, гад, спиною навznak, змітаючи папери зі столу, коли двоє горил збивали клієнта з ніг, затуляли немаленькими своїми тулубами, а ще двоє брали на приціл усіх присутніх, рахуючи й мене, хорошого... коротше кажучи, вже у цей момент все ясно було.

Мені було ясно, а за інших не поручуся.

Ясно було, що сталося, й зрозуміло було, що пояснювати доведеться довго-довгенько, а також надзвичайно докладно.

Усе було ясно, крім наслідків.

Прикрити нас звісно, не прикриють. Ніяк не можна нас прикривати. Це катастрофою буде, порівняно з якою й Чорнобиль — тьху; й навіть атомна війна теж не дуже багато важить. У війні чи то спалить кого тисячесонцевим сяйвом, чи то мине; чи розірве ударною хвилею, чи то встигнеш сховатися в бункер; чи то пролізе радіація крізь фільтри, а чи все-таки їх було зроблено давно й на совість. Якісно робили за радянських часів, ще й досі користуватися можна імперськими артефактами.

А якщо нас прикрити — то буде ГГ.

Гарантований грець, а не головний герой, якщо хтось раптом не в той бік подумав.

І навіть мене не знімуть, бо нема кого на моє місце поставити, чи то пак посадити. Або ж доведеться змиритися з перервою років на десять, та ще й негарантованим результатом, а воно їм треба?

Воно їм не треба. Їм треба інше — ГЖ.

Гарантоване життя. Бажано, звісно, з награваними мільйонами, з можливостями, з владою, з гайдуками, попихачами та гаремами з секретарок, а про яхти, майбахи та маєтки я взагалі мовчу; але якщо раптом і без усього цього мотлоху — то можна й без. Аби жити. Аби не зогнити безславно у холодній багнюці, не поринути хмаркою розпеченого газу в небо над крематорієм, не висушитися у герметичній труні й розсипатися, коли вдячні нащадки розкриють її через півтисячі років, аби глянути, як вони жили, ті люди епохи комунізму, тетрісу та антицелюлітного крему.

Хріново ми тут жили. Чуєте, нащадки? Хріново!

Сподіваюсь, і ви не краще.

Рік народження — 1978.

Місце народження — Київ.

Навчався — школа № 17, політех, аспірантура.

Одружений, дітей двоє, хлопчик і хлопчик, але з першим щось негаразд, ніяк він не визначиться з орієнтацією.

Цього досить. Цілком досить, аби забракувати цього кандидата, бо якщо раптом через п'ять, десять або й двадцять років виявиться, що синка таки можна цим трохи пошантажувати, то можуть вийти на батька. А значить, на нас.

Геть.

Рік народження — 1971.

Місце народження — Полтава.

Розлучений.

Геть. Сподіваюсь, можна не пояснювати, чому?

Рік народження — 1961.

Геть. Застарий.

Рік народження — 1989.

Геть. Замолодий.

Рік народження — 1975.

Місце народження — Курськ.

Та ви що, подуріли? Геть.

Рік народження. Місце. Національність. Сімейний стан. Навчання. Робота. Звички. Хобі. Близькі родичі. Далекі. Їхні родичі. Друзі. Друзі друзів. Родичі друзів. Друзі родичів друзів. Зв'язки. Коханки. Попередні коханці коханок. Наступні коханці коханок.

Якщо все це зобразити графічно, то виходить така собі павутинка, у центрі якої висить... ні, не павучок. Муха. Прив'язана тоненькими прозорими павутинками. Настільки тоненькими, що вона навіть не здогадується про них.

А павучок зовсім в іншому місці. Павучок зараз пише ці рядки й сподівається, що ніхто й ніколи їх не прочитає, бо він їх через півгодини зітре. Напише, прочитає й негайно знищить, а пише, між іншим, на компі, який не підключений до жодної мережі, а поруч гуде пристрій, який не глушить випромінювання монітора, аби ніхто за стіною не прочитав, що було надруковано.

Ех, знали б ви, як голова болить від того пристрою, а що вдієш. Ворог не спить!

Ви, мабуть, чули про Мідасові вуха? Був собі такий давньогрецький царьок Мідас, і мав він пікантненьку таку особливість — осяччі вуха. Не пам'ятаю вже, як воно сталося; щось там пов'язане чи то з інцестом, чи то із козофілією — не забобонні були давні греки, досягли великої толерантності у сексуальних питаннях.

Так от, мав той царьок вуха, як у трьохсотрічного зайця, й дуже цього соромився. Так соромився, що не знімав корони навіть у ліжку, так і коханок той, так і їв, так і спав... от лишень стригтися час від часу треба навіть царям.

Я не знаю... може, саме тоді й народилася на світ мій фах? Так чи сяк, але кадровик у царя був хороший. Знайшов надійну людину, не довелося навіть язика відтинати. Стриг і мовчав.

Але знаєте, як пече таємниця? У Чапека з цього приводу є оповідання. Персонаж-злочинець наймає адвоката, розповідає йому про свій злочин, мерзотно розповідає... але не для того, щоб отримати раду. Ні. Просто для того, щоб розповісти.

Той персонаж досить погано скінчив, але то вже не наша справа.

І той циркульник також не витримав. Викопав у піску ямку, прошепотів "у царя Мідаса осячі вуха" й засипав. Ще й, мабуть, справив малу потребу, як Буратіно на свої золоті, але того вже літописці не записали.

Здавалося — ну й чудово... а ні. На відміну від буратінової ситуації, з ямки із таємницею виросло дерево, а через деякий час пастушок виламав з нього гілку й зробив сопілку.

Вгадайте, що заспівала сопілка?

Кадровика, мабуть, теж стратили, і мені з одного боку його трохи шкода (з професійної солідарності), але з іншого — сам винен. Проґавив.

Хоча у його часи комп'ютерів не було, й особових справ не було, й павутиння на екрані намалювати не було чим, бо й екранів тоді не було.

Тому вони так погано й скінчили.

Прокопенка брав на роботу не я. Ветеран був Прокопенко, працював мало не з сімдесятих років, зжився з проектом, злився, спився й, кінець кінцем, з'ївся. Сам себе з'їв, ніхто під нього й не думав копати. Так, через місяць-два виперли б на пенсії, ну то й що з того? Більшість людей рано чи пізно таки йдуть на пенсію, рибу ловлять, онуків голублять, сидять в чергах у поліклініках та страшенно утруднюють діагностику, бо розповідають один одному про симптоми. Кінець кінцем помирають й лишаються вічно жити у наших серцях... вічно, років тридцять, сорок, або й п'ятдесят, якщо хтось застав правнуків. Хоча, звісно, хто як, а я б не хотів, аби мене через півсотні років згадували німічним дідусем-паралітиком.

Але хіба мене хтось питає?

От і Прокопенко так вирішив. Все життя вбухав у машину, вивчив, гад, де і що, й крізь захист прорвався, й операції проробив ті, що для них півдесятка операторів треба, й одночасно при тому.

Молодець, що й казати. Добре, хоч не шпигун, а просто маніяк-життєлюб. Захотів, бач, нікчемне своє життя розтягнути на трохи більше.

Але ж ми цього не допустимо, правда?

Місяць народження — січень.

Стать — жіноча.

Місце народження — Румунія, Констанца.

Ознаки — не плакала, майже одразу з'явилася координація рухів, схопила ручку — не іграшку, ручку! — й спробувала щось написати.

Використано деінкарнатор. Ліквідовано.

Місяць народження — січень.

Стать — чоловіча.

Місце народження — Таїланд, Бангкок.

Ознаки — не плавав, одразу з'явилася координація рухів, пробував ходити, не вийшло, спробував повзати — вдалося, брав іграшки, але не грався, а наче тренувався ручки стискати.

Використано деінкарнатор. Ліквідовано.

Рік народження. Місяць. Стать. Місце. Ознаки.

Ні, це не наш. Але про всяк випадок використано деінкарнатор й ліквідовано.

Рік народження. Місяць. Стать. Місце. Ознаки.

Використано деінкарнатор. Ліквідовано.

Місяць народження — січень.

Стать — чоловіча.

Місце народження — Індія, Бхопал.

Ознаки — не плавав, координація рухів, спроба ходити, повзання, іграшки.

Використано деінкарнатор. Ліквідовано.

І чого вони лізуть у той Бхопал, ніби там медом намащено?

Якщо хтось згадав царя Ірода, то, скоріш за все, має рацію. Дуже вже схожі дії, й ситуація теж схожа, і я б на його місці, не маючи компів, інтернету, журналістів, кількох сот таємних агентів — мабуть, і я б так само зробив. Але він, бач, упустив, а я, сподіваюсь, ще ні.

Рік народження. Місяць. Стать. Ознаки.

Використано деінкарнатор. Ліквідовано.

Рік народження — 1998. Місяць — березень. Стать — жіноча. Ознаки... та практично не було ознак. Мабуть, не вперше.

Використано деінкарнатор. Ліквідовано.

Рік народження. Місяць. Стать. Ознаки.

Використано деінкарнатор. Ліквідовано.

Рік народження — 1992. Місяць — січень. Стать — чоловіча. Ознаки — як тільки вийшов на контакт и надряпав пароль.

Встановлено охорону згідно контракту. Батькам надано матеріальну допомогу. У 2010 охорону знято. Щасливої дороги.

Рік народження — 1953.

Місяць — грудень.

Місце — індіянське селище без назви, штат Пернамбуку, Бразилія

Стать — жіноча.

Ознаки — повзла, старанно повзла на стілець, зривалася, кілька разів була підхоплений матусею, кінець кінцем все-таки вибрала момент, коли та бабралася з пранням, видерлася, впала, скрутила собі в'язи.

Теперішнє місцезнаходження — невідоме.

Статус — у розшуці.

Ось попадись-но мені, Йосю, лишень попадись...

А от академіка Богомольця так і не впіймали. У 1946 році, коли тільки привезли трофей до Києва, він чого лишень Йосі не наобіцяв — й керовану інкарнацію, й повне

збереження пам'яті, й вибір статі, й ще багато чого. Цілий інститут під таку справу вибив. І втік.

А ви думали, ніби там й справді займались проблемами геронтології? Хе-хе.

Кажуть, Йося з цього приводу вилаявся й сказав: "Обдузив, гад".

Таки обдузив!

Рік народження — 1946.

Місяць — травень.

Місце — кібуц Ткума, Ізраїль.

Стать — чоловіча.

Ознаки — коли тягли на обрізання, то виривався, казився, верещав, як наче йому збиралися відтяти не те, що звичайно ріжуть, а голову. Після операції зціпив зуби й сам себе задушив. Перестав дихати.

Що ж, Алоїзичу, сподіваюсь, ми знайдемо тебе й вдруге.

І тебе, товаришу Прокопенко, теж знайдемо, хай навіть для цього знову доведеться влаштовувати Бхопал. Якщо наші американські, американські або навіть й китайські друзі здогадаються, в чому справа — буде скандал, і нас ліквідують, і коли я кажу "нас" — то маю на увазі не інститут, і навіть не місто.

Ага, ви зрозуміли, про що я.

Так само, як ліквідували одну мою знайому державу у сорок п'ятому, так само, як ліквідували ще одну у дев'яносто першому, так само як хочуть, до скреготу у зубах хочуть ліквідувати ще одну зараз.

Бо інкарнатор один, й кадровик біля нього один, а клієнтів багато.

31.01.10

МІСТЕР ТА МІСІС ОРФ

Змія була невеличкою. Зовсім маленькою була зміючка, й тераріум їй нашвидкуруч зробили із пластикового ящика, у якому дітки молодшого шкільного віку тримають білих мишей. Маленьких, гарненьких, кумедних. Хлопчаки віком років до восьми-дев'яти від таких у повному захваті. А потім... найчастіше ящик закидають кудись у комору, віддають молодшому братику, або й виносять геть на смітник.

Мишкам добре — вони недовго живуть.

Аж бач, згодився ящикок. Втім, у них тут, в інституті, такі ящики не пропадають.

А діточки виростають, й починають вимагати з батьків комп'ютер або мотоцикл. Раньше просили також собаку, але де його зараз, в чорта, візьмеш, того собаку?

Гарна була зміючка — тоненька, гнучка, кожен рух — як наче хвиля прокочувалась від голови до хвоста. Їй вигляд у неї був зовсім не хижий, а цілком мирний. Повзає собі по землі така стрічечка, обережно ковзає поміж галузок, нікого не чіпає. Хоче, аби її теж ніхто не чіпав.

Так ніхто ж навмисне і не чіпав! На біса, на біса одразу кусатися?

— Ніхто у цьому не винен, містере Орф, — поважно сказав професор. — Ми були певні, що на Землі вже зовсім не лишилося плазунів! Ну, може, в Африці десь, або на якомусь із віддалених островів. А тут, у сучасній, цивілізованій Греції! Ніхто й думки

такої не міг припустити! Це знахідка, це справжня знахідка, й ми повинні її зберегти для нау...

Професор вдавився словом, штучно закашлявся й по тривалій паузі глухо промимрив:

— Вибачте. Але змія справді не винна. Це нерозумна істота, це... знаєте, як програма у вашій кухні — знає, де що лежить, знає де замовити, якщо чогось нема, знає, що вам приготувати на сніданок, може прочитати вголос новини, якщо ви забажаєте — але не більше. Навіть до найпростіших дій поза програмою вона не здатна. Отак і змія. Ви ж не будете трошити кухню, якщо вона раптом подасть неїстівну вечерю?

— Я? — Орф, нарешті, перевів погляд у бік науковця. Дивно якось поглянув — начебо йому в вічі, а начебто й поза. Ніби дивився — й не бачив. Або професор був прозорим, начі вітрина, й гість хотів роздивитися щось за ним.

— Я знаю, хто ви такий, — поспіхом додав науковець. — Я з щирою повагою ставлюсь до ваших досягнень, й так само щиро вам співчую. Але, зрозумійте...

Орф витримав паузу, й очі його сфокусувалися. Не на професорі. На пластиковому ящику із гадюкою. Й відповів.

— Я — буду. Я не лише кухню розтрошу, а й будинок рознесу вщент, якщо раптом після тої вечері хтось із моїх близьких помре. Прощавайте.

На слові "прощавайте" у вухах професора щось тоненько-тоненько чи то свиснуло, чи то задзвеніло. Раніше це явище пояснювали перепадами атмосферного тиску, потім з деяким подивом виявили, що високочастотне електромагнітне поле теж призводить до жартівливого питання: "У якому вусі дзвенить?"

Кажуть, якщо хтось вгадає — то збудеться його невеличке бажання.

У професора було одне побажання — щоб містер Орф звідси пішов. Якнайшвидше.

І він пішов.

Але змія у тераріумі з жвавої плямистої стрічки перетворилася на безживний уривок шлангу. Через секунду з безсило розкритою пащі її викотилась крапланка темної крові вперемішок з отрутою, а розтин показав, що внутрішні органи перетворилися на відбивні. Тільки отруйні, бо ядучі залози теж постраждали.

Змійка була дуже отруйною. І, мабуть, справді, останньої у Європі, а може й на всій Землі.

Однією з останніх тварин, що не навчилися жити у зоопарках.

— Ну звідки ж у нас сироватка, містере Орф, — головний лікар скрушно похитав головою. — Таких випадків не було вже з сотню років! Ми вже певні були, що змії не лишилося. Там, в інституті, так зраділи!.. кхе... гм...

Він зрозумів, що бовкнув дурницю, але з'їхав з теми не так імпозантно, як професор-серпентолог. Мабуть, тому, що був доктором, а не професором. А може й ні. Це було несуттєво.

— Так що вибачте... але ми не всемогутні. Повірте, ми зробили усе можливе... все в межах наших скромних можливостей.... до речі, я не маю жодного сумніву, що ви за

будь-якого результату погодитесь сплатити рахунок...

Від такого нахабства Орф трохи підняв брови, але тут-таки опанував себе. Лікарня була потрібна. Поки що. А там подивимось.

— Я хотів би її побачити.

— Кого? — хтозна, який з нього був лікар, але на будь-якому ток-шоу його б освистали. — Змію? Наскільки я знаю, ви її вже...

— Мою дружину!

— Але...

Лікар трохи пристав з крісла, передумав. сів. Зняв окуляри — здається, там були прості скельця, й скоріш за все, дурень носив їх просто так, для солідності. Хоча зараз він мав не дуже солідний вигляд. Ні, не так. Дуже несолідний. Ніби хлопчак, якому зараз будуть пику, й він про це знає.

— Але ж... гм, кхе-кхе...

Орф терпляче очікував. Він гадав, що поспішати вже нема куди.

— Але ж, ви розумієте... Тіло вже...

Тепер гість трохи піднявся у кріслі, а лікар, навпаки, аж вдавився у нього спиною. Так, ніби це була надійна, могутня опора. Яка захистить й від судового переслідування, й від підступного удару якоїсь з паскудних іграшок містера Орфа, чорти б його мордували, як, напевне, вже мордують його клятву дружину, чорти її понесли в той ліс!

— Ви ж розумієте, що в сучасних умовах людське тіло, тим більше, тіло людини, що користувалася усіми досягненнями сучасної медицини... я маю на увазі, в першу чергу, імпланти... і стимулятори, так, і стимулятори! а вони за умовами оферти є власністю корпорації, ви ж підписували угоду!.. Й ми не знали, що це ваша дружина! Розумієте, ми просто не знали! Втім, якби й знали, то...

— Її вже забрали м'ясники?

— Так!

Лікар випалив це, як наче дівка, якій вперше дали рушницю — різко, рвучко, і з міцно заплющеними очима. Він і справді був не дуже розумним. Втім, хіба розумна людина буде працювати головним лікарем бідної сільської лікарні? Ні, не буде. Тепер, мабуть, і дурна теж не буде.

Орф уважно подивився на лікаря, й той аж зіщулився. Розкрив рота, хапнув повітря. І раптом вистрілив ще раз:

— Але у них зараз черга! Розумієте, нещодавній землетрус... багато... е-е-е... клієнтів, а виробничі потужності не встигають, та й робота з... е-е-е... демонтажу імплантів досить тонка. Ви ще можете... ви можете...

Лікар говорив швидко-швидко, й водночас прислухався. Слухав — і страшенно не хотів почути тоненького комариного писку. Дослухався, аж вуха боліли — й знав, що, скоріш за все, він і відчути нічого не встигне. не те, що почути!

Орф піднявся й вийшов. Нічого не сказавши, нічого не зробивши. Просто піднявся та вийшов.

Лікар ще кілька секунд міцно стискав підлокітники, потім встав. Підійшов до

замкненої скляної шафи, з третього разу вставив ключа, повернув. Дістав спочатку бинт, витер спітніше чоло. Потім, озирнувшись на двері, витяг з дальнього кутка пляшку з написами — одним нерозбірливим, на латині; й другим — великими жирними літерами "Отрута!". Ще раз оглянувся на двері, хильнув одинк ковток, другий... видихнув.

Кабінетом розтікся запах непоганого коньяку.

Лікар запхав пляшку назад у куток, підійшов до крісла, сів. Підсунувся ближче до столу, поклав на блискучу поверхню лікті... і раптом стіл розвалився. Просто взяв — і розпався на дві половини, наче іграшка-трансформер. Ліворуч полетіли якісь папери, праворуч — гарна рамка з фотографією. На світлині була чорнява усміхнена жінка та двоє дітей. В пам'яті рамки було ще багато фото, але ця лікареві подобалась якнайбільше.

Десять років тому його дружина та діти загинули в авіакатастрофі й навіть корпорації нічого не дісталось. Втім, у них і було лише по кілька імплантів, й, звісно, жоден з них не здатен був розрізати навпіл міцний письмовий стіл, та ще й так, щоб не зачепити старого дурня за ним.

Лікар встав і знову пішов до шафи. Цього разу ключ потрапив у шпарину разу із шостого.

— Я знаю, хто ви, містере Орф, — промовила секретарка, й гість трохи здивовано підняв брови. Жінки не часто згадували його ім'я, й зовсім вже рідко хто міг впізнати його в обличчя. Вони більше цікавилися модними акторами, модельєрами, стриптизерами й особами королівської крові — саме в такому порядку. Жінки, що з них взяти.

Його ультразвукові імпланти більше цікавили чоловіків. Від гангстерів до генералів... втім, чи велика між ними різниця?

Та майже ніякої.

— Я негайно доповім місіс Парсі, — секретарка процокотіла кігтиками по віртуальній клавіатурі й скосила погляд — мабуть, читаючи відповідь на такому ж віртуальному екранчику, імплантованому просто в зіницю.

Пауза тривала не більше п'яти секунд.

— Місіс Парсі готова прийняти вас негайно.

— Дякую.

Орф і справді вдячно кивнув, й рушив до кабінету. Розумна секретарка... втім, їй, мабуть, просто було імплантовано не лише екранчик, але й розпізнавалку... але так чи сяк, але секретарка заощадила йому кілька секунд. А може навіть й хвилин. Бач, розумниця яка, до себе її переманити, чи що...

Вже коли відчинялися двері до кабінету, у голові раптом сяйнув здогад. На біса дівки йдуть у секретарки? Щоб вийти заміж за боса. Якщо з технічних причин не можна за боса — то за солідного відвідувача. А для цього дуже бажано, щоб він був або нежонатим, або розлученим, або...

Або вдівцем.

Заходячи, Орф трохи скопив назад очі — секретарка й справді дивилася йому вслід, і в очах її була суміш — співчуття-зловтіха-радість-надія-мисливський азарт.

Ех, дурна дівка. Дурна, хоча й розумна. Ну хіба ж можна отак, одразу... Ще не вистачало, якщо директриса скаже: "Рада вас бачити!".

— Не скажу, що рада вас бачити, — директор піднявся з-за столу, з-за солідного, великого, хоч машинки пускай, консервативного столу. — Тому що здогадуюсь про мету вашого візиту. Прийміть мої щирі співчуття.

Орф кивнув. Що ж, розумна секретарка часто означає розумного шефа. Не обов'язково, звичайно, але зазвичай. Його особиста секретарка була... ну то й що? Вона мала інші переваги, четвертого розміру, а постачання зброї надто серйозна річ, щоб довіряти гостей секретарці. Візитиреми займався начальник охорони, і от він якраз був розумним.

А Орф був дурний. Був би розумними — нізачо, нізачо, нізачо не відпустив би дружину у паскудну країну з паскудним кліматом, паскудною природою, паскудними старожитностями, паскудними руїнами, паскудними лікарнями...

І паскудними зміями. Однією паскудною змією. Цілком можливо, що останньою у паскудній Європі.

— Чай? Кава? Можливо, по чарочці коньяку? Повірте, містере Орф, місцевий коньяк вміє проганяти важкі думки з голови.

— Я волів би одразу перейти до справи.

— Так, — директриса невловимо змінилася. Не напружилася, ні, а нече перемкнулася з одного режиму на інший. — Слухаю вас.

— У неї були нові імплант.

— Незареєстровані?

— Так.

— Гм. Ваші?

— Так.

— Унікальні?

— Так.

— Зброя?

— І зброя теж.

"Ну, звичайно, звичайно..." — директриса мовчала, але очі її говорили цілком виразно. — "Ясна річ, дружина вашої шановної фірми не могла обійтись без зброї. Без нової, найновішої, якнайкращої імплантованої зброї. У вашому бізнесі без цього ніяк. Та й взагалі... Але чим я можу допомогти?"

— Там було щось таємне? Що не повинно потрапити до рук стороннім особам?

— Так... але це не головне.

Ліва брова директорки поповзла вгору, але зупинилась, не подолавши й півсантиметра. Он як. Не головне, значить... А що ж тоді головне?

— То чим я можу допомогти?

— У неї був новий, абсолютно новенький бекап. Півтори сотні секстибайт.

- Це багато?
- Два повні обсяги мозку. Навіть більше.
- Справді, багато. Але...
- Писалося все, абсолютно все.
- Навіщо?
- Щоб у разі... нещасного випадку можна було відновити також усе.
- Он як!

Директорка відвела погляд. Обвела кабінет очима. Зітхнула. Навіщося притишила голос.

- І що... якісь експерименти з цього приводу вже були?
- Так.
- Успішні?

— Частково. З ймовірністю успіху тридцять-сорок відсотків. Але я подумав, що... що краще так, аніж ніяк. І переконав дружину. Як бачите, згодилося. Цебто, ще не згодилося, але певний шанс є.

— Розумію... — директриса встала, і пройшлася кабінетом. Десять кроків правору.. Розворот. Двадцять ліворуч. Розворот. Десять праворуч й зупинка якраз біля столу.

Дама була солідна — не огрядна, а саме солідна, міцна, ґрунтовна. За інших обставин Орф би придивися до тієї ходи уважніше.

Сіла. Зацікавлено поглянула у вічі гостеві.

— Ще питання. Чому ви виклали правду? Чому не зупинилися на незаконних імплантах, новій зброї, ще там на чомусь? Чому просто не попросили видати тіло разом з усім... вмістом?

— Просив.

Гість замовк. Наче й відповів, а все одно складалося враження, ніби урвав себе на півслові.

— Кого?

Гість тицьнув пальцем у стелю. Жест був енергійним, так, ніби мався на увазі не лише наступний поверх, але й черезнаступний, а може й найвищий. Скоріш за все — найвищий.

— Он як. І..?

— Не домовилися.

Директорка встала, знову походила кабінетом, але вже з меншою амплітудою. П'ять ліворуч, десять праворуч, п'ять назад, крісло.

Як наче зашморг уявний затягувала — петля все меншає, меншає...

— Значить, часу у нас практично нема? Будь-якої миті вони... почнуть?

Гість недлбало кинув на стіл папірець — цупкий, прямокутний, рівний, акуратний — як наче армійський плац. Ідеальною шеренгою вишикувалися на тому плацу нулі, й на чолі, ясна річ, стояла одиниця — як командир.

— Гм, — сказав директор й непомітним рухом змела вояків в укриття. В справжнє, надійне, міцне укриття. Близьке до серця. В нагрудну кишеню..

Встала, пройшлася — три кроки, шість, три. Сіла. Поглянула у вічі, знову відвела погляд.

— Системами безпеки опікуюсь не я, — проголосила опісля довгої паузи.

— Я знаю, — ворухнув плечем гість. — То не проблема.

— Он як? — директорка, схоже, трохи здивувалася. А може, лише зробила вигляд.

— Саме так.

— Там "Цербер".

— Я в курсі, — спокійно кивнув містер Орф.

— Модифікований. Три канали, не лише оптика.

— Я в курсі, — вже трохи нетерпляче відповів гість.

— Що ж...

Вона підняла руку. На столі спалахнула віртуальна клавіатура, палець директорки швидко, як вправний радист морзянку, процокотів якийсь код. У гостя під ліктем стіл народив аркуш паперу з кодами управління.

— Радий був познайомитись, — сказала директорка, і, скоріш за все, цілком щиро. Папірцю, який вона сховав у кишеню, радів бо хто завгодно.

— А я думав, що мода на троглодитство вже відійшла, — недбало сказав містер Орф.

— Давня споруда, — знизав плечима водій. — Середина минулого сторіччя, чи що. Тоді всі боялися атому, не шкодували грошей на сховища. Ви б подивилися, що по Східній Європі набудували — це взагалі жах.

— Не дуже воно їм допомогло...

— Це точно! — водій засміявся. — Але такий спадок гріх було не використати. Споруда надійна, стоятиме ще років зо триста, а що там можна ще розмістити? Музей холодної війни? Не окупиться, хто вже зараз пам'ятає, що воно за війна така.

— Атож, атож... І взагалі такі... установи... якось традиційно асоціюються із підземеллями.

Шофер важко зітхнув.

— Містере Фрог, — сказав він по чималенькій паузі. — Ми — це не установа. Ми — це виробництво. Це звичайне виробництво, не дуже хайтечне, не дуже шкідливе для екології, не сенсаційне якесь. В інших куточках світу воно розташоване на поверхні, на перших поверхах офісних будівель, неподалік від дитячих закладів — і нічого. Збочена цікавість до нашої фірми — це виключно справа рук журналамерів, які таким чином заробляють на склянку віскі. Розумієте, вони інакше не можуть. Успішний політ лайнера їм не цікавий, вони моляться про авіакатастрофу. На успішну модифікацію генома їм начхати — а от з невдалого випадку це панство зроблять Нове Покоління Жажливих Мутантів. Вони горлають про екологічно небезпечну електростанцію, але спробуй-то забори в когось із них комп'ютер — крику буде так, ніби їх гвалтом беруть. Між іншим, зачепи одного — горлатиме уся зграя. Шакаляча порода, розумієте?

— Розумію, містер Хайрен, — посміхнувся Орф. — Не турбуйтеся, я не з їхньої зграї.

— Я знаю, — кивнув ашофер. — Інакше б вас тут не їхало.

Обидва коротко реготнули.

— Не моя справа, з якої ви зграї, — посерйознішав водій. — Але у будь-якому випадку, містере Фрог, був би вдячний, якби ви ставилися до нас як до звичайного виробництва. Звичайного, розумієте? І певен, що шановна людина, з якою ви маєте зустрітись, теж оцінить таке ставлення... це був натяк.

— Так, звичайно, — Орф терпляче кивнув. — До речі, нам ще далеко?

— Ні, вже практично на місці, — чоловік за кермом зменшив швидкість, й досить різко повернув — так круто, що пасажира аж притиснуло до правих дверцят. Під колесами залопотіло, машину гойднуло — розумний автомобільний комп розпізнав ґрунтівку й завбачливо підняв кліренс.

"AID" — стирчала ліворуч непоказна табличка. "First and last" — доповнював її ще непоказніший слоган.

Тут не могло бути потенційних клієнтів, не було сенсу й старатися з рекламою.

І ще там щось було написано, що завжди пишуть у таких випадках — про те, що вхід заборонено, і що власність приватна, і що безпека не гарантується, і захищено якимось законом.

Водія ті написи не злякали.

Попереду була скеля. Машина зупинилася близько, майже бампером вперлася. Пройшла хвилина, розпочалась друга. Пасажир запитально поглянув ліворуч.

— Ідентифікація, — пояснив шофер. — Розумієте, комерційні секрети, те-се.

— Розумію.

Скеля здригнулася й м'яко, ніби на роликах (втім, чому "ніби"?), відкотилася ліворуч. За нею, ясна річ, був тунель. У часи, коли сховище будували, тунель було перегороджено шлюзом — аби всяка радіоактивна гидота не потрапила досередини. На випадок, якби гидота була жива і просилася — у стінах було заховано кулемети.

Оскільки вдалося обійтись без фоллауту, внутрішні ворота демонтували, а замість кулемета посадили вишколеного охоронця у чорній формі.

Завваживши гостей, він негайно підірвався назустріч. Водій тицьнув пальцем у сенсор, й скло негайно поїхало вниз.

— Джентльмени, будь ласка, ваші посвідчення.

Шофер витяг з нагрудної кишені яскраву картку, охоронець шанобливо прийняв її, провів сканером. Зачекав секунду, прислухаючись до команди зі схованого у вусі спікера, повернув картку й подякував.

— Будь ласка, ваше, сер...

Орф надав пиці трохи незадоволеного вигляду ("розвели тут, розумієте, гру в шпигунів!.. як діти малі!") й простяг картку.

Цього разу паузі була триваліша, й вираз на обличчі гостя став ще незадоволенішим.

"Аби лише не переграти".

Не переграв.

— Прошу вас, джентльмени. Містере Хайрен, ви проведете містера Орфа туди й

назад?

— Так, звичайно, — шофер кивнув. — Можливо, валізу краще залишити у машині?
Орф терпляче зітхнув.

— Ні, вона нам потрібна, — за нього відповів Хайрен.

"Крім того, вона коштує більше, ніж твоя дурна голова", — подумав Орф, невідомо кого маючи на увазі — чи то Хайрена, чи охоронця, але вголос, ясна річ, цього не сказав. Валіза була ще й важка, але це якраз було геть неважливо.

Якби навіть вона було втричі більшою й вдесятеро важчою, Орф все одно б її тяг. Котиг, кантував, пересував би міліметру, поставив би її на шасі... між іншим, років десять тому, мабуть, саме так й довелося б зробити. Добре, що технології не стояли на місці ці десять років.

Машину довелося лишити у тупичку. Колись він, очевидно, мав приймати одразу кілька вантажівок, а зараз там стояло з десятків машин — одне за одну розкішніша. Вигідним був підземний бізнес, що тут скажеш.

Але місця ще на одну машину вистачило.

— Пережитки, — вибачливо розвів руки містер Хайрен. — Розумієте, коли все починалось...

— Розумію.

Орф букнув це надто різко, й тут же мало себе за язика не вкусив. Містер Хайрен поглянув на нього здивовано, але відчепився.

"Нерви. Кляті нерви."

Орф почав дихати глибше й повільніше. Допомогло, але Хайрен поглянув на нього ще раз. Чи, може, лише здалося? Чорт його зна.

Колись, мабуть, тут були голі бетонні стіни, але вправні дизайнери примудрилися й з такого лайна утнути цукерку. Коридор було розмальоване під скляний тунель попід річкою. Фарба — напівпрозора, як у Айвазовського, створювала враження справжньої прозорості стін, а за ними нерухомо коливалися водорості, губилися в напівімлі стовбури очерету, причаївся на камені великий раке. Трохи далі чорніли невиразні контури затонулого корабля.

Орф підняв голову — над стелею, гублячись у мерехтливій поверхні води, висів човен. Величенький, й, мабуть, добряче навантажений, бо сидів глибоко.

Ліворуч, залишаючи по собі буруни, на півметра занурилася лопать весла.

— Непогано, га? — із якоюсь гордістю запитав містер Хайрен.

— Чудово, — щиро відпові Орф. — Просто чудово. Дасте мені телефон дизайнера?

Хайрен ввічливо посміхнувся.

Орф чекав, що й двері будуть у тому ж стилі — могутня сталева плита із штурвалом-закруткою. Таке рішення підійшло б і до вигляду сховища, і в картину тунелю вписалося б... але двері виявились звичайними, офісними. Ну хіба що не пластиковими, а наче із справжнього дубу, як в багатому офісі. Можливо, у дизайнера й були якісь думки з цього приводу, але кілька разів на день відчинити-зачинити сталюку — не кожен босс подужає. Вже не кажучи про секретарку.

Секретарки у передпокої не було, й в голові Орфа ніби тенькнув перший тривожний дзвоник.

— Гм, — сказав містер Хайрен. — Дивно. Адже ви домовлялися саме на цей час?

Він дістав мобілу.

— Хвилинку. Зараз я...

Ультразвуковий копняк відкинув його аж стіни.

Двері в кабінет шефа теж було замкнено, але то було найменшою з можливих проблем. Фокус звукового випромінювання окреслив півколо навкруг замка, і стало ясно, що дуб таки справжній. Міцний, важкий, просочений якоюсь протипожежною сумішшю, бо під променем не горів, а лише обвуглювався й чорним димком розлітався на всі боку.

Що ж, це не так добре, як сталева плита зі штурвалом, але все-таки щось. Якщо забарикадувати їх чимось, то висадять не одразу.

Коли Орф рвучко відчинив двері, в коридорі приглушено заверещала сигналізація.

Він увірвався в кабінет, й перше, що зробив — відчинив свою велику тяжку валізу.

У кабінеті боса навряд чи були відеокамери. Кабінет боса — річ делікатна й буває набитим таємницями, як стільники медом. Добре, якщо все обмежується розкладанням секретарки на он тому столику, а якщо мова йде про стратегічний курс підприємства? Або про хабар? Або про, скажімо так, оптимізацію податків?

Ні, не повинно тут бути камери!

Однак про всяк випадок Орф дістав з валізу сканер й кинув його на стіл. Недбало кинув, й негайно потяг звідти ж інше обладнання, але то було несуттєво. Сканер міг би витримати й об стіну, а потім так саме піднятися на павучих лапках й почати терплячий, послідовний обстріл стін УФ— та ІЧ-лазерами.

Хай-но де небудь висунеться цяточка об'єктиву!

Інше обладнання тим часом вже присмокталося до комп'ютера.

Орф сподівався, що серйозного захисту тут не буде. Хай-топ менеджери в цьому плані тупі. Вони знаються на людях, вони справді з одного погляду можуть вгадати, чи бреше підлеглий, а чи справді проблема існує, але щоб самому кожен раз набирати пароль... носити в пальці RFID-ідентифікатор... втрачати кілька дорогоцінних хайтопменеджерських секунд на ретинограму... ні.

Точніше, навряд чи.

Але про всяк випадок Орф захопив усього й з великим запасом, тож білолашний комп лише жалібно писнув.

І покірно скинув у пам'ять валізи плани, коди, схеми обладнання... та все скинув. Як на тривалому допиті, коли вже задіяно було те й те, а от на цьому жертва зламалася, й почала. Розповідає — й косить поглядом на блискучий набір інструментів. Все розповідає, навіть і те, про що не питають.

А після того сукає з шкарпеток мотузку й вішається у камері.

Комп віддав усе, що тільки знав, й валіза милосердно знищила його пам'ять.

Смикнулись двері, затремтіло крісло, що їх підпирало.

— Відчинить! — грізно пролунало з-за дуба. — Бо висадимо двері!

Орф не став витратити секунду на відповідь, та, мабуть, на неї і не чекали.

Вдарили одночасно.

З одного боку, з передпокою, де так і лишився містер Хайрен, вдарили примітивно. Просто хтось масивний розігнався й врізав плечем. Дурний! Навіть якби двері просто було замкнено, то відлетів нерозумний, й кректав би, забите плече своє потираючи.

А з протилежного боку... о, це був удар!

Вже давно минули часи, коли двері висаджували кувалдами. Не так далеко, але також у минулому залишилися імпульсні заряди, що акуратно різали перепону в районі замка. Може, де-не-де ще використовувалися стрічкові кумулятивні заряди, що зовсім вже обережно вирізали двері точно по контуру.

Акустична гармата, схована у валізі, рознесла міцний дуб на багато, багато, багато уламків.

Диму не було, але курява здійнялася, й геть затягнула передпокій. Кілька тіл нерухомо лежали під стінами, один з охоронців — мабуть, стояв поодаль — повзав навколішки й хрипко бухикав.

Коли Орф проходив мимо, той спробував щось дістати з-під лівої пахви, й, звісно, отримав своє.

У коридорі вила сирена й блимали тьмяно-помаранчеві вогники.

Назустріч біг цілий натовп із залізяками у руках, й довелося стріляти ще раз. Через півсотні метрів з-за рогу вихопився ще один натовп, Орф зібрався пальнути втретє...

Але вогники згасли. Й сирена змовкла. І натовп завмер нерухомо, як наче в давній-прадавній дитячій грі "Море хвилюється".

Море хвилюється раз.... Море хвилюється два... Море хвилюється три...

Море в депресії.

Орф у занепокоєнні.

— Активовано "Цербер", — вкрадливо повідомив голос зі стелі. — Активовано "Цербер". Усім негайно лягти і не рухатись. Корпорація не відповідає за будь-які наслідки використання "Церберу". Увага. Активовано "Цербер"...

Компанія із залізяками вже лежала.

Орф стояв, але обличчя його геть побіліло.

Якби працювали усі три канали "Церберу", в коридорі вже кілька секунд не було жодної розумної істоти, бо хіба трупи розумні?

Тоненький писк, на межі чутливості вуха, народився десь у кінці тунелю. Прокотився туди-назад, спіткнувся на купі охоронців, затнувся на Орфі з його валізою. Зник. Ще раз з'явився, ще раз прокотився, ніби вирішував — кому тут жити, а кому пряма дорога в наступний відсік?

Пряма дорога й геть передчасна, якщо немає тьмяно-червоного зернятка перепустки. Пряма й лише в один кінець.

Писк не зникав, але й не вбивав, ніби здивований втратою двох каналів "Цербер" ніяк не міг визначитись.

Орф ворухнувся. Просто трохи підняв і опустив руку.

Вистачило.

Звук перетворився у коماشинного писку на рев могутнього ракетного двигуна.

Луснуло одразу з десятків ламп, в коридорі потемнішало. Хтось із купи не витримав, запанікував, зірвався на ноги — й тут-таки розлетівся димком... хмаркою із червонуватих бризок

І тоді заспівала валіза.

Не було писку — був такий самий могутній рев, але в протифазі. Акустичні хвилі зустрілися, як дві цунамі на морі. Там, де вони підсилили одна одну — кришився бетон, а там, де горб однієї припав за яму іншої — стояла тиша. Не мертва — бо джерела звуку не були цілком когерентні, й додаткові гармоніки болячи різали вуха... але можна було йти і робити заплановану справу.

Ворота були сталевими, але він подвоєного акустичного удару перетворилися на зім'яту консервну бляшанку. Як тільки Орф перетнув уявну межу, звуки померли.

Охоронці там, позаду, мабуть, теж, але кому це цікаво?

Перед ним був AID. Один з десятків його складів. Чистий, охайний й бездоганно-упорядкований. Метр за метр, номер за номером. Сотні й сотні.

Обличчя й обличчя.

Кілька рядів й широкі проходи між ними. Тоненька плівочка паморозі на стінах й справжі бурульки у кутах, де вони нікому не заважають. Сиза від холоду шкіра й блискучі шоломи захисних костюмів працівників. М'ясників. Трупорізів. Мародерів.

— Усі геть, — неголосно сказав Орф, але валіза повторила його слова, й мерці заколихалися у своїх морозних колисках, а зі стелі посилапась чи то крига, чи то сніжинки.

Проектувальники костюмів навряд чи передбачали, що в них можна бігати, але виявилось, що можна, та ще й як можна!

Широкі проходи були для того, щоб було де проїхати електрокару, а електрокари знадобилися, бо тунелі витягнулися далеко за межі колишнього бомбосховища, й зупинятися не збиралися. Як грибниця. Якщо не буде лісової пожежі, то вона ростиме й ростиме, навіть після того, як помре від старості й зогніє її центр. Утвориться одне кільце, друге, третє... а потім люди назвуть їх відьомськими, а відьми тут ні до чого. Відьми — вони не в лісі. Вони тут, у тунелях. Вони їдять мертв'яків, а з кісток добувають відьомське зілля. Їхній головний іструмент має назву "Евріном", і це зовсім не випадково.

Дуже вже багато людей на Землі. На те, щоб усіх палити, не вистачить газу, а на те, щоб ховати — то й самої землі. Кожен це знає, й коли машини їдять когось іншого, то погоджується, але коли справа раптом стосується когось близького, то о!... Тоді все інакше. Якщо, звісно, є розум, є сила, є гроші, є влада.

Є акустична гармата, імплантований лазерні гірокомпас та акселерометр, бомба для самогубства, підсилювачі нейронної активості, кардіоводій; якщо очі бачать у інфрачервоному спектрі, а вуха здатні вловлювати ультра— та інфрагармоніки; і якщо,

нарешті, є бекап обсягом приблизно на два з половиною спокійних життя або ж на півтора неспокійних.

І є кохана дружина з таким самим бекапом.

Електрокар ковзав над підлогою так повільно, що Орф раз-по-раз поривався зіскочити й бігти самому, але ті поривання негайно гасив.

Попереду тонка робота. Руки не повинні тремтіти. Серце... було б непогано його взагалі зупинити, але може якщо хтось увірветься, потрібен буде ривок, так що хай попрацює. Підсилювачі... обережно треба з підсилювачами.

Триста метрів. Чотириста. Шістсот. Кілометр.

Тисячі мерців з надією втупилися мертвими очима в електрокар.

Півтора кілометри. Два. Два триста. Стоп.

Отрута клятої гадини була гемолімфатичної дії, й тіло Еврі розпухло. Найбільше — ліва нога... ах, які гарні ноги були у неї! Від довгого лежання деформувались сідниці — розлізлися, розповзлися, як два шматки старого тіста. Ах, як він любив ті сідниці. Паморозь на грудях зберегла слід чиеїсь долоні. Грубої чоловічої долоні, і Орф відчув, як всередині закипає страшно, чорна лють.

До біса лють. Зараз буде тонка делікатна робота.

Шкіра її була твердою, як заморожене м'ясо, а волосся ламалося.

— Еврі, — шепотів він, розкриваючи валізу. — Еврі, кохана моя. Зачекай трохи. Просто зачекай трохи. П'ять хвилин зараз, поки я витягну. І років п'ятнадцять, поки виросте клон. Ти знову будеш молодою та гарною. Ти виграєш у життя майже тридцять років. Я кохатиму тебе, як і раніше, а ти отримаєш п'ятнадцятирічне тіло. Я дуже кохатиму тебе, Еврі!..

Кров не лилася. Кров затужавіла, ще коли тіло не було заморожено, а тепер з рани лише сипався темно-червоний, майже чорний порошок.

Як він любив цю шийку, як він любив її цілувати!..

Чиясь недбала рука — чи не того ж негідника, що її мертвою роздягав, не до кінця закрила її ліве око, й зіниця наче слідкували за рухами Орфа.

— Краще не дивись, — пробурмотів він. — Краще б тобі не дивитись на все це, моя кохана.

Бекап. Гармата. Чорт би з нею, але вона незареєстрована. Підсилювачі — о, за ці підсилювачі багато хто віддав би шалені гроші! Стимулятори шкіри. Ох, яка ж гладеньку була її шкіра!.. Фільтри на очах — щоб не вицвіли, не перетворилися на морозний лід її блакитні озера. Нікому вони не дістануться, нікому. Ексклюзив.

Після фільтрів Еврі вже не дивилася й працювати стало відчутно легше.

Для якісного клонування був потрібен матеріал з кількох органів, й тіло довелося перевертати.

— Потерпи, моя рідна, — шепотів він, й шепіт його білою хмаркою осідав на синій від холоду шкірі. Не його шкірі.

Все? Все.

Те, що лишилося, вже ніхто не буде нахабно лапати. Тим, що лишилося всередині,

хай задавляться. Більшість з того вже продається, а кілька дрібничок — ось-ось підуть у серію. Чорт з ними, хай пиляють.

— Прощай, моя люба. Добраніч. Через п'ятнадцять років я скажу тобі "Доброго ранку!".

Валіза з металевим звуком втягнула у себе інструменти та здобич. Вона трохи поважчала, але це ненадовго. Повертатися тим же шляхом не можна. Шлях доведеться прокласти новий. Крізь скло і бетон, крізь скелю та ґрунт.

Опісля прокладання шляху валіза полегшає.

Орф покинув електрокар і йшов, майже біг, а мерці так само дивилися. Вже не з надією, але із зловтіхою. Ай, молодець. Ай, невже таки вибереться?

Не вибрався.

— Не скажу, що радий вас бачити, містере Орф, — пролунало зі стелі.

Орф зупинився. Валіза гримнула об підлогу й наїжачилась датчиками — ну, кому тут ще заспівати?

— Хто тут? — хрипко запитав Орф.

— Мене звати Ейд, — на стіні колихнулася мінливе світлове марево, зфокусувалося, перетворилося на чоловіка — немолодого, з сивиною в акуратній борідці, за солідним письмовим столом. Зображення було не дуже якісним — об'єм майже не відчувався, але для роздачі вказівок, цього мабуть, вистачало. І цього разу теж вистачило.

— Я знаю, хто ви, містере Ейд, — відсапуючись, кивнув Орф. — Вибачте, я тут трохи... побешкетував.

— Це нічого, — милостиво кивнув хазяїн. — Я теж знаю, хто ви, містере Орф. Ви розумієте, що це означає?

Орф розумів. Розумів, що він не зміг лишитися анонімним терористом Фрогом. Розумів, що місіс Парсі його здала. Розумів, що порушив купу, купу, купу писаних та неписаних законів, і що його здадуть. Незважаючи на гроші, вплив, ім'я та все інше. Він не бог. Містер Айд значно ближчий до цієї посади.

Але здаватися не можна, бо у валізі — Еврі.

Не можна здаватись!

Ніяк не можна здаватись!!!

Ейд теж мовчав. Валіза так само шукала, кому б його заспівати, й Орф побоювався, щоб її примітивний мозок не знайшов таки-ціль. З кожною секундною десь там, нагорі, гуртувалися все більші та більші сили, озброювалися, готувалися зустрічати. Мабуть, біля входу. Дуже хотілося вірити, що лише біля входу. Але якщо там є хтось розумний, то врешті-решт він поставить варту і біля інших потенційних виходів. Або підніме в повітря літак. Або два. Або викличе на допомогу поліцію, армію й "Блекуотер".

— Я так розумію, — здалеку почав Орф. — Що ви, містере Ейд, маєте якусь пропозицію?

— Вірно, — чоловік на екрані кивнув, й від того руху зображення пішло брижами. — Маю.

Й замовк.

— Уважно вас слухаю, — Орф зробив вигляд ніби він спокійний. Абсолютно спокійний, і ніхто нікуди не поспішає. Й валіза здатне не лише пробити дірку у скелі, але й рознести на прах усе підземелля.

— Я можу вас випустити, — коротко сказав містер Ейд. Помовчав.

Кожна секунда крапала на шкіру Орфа розпеченим свинцем, але він мовчав.

— І навіть не повідомляти нікому ваше ім'я...

Так, це був би непоганий варіант. Але що він захоче навзамін?

Орф негайно висунув, прийняв і ухвалив єдиний варіант, на який він ніколи не піде. Еврі — не віддавати. Хтозахтопротихтоутримався? Одноголосно.

— Мені потрібні ваші імпланти, містере Орф. Не лише бекапи. Усі. Гармата. Підсилювачі. Стимулятори. Нейронні активатори.

— Нейронних активаторів не існує в природі.

— Вірю, — Ейд навіть зійшов до того, щоб милостиво покивати. — Тоді усе інше. Повна документація на всі розробки, й всі означає всі. Ну і зразки, ясна річ, хоча це і не так важливо.

— Які гарантії?

— А яких би ви хотіли?

— Сироватку.

— Згода. Вона у вас при собі?

— Так. Вам доведеться спуститися.

— Піднятися.

— Не зрозумів?

— Я зараз практично під вами, містере Орф. Практично під вами, глибше на кілька десятків метрів.

— Он як...

Щось не так було у короткім цим повідомленні. Ну, глибше, то й що? Ну, не на поверхні, а теж зарився під землю — що з того?

Але щось було не так.

Втім, вибору таки не було.

Чекаю.

Чекати довелося недовго.

Коли у висаджених дверях з'явилася хистка, мінлива від морозного туману фігура, валіза мало не кинулася назустріч, але Орф ворухнув пальцем й пристрій слухняно завмер.

— Цікава штука, — спокійно промовив містер Ейд. — Теж ваша розробка? Як називається?

— Наша. "Ліра".

— Включіть і її в калькуляцію.

— Добре.

"Ліра" підскочила близько, тримаючись проміж Орфом та містером Ейдом, відкрилася. На полиці виїхав закоркований слоїк з темно-прозорою рідиною.

Ейд узяв його, уважно оглянув печатку.

— Наша?

— Ваша.

— А непогану продукцію виробляємо, чи не так?

Він навіть посміхнувся, але Орф лише дивився на нього, й жодна емоція не відбивалася на обличчі.

— Що ж, — містер Ейд приклав до печатки вказівного пальця, та блиснула червоним сяйвом та розсипалася на порошок. — Засвідчую, що в обмін на технології, передані нашій корпорації містером Орфом я прибираю всю охоронців корпорації зі шляху містера Орфа, зобов'язуюся не розголошувати його ім'я та не вистувати претензій з приводу завданої корпорації шкоди. Прозіт!

Він трохи картинно підняв руку зі слоїком, й різко перекинув його. Скривився. Пробурмотів "Ну й гидота, треба буде сказати технологам, хай щось зроблять зі смаком...", хукнув, наче горілки хильнув.

— Ваша черга, містере Орф.

— Потрібен канал зв'язку.

— Чули? — невідомо кого запитав Ейд, але стеля відповіла без найменшої паузи:

— Встановлено.

— Прошу вас, містере Орф.

Вхід до мережі звідси, з чого ворожого підземелля був... незвичним. Як наче довелося повзти через тунель з колючою дротом, причому дріт аж гудів під напругою, а з гострих шипів стікала отрута. Крок ліворуч — смерть, крок праворуч — каліцтво і смерть, вгору, вниз та назад — смерть, а потім каліцтво. Лише вперед і дуже поволі.

— Готово.

— Дякую, містере Орф, — Ейд посміхнувся. — Тепер можу сказати, що був радий вас бачити.

З вигляду Орфа можна було зробити висновок, що радість та йому зовсім не в радість.

— Я можу йти?

— Будь ласка, містере Орф. Вибачте, що не запрошую на чашку кави, але, розумієте...

— Розумію. Прощавайте.

— До побачення, містере Орф. Не забудьте лишити валізу.

"Ліра" слухняно викинула з себе контейнер з майбутньої Еврі й завмерла біля черевика нового господаря Якби Орф не знав достеменно, що це лише пристрій, то сказав би, що валіза похнюпилася.

Але, звісно, то був лише складний пристрій.

Контейнер був не дуже важкий.

В тунелі, через який він проривався у сховище, вже прибирали сліди розгрому.

Машина, на якій привіз його містер Хайрен, стояла на тому ж місці.

Так само повільно відчинились ворота, й так само неспіхом зачинилися поза

спиною. Після тьмяного безтіньового освітлення сховища яскраво-блакитне небо різало очі, а сонце видавалось прожектором, націленим с очі.

Як на допиті.

— Містере Орф...

Цього разу зображення сфокусувалося ще гірше — тим більше, за такого освітлення. Містер Ейд видавався тьмяною тінню самого себе.

— Ви погано знаєте роботу сироватки, — Ейд посміхався. — Вона нерозумна. Її справді не можна нейтралізувати, але обійти — досить легко. Нашої охорони тут справді нема. Охорону несла служба "Дайонес", а ці фурії, як ви знаєте, дуже не люблять, коли вбивають їхніх службовиць. Боюсь, що вони тепер вас на клоччя розірвуть. Всю цю інтригу задумав я, і знаєте, що я вам скажу? Підсунути вашій дружині змію було дуже важко. Прощавайте ще раз, містере Орф... цього разу саме прощавайте, а ніяке не "до побачення".

— Те, що ви замовляли, містере Полло, — сказала жінка у чорному. Де-не-де чорне здавалось червоним, але, звісно, винуваті в тому були лише безтіньові лампи. Тут не любили яскравого світла.

— Дякую, дякую... Поставте, будь ласка, пакет... сюди, у куток.

— З нього капає, — попередила гостя.

— О, — посміхнувся містер Полло. — звичайно! Містер Орф був дуже талановитою людиною. Мабуть, його можна нвзвати справжнім генієм. Сподіваюсь, з його геніального мозку капатиме ще багато, багато, багато років.

09.09.10 — 14.09.10

ПЛАНЕТА НА ТРЬОХ

— Вражає, чи не так? — запитав генерал. Чи то запитав, а чи запропонував висловити щире захоплення.

Простягнувшись від обрію до обрію, прикритий ажурними переплетіннями трубопроводів, щоглами ліній електропередач, жилами кабелів, тросів та канатів — конвейер справляв враження випатраних нутрощів якоїсь тварини. Ніби кита — але кита фантастичного, більшого за нормальних китів разів в сто. І враження це було... ну, скажімо так, не дуже приємним.

"Наче витягли кишки й змусили їх працювати окремо..." — подумав журналіст.

Враження посилювалося тим, що кишки тремтіли, гули, бурчали... і смерділи. Колись журналістові довелося бути присутнім на операції — сморід кишок, змішаний з гострими запахами ліків і анестезії... коротше, тут було майже те саме.

Майже.

Звичайні нутрощі всмоктували їжу і вивергали... відомо що. Ці — брали крихітні, мікроскопічні фрагменти плоті, тягли їх декілька кілометрів, споживали по дорозі гори електроенергії та хімікатів і вивергали — що? Та майже те ж саме... судячи з деяких генералів.

— Зверніть увагу, — продовжував генерал. — На кожному етапі йде найсуворіший контроль. Відхилення не повинні перевищувати... ну, конкретні цифри вам все одно

нічого не скажуть...

"Угу-угу... тактовності воякам, як завжди, не позичати."

— ...але якби ми випускали щось таке, що можна поміряти, то ось вам аналогія. Довжина виробу — близько ста метрів, а відбраковуються ті, що їхній розмір відрізняється від еталона приблизно на десять мікронів!

Журналіст слухняно підняв брови й сказав "Ооооо!"

Звичайно, дати кругалю довкола конвейеру пішки було б важкувато. Генерал розумів залежність тону репортажу від настрою репортера. Не дурень він був, дурень генералом не стане, зупиниться максимум на полковникові. Тому вони їхали в невеликому електромобільчику і тільки у найцікавіших місцях зупинялися. Цікавих — з точки зору генерала, звичайно, і слід зазначити, що вона нечасто збігалася з точкою зору гостя.

— Продуктивність лише цього конвеєра — близько п'ятдесяти виробів на добу. — продовжував хвалитися генерал. — Уявіть собі — кожні півгодини сходять новий-новісінький виріб. Один за одним, практично однакові. До речі, про однаковість...

Він уважно подивися на гостя.

-... Якщо пам'ятаєте, експерименти з телепатією, розпочаті ще в п'ятдесяті роки двадцятого століття, провалилися, перш за все, через, так би мовити, різнокаліберні приймально-передавальної апаратури. Уявіть собі, що передавач мовить на частоті... ну, скажімо сто кілогерц, а приймач... приймач мучиться, пнеться, напружується... ось, нарешті, починає вловлювати окремі імпульси — і тут раз! передавач замінили, і новачок не тільки змінив частоту, але і перейшов на принципово іншу систему модуляції. І все, так би мовити, скінчився досвід. Приїхали... До речі, ми справді приїхали.

Генерал першим вискочив з машини, струсив з штанів невидиму порошок, підійшов до вихідного агрегату.

— І приїхали, маю сказати, дуже вдало. Якраз через...

Він глянув на годинник — наручний. Зрозуміло, він показував те ж саме — секунда в секунду, — що і настінний. Тобто, наконвейерний.

— Через одну хвилину двадцять чотири секунди з'явиться виріб номер... е-е-е... 20354...

Дзенькнув зумер, біля агрегату заметушилися кілька фігур в робочих комбінезонах і масках.

— А маски навіщо? — запитав журналіст. — Якщо я правильно зрозумів, то виріб має бути практично готовим?

— Та як вам сказати... — вперше за весь час екскурсії генерал трохи втратив апломб. — Маски в основному захищають не сам виріб, а скоріше, робочий персонал... від неприємного запаху, бризок всяких... небезпеки, звісно, жодної, але неприємно.

Журналіст підняв брови — цього разу щиро, але тут зумер дзенькув ще раз, і ляда контейнера піднялася.

Й одразу все стало ясно.

З ящика вдарив раптом такий сморід, що журналіст, стоячи за десять метрів від установки, не тільки поморщився, але і мимоволі зробив два кроки назад. Поза увагою генерала той рух не лишився.

— А що ви хочете, — тихо, а може навіть, роздратовано пробурмотів він. — Кого хоч запахай в ящик на дев'ять місяців — і не так тхнути буде.

Виріб спробував-був самотійно зіп'ятись на рівні, похитнувся, але тут же був підхоплений двома санітарами (в масках). Ті мовчки чи то повели, а чи потягли його в душ. Душ складався з поручнів, соска з кранами і стоку... втім, кран чомусь було присобачено зовні. За мить і ця загадка роз'яснилася сама по собі — виріб стояв, хитуючись, а краном і соском керував санітар.

З кожною секундою виріб тримався на ногах все впевненіше, і вже до кінця обмивання... так, до кінця процедури вже язик не повертався називати новачка цим незграбним терміном.

Хлопець як хлопець. Не дуже гарний, але фізично розвинений. Шкіра занадто рожева, як у немовляти — але це ненадовго, пройде за пару тижнів. Ні волосинки на обличчі — ну і правильно, на біса нам вуса та бороди. На інтелектуала не схожий... зате підозріло нагадує генерала. Нічебто син.

— Знаєте, — сказав генерал трохи збентежено. — Скільки років вже цим займаюся, а все одно кожен раз — ніби в мене син народився.

Дивно — але чомусь саме зараз, коли генерал менше ніж на секунду визирнув з-під маски, журналіст раптом відчув до нього легку симпатію. Навіть не почуття — а, скоріше, його тінь... Але в наступний момент генерал знову став впевненим у собі, прямолінійним, грубуватим, підтягнутим солдафоном — і тінь зникла.

Новачок тим часом вийшов з душу — вже цілком самотійно. Щось запитав у санітара — той кивнув. Новачок теж кивнув, і майже не хитаючись, пішов у бік довгої сірої будівлі.

— Хотів би я знати, ким він стане... — задумливо пробурмотів журналіст. Тихенько-тихесенько пробурмотів. Але генерал почув і відреагував.

— Можу сказати абсолютно точно, — трохи самовдоволено вимовив він. — На даний момент у нас найбільша потреба в... е-е-е... операторі радіолокаційної станції на сході країни. Ворог розмістив там нову ескадрилью. Наша відповідь, як завжди буде асиметрична й непропорційна.

"Ну ось, — похмуро подумав кореспондент. — Ось ми й підійшли до головного. А коли ворог дізнається про нову радарну станцію — їхня відповідь також буде... асиметричною й непропорційною. Добре, хоч всякі випадковості в наш час неможливі... ніяку зграю качок не приймуть за першу хвилю ядерного удару... як колись у вже згаданому двадцятому столітті... до речі, а чи справді це так? Чи справді випадковості неможливі?"

— О, звичайно! — відчувалося, що на цю тему генерал може говорити тижні зо два без перерви. — Система зв'язку діє миттєво, стовідсотково надійно і безперебійно! Атака... я хотів сказати — наша контратака у разі ворожого першого удару — почнеться

тільки якщо ми будемо мати чітке підтвердження від безлічі джерел.

"І точно так само думає ворог... — промайнуло в голові у кореспондента. — Це ж треба, який збіг! Хто б міг уявити, га!"

— ...наш Генеральний Штаб бачить те ж саме, що бачить кожен розвідник, кожен оператор локаційної станції, кожен спостерігач на супутнику. І цьому ж зв'язку жоден оператор ракетної установки ніколи, ніколи, ніколи не зробить спроби несанкціонованого пуску!

"Ще б пак! — крадькому усміхнувся журналіст. — Мізки-ж бо однакові! Якщо комусь з них спаде дурниця на думку — значить, усі одразу її негайно реалізують. Ой, що буде..."

— ...Оскільки мізки однакові — а за відхиленнями, як я вже говорив, ми стежимо особливо ретельно! — то наші, так би мовити, приймачі та передавачі функціонують не просто на одній частоті, але й, так би мовити, в однаковій фазі. Кожен з нас думає однаково, і відчуває однаково, і якщо одна людина, так би мовити, бачить зарубку на радарі, і ще один бачить спалах на стартовій позиції, а ще один — чує у навушниках шум від води, яка заповнює ракетну шахту в підводному човні — то ще один, який сидить у генштабі, приймає рішення... і про це рішення знають всі, до останнього оператора у віддаленому гарнізоні.

— Цікаво, — журналіст посміхнувся, але трохи криво. Він був колись у віддаленому гарнізоні й там йому не дуже сподобалося. — А що тримає цього оператора у віддаленому гарнізоні?

— Почуття обов'язку, — негайно і без тіні усмішки відповів генерал. — Ми — єдина в історії армія, зпаяна почуттям, більш міцним, ніж присяга, братерство по зброї, любов до батьківщини, до грошей і так далі. Ми — це професійні солдати, які знають, що повинні робити, і як мають робити. У нас неможливі ні зрада, ні дезертирство. Кожен з нас охоче ляже на амбразуру і ввійде в гарячий реактор. І це буде не якийсь там героїзм — а просто виконання обов'язку...

"Ну так... — сумно усміхнувся кореспондент. — Точно. Людина з високим індексом обов'язку стала армією. А з низьким, та ще й зі схильністю до цинічних висловлювань — журналістом..."

— Але не обійдеться без поганих новин, — генерал чи то справді не помітив виразу його обличчя, чи то майстерно зробив вигляд. — Те ж саме, на жаль, стосується збереження військової таємниці. Як я вже говорив, зрада неможлива. Але противник, захопивши в полон будь-якого з наших солдатів — хоч підмітальника! — за допомогою сучасних методів допиту витягне з нього все! Абсолютно все, аж до довжини нігтів нашого міністра оборони. Що, на превеликий наш жаль, регулярно і відбувається. Приблизно раз на тиждень зникає один з наших солдатів. Тобто, він, звичайно, не зникає... знаєте, коли допитують одного, його біль відчуває вся наша армія.

Тижневий термін, до речі, народився саме тому, що більше тижня ми не витримуємо. Супротивнику пощастило більше — наші методи допиту більш гуманні, і його солдати витримують одинадцять діб. Саме зараз одного з наших хлопців... втім, не

будемо про сумне. Тому немає сенсу застосовувати будь-які засоби маскуванню. Супротивник все одно знає розташування, наприклад, цього конвеєра — генерал тицьнув великим пальцем собі за спину — і всіх інших теж. Одне добре — ситуація абсолютно симетрична...

"Так... — меланхолійно подумав кореспондент. — І точнісінько так хлопці з того боку скрегочуть зубами, коли їхнього солдата тут піддають хімічній вівісекції. Щодо гуманності це він добре збрехав, молодець. Втім, кому б не прикро було визнати, що ворог на цілих чотири доби витриваліший. А ворожі конвеєри, до речі, точно так само випльовують по солдатові кожні півгодини. І так само тамтешній головком через слово вставляє паразити, лише не "так би мовити", а "як то кажуть". І так само витріщаються у монітори оператори РЛС, і смикаються від кожного шуму гідроакустики, і божеволіють ракетники з пальцями на кнопці... втім, ні. Що-що, а божевілля їм не загрожує. Не лишилося на землі людей, здатних хоч трішечки збожеволіти. Вимерли. Та й взагалі люди вимерли. Залишилися "вироби".

— Я вас задовольнив? — генерал був ввічливий, і ввічливо натякав, що інтерв'ю скінчилося.

— О, звичайно! — журналіст професійно всміхнувся, кивнув, і навіть простягнув руку для такого ж енергійного потиску. — Дякую вам, було дуже цікаво і пізнавально!

— А коли ж... — генерал як ніби злегка зам'явся. — Коли можна буде, так би мовити, побачитися себе на екрані?

— А ніколи, — неуважно відповів кореспондент. — У нас же теж мізки однакові. Телепатичний система зв'язку, як у вас. І як у ворога. А телекамери, диктофони — це все просто так... традиція, так би мовити. Іграшки. Приблизно те саме, що ваші ракети і підводні човни.

— Ну і порівняння у вас... — генерал похитав головою і нервово провів пальцями по коміру, наче йому раптом повітря не вистачало. — Знайшли іграшки. Між іншим, ці іграшки гарантують мир. Хай німці, хай напружений — але все ж краще поганий мир, ніж непогана війна, так би мовити. Зрештою, на планеті три мільярди населення, а...

— Ой, та плюньте, — журналіст втомлено махнув рукою. — Яка війна? На планеті три мільярди "виробів" — але ж реально це лише три людини! Три людини на планеті залишилося, уявляєте! І всі про всіх все знають. Тут би з нудьги не здохнути, а ви — конвеєри! вироби! світ! війна! Тьху! Не набридло?

Генерал зітхнув і махнув рукою. Журналіст теж махнув рукою, буркнув щось на зразок "до побачення", і попрямував до початку конвеєра. Електромобіль йому був не потрібен — поспішати було абсолютно ні до чого.

Та й взагалі, йти нікуди.

Навздогін

Вовк — істота розумна, але схильна до перебільшення. Звичайне почуття голоду створює в нього враження, ніби сталася катастрофа, все пропало, загинуло, і єдиний шлях врятувати бодай щось — це негайно, негайно, негайно когось зарізати. Й з'їсти.

Їсть він теж з перебільшенням. Може нажертися так, що не ходитимуть лапи, впасти поруч із здобиччю, й лежати три дні. Час від часу відкушуючи ще шматочок.

Й полює за таким самим принципом. У природі це рідко трапляється, бо нема можливості, № от якщо вдереться на ферму, № хоча б кошару — передушить усіх. Бо це ж здобич, вони бігає, репетує... № раптом втече? Треба зарізати. Й з'їсти, бо хтозна, коли вдасть підхарчуватись наступного разу.

№ коли на вовка полюють, то вовкові здається, ніби весь світ пішов на нього війною. Де не візьмись, піднялися з-під снігу люди, оточили рідні ліси мотузками із страшними червоними прапорцями, скрізь гамір, постаті із рушницями і страшенно смердить — чи то тютюном, чи то порохом.

Хоча насправді, звісно, мисливців може бути з десяток, й прапорцями оточено невеличкий гайок, та й то — одна червона ганчірка на тридцять метрів. Й з рушниць половина стріляла останній раз ще за радянських часів.

Звідки я знаю, спитаєте ви. № й справді?

Знаю.

Бо я сам такий.

Два незвично уважні пепеєсники пройшли зовсім поруч, уважно заглядаючи пасажирам в обличчя. Підняли якогось дядька з валізою, перевірили документи. Щось не сподобалося, потягли до своєї кімнати.

Бідолашний дядько. Втім, нічого йому не буде, просто ретельніше перевірять й відпустять. Не тебе вони, дядьку, шукають, ой, не тебе. Буде потім згадувати, № може й розповідати — мовляв, хотіли повісити якийсь злочин, але хіба на мене повісиш? Я такий!

Не такий ти, дядьку. Іншого такого, як я, нема, й вже не буде. Й валіза у тебе не така.

Моя сумка — така, але вона причаїлася під кріслом, й за ногами не дуже помітна. Якби зазирали не в пики, № проміж ніг, тоді може й побачили б.

Я посміхнувся. Нехай дівки бажають, щоб їм проміж ніг зазирали. № мені... мені дуже хотілося стати маленьким та непомітним, як отой жевжик у кріслі навпроти.

Хоча...

Жевжик нервував й позирав на валізу іншого дядька.

Ой.

Лишень цього й не вистачало. Я встав — нібито заморився сидіти, потягнувся й подався шукати собі іншого місця.

№ раптом піймають? Раптом той жевжик виявиться новачком, і його піймають? № просто здіймуть лемент, набіжить туди й пепеєсників, й тайняків, й ще багато кого. Половина набіжить з тих, що зараз линдають вокзалом, зазираючи в обличчя.

№ воно мені треба?

Ні.

Місць не було, № підозрілих молодиків трапилось кілька штук, й довелося вийти аж на платформу, під дощ.

Дощик був так собі, мжичка, але йшов третю добу. Перший день дівчата ще опиралися, пробували комбінувати з міні-спідничками парасольки та міні-куртки, але кінець кінцем переконалися, що сині замерзлі ноги чоловіків не зваблюють й таки перейшли на осінню форму одягу. Чоловіки теж. Мабуть, ніхто не радів, окрім мене, звичайно. Бо, я вам скажу, коли все навкруг мокре та сіре, то ще одна сіра постать привертає менше уваги. Та й піднятий комірець хоч трохи, але ж маскує обличчя.

Дівка — мабуть, із тих, що боролися до останнього — мерзлякувато щулилася, прислухалася до чогось і лапала рюкзачок.

Хай як набите пузо у вовка, але якщо його налякати — він підстрибне. От і я мало не підстрибнув.

Дівка кинула на мене погляд — суміш підозри та бажання, щоб я цього не помітив — й досить швидко рушила в бік групи людей.

Не облишивши ворухити рюкзак.

Господи. Не вистачало ще терористки!

Але поки я розривався поміж двома рефлексами — кинутися чи то на неї, чи то подалі, дівка розкрила бічний клапан на рюкзачку й дістала мобілу:

— Привіткі!

Тьху. Здохла б ти зі своїми привітками. Втім, цілком можливо, саме так скоро й станеться.

Про всяк випадок я здав назад й тунелем перейшов на іншу платформу. Тут був натовп, саме прибував якийсь потяг, і я швиденько заховався поміж людей.

Цікаво, якби та дівка справді була терористкою — то як би вона повела себе далі?

Втім, з'ясувати це досить просто.

Хочеш знати, як поведе себе терорист? Як буде дивитися, прислухатися, куди поїде, що зробить?

Хочеш? Це зовсім нескладно.

Просто сам теж стань терористом.

Бачили, мабуть, у телевізорі, як, скажімо, після авіакатастрофи № вибуху з'являється на екрані така собі вельми самовпевнена пика, й каже: "Потужність вибуху, мовляв, становила стільки-то грамів тротилу, № закладено вибухівку було там-то і там-то".

Брехня!

Не буває на світі таких експертів. Не можна, ніяк не можна з одного погляду визначити серед металевої № бетонної каші ані сили вибуху, ані типу, ані навіть місця, де було міну закладено. Дуже, дуже приблизно можна сказати. Від ста грамів, наприклад, до трьохсот, № у випадку з літаком поки уламки не збереш, то місця не визначиш.

Про кашу із м'яса взагалі казати не буду, про таке навіть згадані "експерти" воліють мовчати. Дуже вже те видовище приголомшливе.

Але якісь попередні висновки, звісно, досвідчена людина може зробити. Ось тут, наприклад...

До біса приклади. Щось вибухнуло у протилежному кінці лабораторії, й з більшості наукового приладдя зробило шмаття. Покручене. Зрушене з місця — якщо воно масивне та малорухоме, № ж взагалі закинуте бозна-куди, якщо було легким та переносним. № важке й мале, як, наприклад, оцей мікроскоп...

Ось ще, до речі, питання — що робить простий оптичний мікроскоп у фізичній лабораторії? Що вони роздивлялися — атоми? Що взагалі можна було роздивитися у цю іграшку? Бо зараз, я вам скажу, в неї вже нічого роздивитись не вдасться, бо підставка стирчить у бетонній стіні, № тубус взагалі десь подівся.

№ осьдечки він! Теж стирчить, треба ж такому трапитись. Не в стіні, правда. У більш податливому матеріалі.

— Хто це? Хтось може його опізнати?

Власне кажучи, опізнати, мабуть, буде неважко, бо вибір маленький. Доступ сюди мали десятки зо три осіб, але більшість з них зараз стирчить у дверях й лоскоче нерви розкішним видовищем. Меншість, у вигляді тих, кому біля дверей місця не вистачило, № в кого нерви слабкі, нервово палить в кінці коридору, під табличкою "Не палити!". "Не", ясна річ, густо замальовано олівцем. І не полінувався ж хтось.

Збрехав. Палить не меншість, №, так би мовити, середульшість, бо справжня меншість лежить переді мною з тубусом у скроні.

Ще одна представниця меншості опинилась ближче до вибуху. Гола. Гола-голісінька, ніби вони тут не фізичні досліди зібрались проводити, № влаштували оргію. Перший-ліпший журналіст так би й подумав, але хто мав справу з вибухами, звісно, покрутив би пальцем в районі скроні. Бо часто й густо перше, що роблять вибухи — здирають одяг. Весь — не розрізняючи, плащ воно чи білизна.

За інших обставин видовище мене б зацікавило, але крім одягу вибухи ще обпалюють шкіру, шматують обличчя та ламають кінцівки. № викручують їх під такими кутами, що зовсім не до еротики. № й взагалі відривають, й тоді не до еротики стає вже надовго.

№ от ще одного персонажу — нема.

Що автоматично викликає певні... ну, скажімо так, ще не підозри, але вже щось на них дуже схоже.

Тим більше, що директор, науковий керівник, головний менеджер, чи як він тут у них зветься, кольором обличчя схожий на медичний халат, вже кілька разів пояснив, що вибухових речовин в лабораторії не було, дослідів пов'язаних з вибухами, не проводилось, все обладнання — сімдесятих років народження, працює, відповідно, тих самих років не перший десяток, небезпеки для навколишнього середовища не являє, № для людини — ну, хіба що як ось сюди голову встромити. Саме щоб запобігти таким випадкам, на дверях встановлено кодовий замок й доступ сюди лише після відповідного доступу та інструктажу з техніки безпеки. Під розпис у журналі, звісно, ось він журнал.

Дуже хочеться запропонувати пану директору згорнути журнал у трубочку й засунути собі... ні, не залізе. Та й із скручуванням будуть проблеми, бо журнал теж родом із сімдесятих — товстий радянський журнал із картонною палітуркою.

І замок родом із сімдесятих, коли партійні та комсомольські органи кожного дня нагадували, що до комунізму залишилося зовсім трохи, тож замки мають бути символічні. Інші органи з тим не згоджувались, але партійні на той час були зверху.

Коротше кажучи, мені на те, щоб код підібрати, знадобилося б хвилин п'ять, № місцеві, певен, усі його знали.

Значить, версію про нещасний випадок можна відкинути.

Значить, хтось тут робив щось таке, що торохнуло.

Значить, після того, як воно несподівано для нього торохнуло, зібрав манатки й кинувся навтьоки.

Питання — № що тут можна робити?

Наукові відкриття? Не смішіть. Наукові відкриття робляться на коллайдері — двадцять сім кілометрів чистого вакууму. № трохи меншому, але хоча б метрів двісті. № на "Хаббл". В діаметрі лише півтора метри, але на орбіті, № це, я вас скажу, краще, аніж десять метрів тут, унизу. №, в крайньому випадку, на центрифугі й електронному мікроскопі, та ще й після кількох годин роботи якогось суперкомпа... — ну, кому треба, той зрозумів, № кому неясно, то хай Донцову читає, його рівень.

Наркоту гнати? Навряд чи. Все таки лабораторія фізична, № не хімічна, колбидеторти тут недоречні, й перегінні куби, мабуть, теж.

Що залишається? № залишається ось що.

На покрученому шматку металу й справді залишився жовтий трикутник з чорним павучком всередині. Ви його, мабуть, бачили. Всі його бачили, бо мало зараз людей, яким ніколи не робили флюорографію № рентген.

№ якщо трикутник без павучка — то, мабуть, теж бачили. Кажуть, що так позначають еротику на телевізії. Сам я, щоправда, якимсь телевізором мало цікавлюсь, але від когось чув.

До біса еротику, й телевізор до біса.

— № що, — якомога недбаліше запитав я. — У склад обладнання входять якісь дорогоцінні метали? Ну, там золото, срібло... платина всяка?

Директор замислився.

— Одразу сказати не можу... мабуть, що входять. У незначний кількостях, ясна річ. №...

— № радіоактивні? — ще недбаліше перебив я, вже насамперед знаючи відповідь.

І — ви будете сміятися! — не вгадав.

— Ні, — твердо відповів директор. — Тут — ні. За такими речами у нас надзвичайно жорсткий контроль, кожен міліграм на обліку. № що?

Замість відповіді я вказав на трикутник.

— №, — директорові одразу полегшало. — Ну так ясна річ. Це ж все-таки прискорювач. Хай маленький, хай слабенький, але ж прискорювач. Ви знаєте, що таке...

Я знав. Наукова братія про нас невисокої думки, але, знаєте, що я скажу — ми про неї також. Вони думають, що ми дурні й не розуміємо звичайних речей — наприклад,

як працює той же прискорювач.

№ ми цій братії дякуємо ти же самим. Вважаємо, що вони прості, як малюки зі старшої дитсадкової групи, й не тямлять звичайних речей. Як, наприклад, тої, що зрозуміти людину значно важче, аніж прискорювач.

№ прискорювач — тьху. Плюємо у нього пучкою електронів, хапаємо їх електромагнітним полем й тягнемо в бік мішені. Якщо влучили — дивимося, що з цього вийшло. Не влучити важко, тому дивимося кожного разу. Й кожного разу кількасот атомів мішені стають як та наречена з анекдоту — трішки вагітною. Тільки народжують вони не дитинку, № два протони з двома нейтронами вкупі. Купа чомусь не хоче лишатись на місці, й летить, № оскільки таких куп народжується за один раз багато, то зветься все це не чим-небудь, № гарним терміном — альфа-випромінювання. Є й інше, але то для нас несуттєво.

Летить альфа, якщо чесно, нешвидко та недалеко. У повітрі — на кілька сантиметрів. Метал, одяг, ба, навіть аркуш паперу для нього — непереборний бар'єр. Здавалося б — чого такого боятись, але кому треба, той знає — альфа значно страшніші за бету і навіть за гамму. За ту саму гамму, що проходить десятки кілометрів в повітрі, родить променеву хворобу, лисини й імпотенцію.

Чому? № тому, що гамма пройде — й може пошкодити ядро клітини, № може й ні. Може зруйнувати його, № може лише трохи налякати.

Альфа ж буквально розриває ядро на клоччя й клітина гине. Швидко й безболісно. Дози альфа-радіації міряють не в рентгенах, й дози ті, я вам скажу, дуже малі.

Одному невдалому шпигуну вистачило буквально кількох міліграмів.

Стоп. Я сказав — безболісно? Збрехав. Литвиненко конав мало не тиждень, страшенно мучився, блював та мочився кров'ю, втратив усе волосся на тілі й осліп. Так що болісно. Болісно й фізично, й морально, бо антидоту нема. Хто отримав всередину джерело альфи, той вже не вилікується.

Як же його отримати, те джерело? Дуже просто. Можна в чайок — це якщо акція, так би мовити, хірургічна, проти однієї людини. Чайок, щоправда, можна не пити. Й воду з крану теж, якщо встигнемо народ попередити. Але можна засіяти, скажімо, велике місто, розпилити активну речовину у повітрі — № не дихати люди не зможуть.

№ розпилити гидоту легко, не треба навіть літак піднімати — заліз лишень на вісімнадцятиповерхівку, став на підвітряний бік й витрусив. Багато не треба, пакунок можна у сумці тягати. Вражено буде кілька десятків, ну, може, кілька сотень, але радіофобія страшніша за радіацію. Буде такееєєєє...

Втім, можна й літак. Півтори сотні баксів — й послужливий льотчик покатає над містом. Й потім не признається, що катав — бо воно йому треба?

За радянських часів було кілька експериментів щодо розсіювання активного пилу з бомбардувальників та ракет. Теж гуманно, нічого не скажеш. Один пуск — й цілий штат стає непридатним для мешкання. №, скажімо, вся Німеччина.

Щоправда, розрахунки ворожих ракетних шахт та мобільних установок встигнуть подякувати, але кому з того легше?

Мабуть, директорів (чи як його там) думки теж рухалися таким самим шляхом, бо він зблід ще більше й став дуже схожим на халат у першокласній дорогій клініці — білий, аж начебто накрохмалений. Кажуть, щоправда, ніби в цивільних закладах білого вже не носять... давно я не був у цивільних закладах.

До біса заклади, й халати до біса.

— Мені потрібна особова справа на зниклого працівника лабораторії, — сказав я. — Його друковані праці. Бухгалтерські документи, де він хоч якось згадується. Профспілкові... коротше, все, що є. Якогомога швидше. Все, що знайдеться, передавайте моему помічникові одразу, не чекайте, поки збереться велика купа.

Ім'я. Прізвище. По батькові. Рік народження. Місце народження.

З фотокартки на мене дивися симпатичний дядько, приблизно мого віку й — будете сміятись! — земляк. Втім, останнє не дивно. Подніпрянина, сама її середина. Етнічний центр України, колись десятків письменників, композиторів і науковців. Щоправда, всі чомусь драпали в Харків та Київ, № й ще далі. От і я драпонував, і хто скаже, що моя робота дурніша за створення опери, нехай сам спробує. Гарантує — думка одразу зміниться.

Але мені від того не легше.

Навчався. Школа, інститут. З другого курсу ще й працював одразу у двох конторах — це ж треба. Навіщо? Стипендію ж мав, і батьки, допомагали. Що там у нас про батьків? Нормальні батьки, хороші навіть. То навіщо? Мабуть, подобалося. № ранній потяг до самостійності, кишенькові гроші — хай як символ, як знак того, що можеш. № може, й не кишенькові.

Точніше, що можу — бо я такий самий.

Армія. Так, був Афган і гребли усіх, і мене теж, до речі.

Звільнення, відновлення в інституті. Буремні дев'яності, але знаєте, що я скажу? Не такі вже й погані часи. Хоча наука, звісно, пішла до бука, практично вся. Перестала бути затишною бухтою; стабільною получкою, значно більшою за пролетарську; дисертаціями-компіляціями та пустопорожніми докторськими; надбавками за друковані нісенітниці. Лишилися хіба що фанатики та невдахи... № в тих і в тих, буває, прокидається бажання помститися. Всьому світові. За що? За те, що світ не оцінив їх, таких розумних та гарних.

У всіх буває таке бажання, чесно кажу, і в мене самого теж. Це нормально. Ну, майже нормально. Хотіти-то вони, може, хочуть, але ж хто їм дасть?

№ ж тут раптом така можливість! Прискорювач, і практично безконтрольний доступ, замаскований під наукову роботу. Як він там її обізвав? Ага, "До питання про магнітно-ядерний резонанс". Де робота? Нема роботи. Ані на роботі, ні вдома.

І журналу експериментів нема.

Ясна річ, я б теж сліди позамітав. Хіба, може, замість того, щоб просто вкрати журнал, підсунув би фальшивий, щоб голови посушили, але те залежить від поспіху. № поспіх, у свою чергу, залежить... № й справді, якого біса він вчинив у лабораторії це неподобство? Це ж треба — протягти вибухівку, замінювати, підірвати... Зачистив

спільників? Щоб не розбовкали? Можливо, можливо. Хай поки що буде робочою гіпотезою, № там розберемось.

Й коли, нарешті, будуть результати аналізів?

Справа в тому, що вибух, скоріш за все, був скерований. Кумулятивний. Так, ніби знищити лише те, що в робочій зоні прискорювача й по можливості менше зачепити все інше. На біса? Ну як же ж, це просто! Бо саме там і залишилися сліди того, що він там робив. Дивний вибух, що й казати, навіть для кумулятивного. Так, наче не розірвало, № потягло-повело конструкції. Однак тим, хто в цей час заглядав до робочої зони — вистачило.

Але все це не дуже суттєво, № от куди він побіг опісля — суттєво, ще й як. № й не опісля. Але побіг. Хто хоч би побіг, і я теж.

Якби дехто з нас був одружений, то негайно зателефонував додому й сказав дружині з'їздити до батьків. № до якихось родичів — в іншому місті. № до бабусі в село. № на курорт, і чхати, що осінь й дощі — вперед, і негайно! Можна навіть зубну щітку не брати для швидкості.

На щастя, дзвонити нема кому. № не на щастя.

Але все одно нема.

Мобілу він, звісно, вимкнув. Розумна людина... хто б там не мав якісь сумніви з цього приводу. Остання базова станція, як мені вже доповів хтось із помічників зареєструвала його на майданчику інститутом. Вийшов — і вимкнув. Певен, що й акумулятора вимкнув, хоча це вже занадто. Цілком можливо, що й викинув десь по дорозі. № ще краще — продав якомусь жучкові, той вставить іншу картку, ввімкне... Буде, мабуть, сильно здивований, коли через півгодини його кинуть об землю й зафіксують, щоб детонатора не натис. Не знайдуть, ясна річ, вибачаться, й ще зо дві доби будуть старанно допитувати. Де, мовляв, зустрілися з тим дядьком? Як він був вдягнений? Куди подався?

Куди, куди він міг податись?

З огляду на результативність — то краще, звісно, в столицю. Людей більше, журналістів на одиницю площі — теж. Жертв більше, й резонанс більше.

Буде як з тим шефом, що захотів на юбілей фірми влаштувати для підлеглих незабутнє видовище — але так, щоб недорого. Йому порадили стрибнути з вежі — недорого, видовищно й дуже радісно для працівників. От і нашого терориста згадуватимуть довго-предовго. Кажуть, що грішники на сковорідках перевертаються, коли їх хтось згадує. Якщо так, то він перетвориться на пропелер.

Логічно було б, звісно, в столицю.

Але логіка терористів не піддається простому аналізу. Логіка взагалі тут недоречна! Один дядько, що виступав проти підвищення цін, спробував підірвати поштамт. Інший, коли дуже притисли конкуренти, самоспалився біля місьвиконкому. Хай і несправжній воно терорист, але сьогодні він сам підпалиться, № якщо завтра — сільраду?

Хоча він уже, звісно, не підпалиться. Але хтось, за його прикладом — може.

№ ще, буває, у них їде дах, й вони тікають додому. № взагалі навімання. Беруть, скажімо, квиток до першого ліпшого міста... і далі вже багато залежить від того, чи доїдуть.

Буває, що не витримують нерви, й коробка, каністра, валіза, чи що там у них, розносить вщент піввагона. Як у Лозовій.

Мало, мало інформації для аналізу! Й помічники чухаються.

Дзень. Про вовка помовка — аж ось і сірий. У даному випадку — новини.

— В лабораторії істотний наведений фон.

— Скільки?

— До тридцяти мілірентген. Зростає від дверей до центру вибуху. Альфа. Усіх вивели, двері запечатали. Шукають скафандри.

Отак. Значить, і я хапнув. Цікаво, скільки?

— Скажи, що вони дурні й цілком досить ізолюючих протигазів. З найближчої пожежної частини.

— Зрозумів.

І він хапнув. І директор хапнув, № от цікаві морди, що зазирали у двері — ні. Будуть жити. Образливо якимось, хіба ні?

І весь світ не хапнув, № варто було б.

У мене в особовій справі лежить багато чого, і деякі речі я б хотів, аби там не лежали. Деякі й не лежать, але мова йде не про те.

Серед купи паперів там лежить висновок психа. Психолога, тобто, але хто їх так називає? Психи — вони і є психи. Яка нормальна людина піде колупатися у чужій голові, № якщо навіть й піде, то негаразди у головах — вони, знаєте, трохи заразні. Психи називають те "професійною деформацією", і якраз про цю штуку йдеться у останньому висновку.

Написано, що моя професійна деформація вийшла за певні межі.

На доказ цієї гіпотези наведено купу аргументів, здалеку схожих на наукові, але ж подивіться на мене — хіба я схожий на терориста? Хіба я розмовляю, як терорист, ходжу, як терорист, № навіть думаю, як він?

Звісно, що ні.

Здається, ще ні.

Сподіваюся, ще ні.

Сподіваюся, що досить піймати чергового невдачу, й все повернеться на свої місця, я перестану жахатися пепеесників, вишукувати серед натовпу тайняків, та підозрювати бозна-в-чому дівок, що занадто далеко запхали мобілу в рюкзачок.

Якщо, звісно, піймається він, той невдаха.

Знову озвалась мобіла.

До технічного прогресу у мене цікаве ставлення. З одного боку, звісно, піймати якогось анархіста з бомбою системи відомого ракетобудівника Кибальчича — воно, звісно, просто. Ані мобіл тоді не було, й електродетонаторів, тож вибухали ті пристрої через раз, № й самі по собі. Відома у вузьких колах Фанні Каплан під час візиту до

Києва упустила бомбочку, й поки та думала — вибухати чи ні? — встигла з готелю вискочити. Навіть встигла спіймати таксі... пардон, візника. Втім, останнє видалося пересторогою зайвою, бо усієї бомбочки вистачило лише на вікна, та й то не всі.

Ви, мешканці невеликої вулички на Подолі, знаєте, у якому будинку живете? Я б на вашому місці почепив на фасад меморіальну табличку. "Тут була..." і так далі.

Бо, наприклад, на ті два будинки в Москві імені Путіна вже нічого не почепиш.

№ тепер, коли підірвати, скажімо, автомобіль можна з протилежного боку планети, й спостерігати результати у телевізорі — воно, звісно, важче когось спіймати.

З іншого боку, ось зараз я сиджу на вокзалі, й отримую новини безпосередньо у вухо. № на екранчик, якщо знадобиться картинка.

— Чоловіка, схожого за прикметами, бачили на посадці до електрички. Якої — поки що не ясно, з'ясовуємо.

Отак.

Й ніхто не чує, № якщо мені знадобиться щось передати, то я просто піднесу до рота мобілу.

За радянських часів мені б довелося розмовляти із згорнутою в трубку газетою, й радянські люди досить часто те явище бачили. Навіть анекдоти складали. Й розповідали один одному, аж поки не потрапляли до когось із згорнутою газетою.

Крім того, дядька з газетою мала супроводжувати машина-будка з написом "Хліб" № "М'ясо", лише з ретранслятором замість хліба.

То ж, мабуть, технічний прогрес — це, все-таки, добре.

№ невдачу... та куди він тепер від нас дінеться?

Я зітхнув, про всяк випадок ще раз глянув на дівку й подався до електричок.

Останній раз.... так, останній раз їздити електричкою довелося років вісім тому, і знаєте, що я скажу? Мало що з того часу змінилося. Швидкісні електрички, про які торочать один за одним міністри транспорту, мабуть, їздять іншими коліями. Швидкісними. З столиці до Кончі-Заспи. Жартую, звісно, але жарт цей сумний.

Нічого не змінилося в тій електричці, що їхала на Полтаву.

І навіть контингент пасажирів лишився той самий. Бабусі з клунками, пролетарії з пивом, недостуденти з плеєрами у вухах. Молодиці з насінням — ууууу, повбивав би! Залізничники з інструментами — кайло та ломик, молоток на довгій засмальцьованій ручці. Не знаю, що саме вони ним роблять. Сподіваюсь, не б'ють по голові тих пасажирів, хто квитка не купив. Бо тоді, мабуть, і я отримаю.

Чому на Полтаву? № біс його зна.

Формально — тому, що Полтава якраз на шляху до Києва, й логічно було б... №, до біса ту логіку! Логічно було б піймати таксиста біля автовокзалу, й доїхати швидко, комфортно та з малими шансами на перевірку. Може, він так і зробив? Може, він якраз минає Бориспіль, і ось-ось застрягне у заторі на Південному мості?

Звісно, можливо й таке. Звісно, може бути, що дядько, якого начебто бачили побіля електричок, лише трохи схожий на мого, скажімо так, клієнта. № може, не схожий і взагалі, може то свідкам лише здалося. Може, поки я тут граюся в терористів,

справжній терорист уже на даху того ж Мінтрансу. Може, він посміхається й щедро ділиться з вітром альфа-активним пилом.

Чомусь затремтіли руки, але тут якраз гримнули двері, зарохкав-захрипів гучномовець, сповістивши, що "двері зачиняються!", і потяг рушив.

М'яко рушив, повільно. Тим-то й хороші електрички для перевезення хитрого вантажу, що смикаються мало, людей багато, тайняка у кожному не посадиш, бо хороших тайняків менше, ніж електричок, № пепеесники терориста пропустять. № спробують з нього гроші злупити. № поштовхають сумку ногами — чи не вибухне?

От ви смієтесь, № я таке сам бачив, і знаєте що? — за ті дві секунди встиг згадати усе попереднє життя. На щастя, того разу у сумці був чийсь сніданок, пляшка коньяку — мабуть, на хабаря й квитанції на сплату комунальних послуг. Ага, з адресою. Угу, привезли дядькові, й сказали, щоб більше такі речі на дорозі не розкидав.

— Але ж я і не розкидав! — дядько був сильно здивований. — Воно ж все у сумці було! Сухе... № зараз чомусь мокре... № дощу ж не було!

Ну, не розповідати ж йому, що сумку розстріляли з гідрогармати!

Буває й таке, аякже. Сам бачив.

Отже, їхати електричкою теж логічно.

Але ж чи на Полтаву? Чи не гайнути, скажімо, на Красноград, далі — в Донецьк № Дніпропетровськ, № звідти, давши великого гака, таки на Київ? Із розрахунку, що всіх тайняків кинуть на головний напрямок, № на другорядний проінструктують пепеесників, № ті не такі страшні? Але ж можуть зробити і навпаки, кинути тайняків на другорядні напрямки, саме з цих міркувань?

От і думай.

Але знаєте, що я скажу? Думати тут не корисно. Хто буде думати — той програє.

Хочеш знати, куди тікатиме наляканий терорист — стань ним.

Бійся тайняків, остерігайся пепеесників, уникай пильних громадян та опинятися біля телевізору, бо там якраз можуть показати твою фотокартку й сказати, куди дзвонити, якщо раптом побачите цього дядька поруч. Бійся радіо, не крутись побіля стенду "Їх розшукують", не сідай у куточки, бо це підозріло, але й не лізь на очі, бо це помітно. Бійся контролерів, але потрапляй на очі й касирові, не користуйся автоматичними турнікетами, але обходь і вахтерів, чи як там вони називаються. Всяко уникай скандалів, галасу, пияків, що запропонують налити, та картярів, й несуттєво, шулери вони, чи й справді шукають четвертого. Бійся злодюжок та грабіжників, всяко обминай хуліганів, і навіть якщо поруч будуть забирати кошика в старенької бабці — не лізь.

Не пробуй знайомитися з дівчатами, навіть якщо вони всяко показують, що не проти. Не пали сам й не пригощай цигарками, якщо просять. Простягнеш руку — № на ній тільки клац! — і наручники. Не читай книжку № газету, і навіть не роби вигляд, бо зачитаєшся, й не помітиш, як ззаду підкрадаються тайняки, замасковані під пролетарську родину. Якщо раптом у вагон зайдуть циганки — перейди в інший. Якщо у вагоні тепло — вийди в холодний, бо в теплий наб'ються усі, й там до тебе

підкрастися — раз плюнути. Якщо опинишся у холодному вагоні сам — перейди в теплий, бо привернеш увагу.

І весь, весь, весь цей час тримай руку на детонаторі!

Тоді зрозумієш, як відчуває себе терорист.

Хочеш ним стати? Стань!

Зайшли контролери, розділилися, кругленька тітка пішла лівим боком, № молодий хлопець — правим. Моїм.

В очах чомусь затуманилося.

— Проїзні документи, будь ласка. Дякую. Ваші? Ага, дякую. Ваші?

Це тайняк. Точно. Інакше бути не може. Тайняк-ініціатор, той, що підходить до підозрюваного, звертається — № інший в цей час лупить його дубцем по макітрі. № двоє одразу хапають за руки, щоб детонатора не смикнув. № падають на плечі одразу четверо, щоб і не смикнув, і не відпустив, якщо він працює на розмикання.

— Ваш квиток, будь ласка? № ваш? № у вас що?

Контролери не бувають такими ввічливими. Вони лаються, хрипкими голосами вигукують на суржику "Ваш білет! № у вас шо, мужчина? Ану швидше, швидше, мені ще два вагони перевірить нада!"

— Ваш квиток, будь ласка.

Я мовчки тицьнув двадцятку. Руки тремтіли. Очі сльозилися. Як з перепою.

Хлопець глянув на мене співчутливо, мовчки виписав квитка й повернув решту.

Чудовий момент для нападу! Я напружився, і...

Контролер пройшов далі.

— Ваші квитки, будь ласка.

Отак. Беру назад слова про те, що нічого за цей час не змінилося. Ввічливі контролери — це таки досягнення, мало не більше за швидкісні електрички.

Серце калатало у грудях, № в скронях гупали молоти. Шкідлива робота у терористів. Занадто нервова. Навіть гірше, ніж у вчителів молодших класів школи у якомусь пролетарському районі того ж Донецька.

Але що там розповідає жіночка-контролерка?

—дядько, видно, задрімав, я йому руку на плече поклала — № він як підскоче! Й до сумки! Мабуть, думав, що вкрали! Я посміхаюсь — № він, бідолашний, аж білий, і руки трусяться. З переляку купив білетик аж до кінця, № сам, мабуть, раніше встав, бо його вже не бачила. № чого нас лякати, ми ж контролери, не грабіжники. Та не турбуйтеся, дідусю, я й так бачу, що ви пенсіонер! № по вам, жіночко, і не скажеш, але вірю, вірю, не треба посвідчення...

Контролери пішли, № серце моє ще довго стрибало, наче каштан на мотузці. Задрімав, кажете? Ні, жіночко, то він не задрімав. То він заляк з рукою на детонаторі.

У тих, хто женеться за терористом — теж шкідлива робота.

Натомість я тепер знаю, що їду правильним курсом.

Прогрес - це добре, але знаєте, як хочеться час від часу повернутися? № у дитинство, № хоча в молодість. Побачити Україну, такою, як вона була.

Не їдьте задля цього у Пирогове, Мукачеве чи Яремчу. То не справжнє, то для туристів. Не йдіть у музеї № на виставки народної творчості — те, хоч і справжнє, але вже мертво. Не ходіть на Майдан, і не роздивляйтеся парники, що повиростали там з легкої руки мера... як його там? Чи то Омеля, чи може й Омела, не ходіть по будівлях під ними — то вже Європа, № не Україна.

Сядьте у машину, тільки не "мерседеса" якогось, бо не проїдете там, де треба, і не в страховидного чорного джипа, бо люди будуть дивитися вслід із ненавистю, № воно вам треба? Візьміть за три сотні старенького бобика № москвича — і відчуйте різницю.

Проїдьте від Києва Окружною, помиліться із поворотом й з шикарної європейської траси скотіться на стареньку дорогу. Через Глеваху на Узин та Миронівку. Проїдьте вздовж стародавньої річки Рось, подивуйтеся на обеліск з дикого каменю, споруджений селянами більш як століття тому. Спитайте дорогу у бабці на давньому, шестидесятих років велосипеді з хитрокрученою рамою. Купіть відро яблук у дідуса в солом'яному брилі. № пляшку молока в повненької молодиці (тільки не разом, № молоко, № яблука, інакше враження від поїздки буде зіпсовано!).

Сфотографуйтеся біля млина неподалік від дороги — він діє, й досі неспішно, але й невпинно перемелює збіжжя на борошно. Не стоїть мертвим нерухомим пам'ятником, як в Пирогові.

Скупайтесь в Тясміні, підпливіть до греблі з боку Дніпра й подивуйтеся, як можна побудувати — водночас і велично, і анітрохи не затьмаривши природну красу того місця.

Обов'язково заскочте у Градизськ й купіть там копченого ляща. Він завтовшки з долоню, але прозорий, як товстий шар жовтого скла.

Але поспішайте — бо з одного боку суне в Україну пролетаріат з цигаркою у зубах, пляшкою пивав руці та шансоном у вусі, № з іншого — ефективний менеджер з ноутбуком, айподом та платиновою візою у кишені.

Надавати б обом по мармизам, та зіткнути поміж собою!

№ сядьте у електричку. Якщо з Харкова, то у Полтавському напрямку. Ви ще побачите лани із пшеницею замість рапсу. № з соняхами. №, у крайньому випадку, хоча б кукурудзою, яку тут чомусь дражнять "пшінкою". Млини, щоправда, вже електричні, але ще трапляються старі, муровані з граніту комори. Товсті кам'яні стіни — й очеретяна стріха. № що? Стояла півтори сотні років, постоїть ще стільки ж, якщо не полінуватись й взимку сходити на плавні по очерет.

Ви побачите старенькі, напівдерев'яні вокзали. Якщо буде час — зайдіть досередини, й побачите грубку. Був час, коли їх топили.

№ сталінського часу будиночки, пофарбовані у неймовірний жовтаво-зелено-фіолетовий колір. Справжнє ретро! І там, буває, й касирки сидять півстоліття, одні й ті ж. Й живуть за розкладом, звіряючи його за пасажирськими експресами, що пролітають, не зупиняючись.

Я б так не зміг.

От і він так не зміг.

У його рідному місті зараз трусили однокласників — але що можна сказати про людину, з якою двадцять років тому рік просидів за однією партою? Що списувати давав? Що арифметику любив, № на історії засинав? Що так само, як і всі, підкладав кнопки дівчатам й шипів, коли дівчата встигали зробити це першими?

Аякже. Хто хоч зашипить.

Стоп. Кажуть, що першим додумався підкласти не кнопку, № комсомольський значок. Зачіпка? № біс його зна.

Розпочав гонку озброєнь, збільшивши калібр плювачок до трьох сантиметрів. Ого. Це ж як, мабуть, бахкало. № піймали? № біс його зна.

Я неуважно читав ті новини, але знав, що дурниця це, й не має великого значення, були там якісь дитячі психологічні травми, чи не було, мав намір зробити велику бомбу й підірвати у класі, чи не мав. Мав потяг до гарненької вчительки, № чи навпаки, поглядав на дівчаток з меншого на рік класу. Дурня це все, й нісенітниця. Он і я бомби робив, так що?

Я згадав, що була колись робота, пов'язана з мінами, й що я виконував її з більшим задоволенням, аніж звичайну, й прикусив язика.

Може, й даремно це я. Може розумні конторські психологи зараз вже домалюють психологічний портрет нашого клієнта й за секунду на мобілу впаде повідомленні — "все ок, їдь додому".

Я поглянув — але, крім остання новина була лише про комсомольський значок. Казна що. Крім того, індикатор антени показав, що із зони впевненого прийому я вже вискочив.

Електричка чиргикала, не поспішаючи, зупиняючись мало не біля кожного стовпчика, й контингент у вагоні потроху мінявся — не якісно, звісно, № персонально. Ось вийшла бабця з клунком, і сів дядько із сумкою. Просидів, бездумно дивлячись у вікно, чотири зупинки й вийшов. Сіла дівка і втупилась в книжку. Хлопець зайшов, сів навпроти, щось спитав, щось сказав — й за кілька хвилин вже торохтіли про якусь Ліщинівку та Потоки.

— ...буває, що трусять. Заскакують двоє-трое до вагону, хапають якусь сумку № валізу, й тікати. І що тут зробиш? Щоправда, всяко буває, он вчора. Он, бачиш, плафон розбити? Кажуть, заскочили, сіпнули... № дядько вихопив пістолет та як пальне у стелю! Друзки так і бризнули!

Хлопець розповідав підозріло докладно, й те "кажуть" явно було вставлено для маскування. Ой, по халявах видно, як того пана, що був він, мабуть, одним із тих двох-трьох, що заскакують у вагони й сіпають. Але то несуттєво... № от про дядька, що пальнув у стелю — цікаво, вельми цікаво.

— Ага, отут і сидів, де зараз тітка з мішком сидить.

Дівка кивала, кокетливо прикривала долонею рота й сміялася, № сміялася, бо дурна. Хлопець і справді хвацький, але поки що в тебе, шановна, значно більше шансів опинитися на місці дядька із сумкою, аніж стати подругою такого хвацького парубка. №, боронь боже, й дружиною. Воно тобі треба?

— ...вискочили, знаця, № тут якраз й потяг рушив, так що біс його зна. Але ж, мабуть, прийшли менти, й було тому дядькові за пістолета!..

Дурний ти, хлопче, дурний. Подивися б на той плафон — скло розбито, № обшивка цілісінька. Гумкою він пальнув, й навіть якщо прийшов хтось дивитися, то лише поглянули на документи й подякували, що грабіжників кишнув.

Але це — точно зачіпка.

"Перевірити, чи не видавався дозвіл на зброю, чи не купував зброю, чи не фігурував у справах, пов'язаних зі зброєю".

Ганьба нашим аналітикам, ганьба. Мусили перевірити ще з самого початку, без всякого запиту! № вони, лопухи... ой.

"Дозвіл на пристрій для відстрілювання травматичних боєприпасів. Марка така-то, номер такий-то, не фігурував. Видано як члену козацького формування. Не фігурував".

Отак. Даремно я їх, даремно.

Натомість у центр пішов лист про тутешні вчорашні події. Пішов лист, і справжня біда пішла по тутешній міліції. Не приведи господи, не доповіли хлопці про ту стрілянину, № мабуть-таки, що не доповіли.

Охоронця, що погано обшукав двох терористок у Домодедові, посадили, здається, як посібника — років на п'ять. № там жертв було — й двох сотень не назбирати. № у нас... ой, що буде.

№ може, так їм і треба. Бачили терориста, може й говорили з ним, може й розпитували. Хто як, № я б, мабуть, після такого ляпасу № звільнився, № повісився.

Значить, Ліщинівку він проїхав. Ну й слава богу.

Тепер я знаю, що він зробить, якщо хтось рипнеться до його сумки. Стрілятиме. Й хто скаже, що з гумки не можна людину вбити, тому я запропоную дати мені гумку в руки й стати ближче до стінки, щоб не забризкати все на світі. Але попередньо написати записку про самогубство й покласти на стіл, бо воно мені треба — відписуватись?

Хочеш знати, куди стрілятиме терорист? Це просто. Стань ним — й раптом саме собою все виясниться.

№ знаєте, що це означає персонально для мене? Досить багато. Приблизно півтори сотні тайняків, яких можна зняти з Куп'янську до Сум й кинути на станції, що поміж Ліщинівкою...

На екранчику послужливо з'явилася схема тутешньої залізниці.

...ну, скажімо, Знаменкою. Чому аж туди, бо дизель же їде лише до Кременчука? № просто так, про всяк випадок. Може, він там на якийсь приміський сів.

Екранчик показав розклад тутешніх електричок. Ні, мабуть, все-таки технічний прогрес — це добре.

Я сказав — електричок? Збрехав. Електричок тут не було зроду-віку. Натомість каталися так звані робочі потяги — маневровий тепловозик, і два-три вагони. Ранками, бувало, набивалися у них так. як зараз у маршрутки не набиваються, № що зробиш. Треба в завод їхати.

І їздили, № що зробиш. Але це давно було, ще у шістдесятих. У сімдесятих поменшало, у вісімдесятих народ так масово пересів на веломашини, що в заводі обладнали велостоянку. У дев'яностих, таке враження, ніби взагалі ніхто нікуди не їздить, № лише стоять у заторах. І ті, хто в маршрутках, і ті, хто на своїх колесах.

І навіщо платити більше, як сказали в рекламі?

№ вагончики їздять.

Ще Чапек у оповіданні чи то з лівої, чи то правої кишені писав, що злочинців тягне додому. Правду писав. Він взагалі якось правдиво писав, навіть фантастика в нього навдивовижку правдива. Навіть п'еса, в якій до матері розстріляні діти приходять. Читаєш — і віриш.

Шкода, що не всі терористи його читали, й тягне їх бозна-куди.

Цікаво, № цей читав?

Якщо в електронному вигляді — то ще можна перетрусити логи інститутського сервера, провайдерів; спробувати похачити його скриньку, пошукати там логіни й паролі на всякі бібліотеки. Не буде ж наша людина платити за електронну книжку? Ясна річ, витратить часу більше, аніж щоб заробити ті кілька вебдоларів, облязить хакерські сайти, поламає захист — й стягне на шару. Менталітет такий. Це я вам точно кажу, й не питайте, звідки це знаю. Подумайте самі, спитайте в себе. Ага? От і я такий самий.

Але ж якщо він, негідник такий, любить тримати книжку в руках, гортати сторінки? Паперова бібліотека у хаті є, стоїть там Чапек, чи лише підручники — біс його зна.... послужливий такий біс у вигляді трьох наших хлопців. Трусять — і прислухаються до дверей. № раптом трапиться диво, і скреготне ключ, і зайде дядько...

Буду сильно здивований, якщо таке раптом трапиться, № щодо дядькового здивування — то й до ворожки не ходи! Аби лише інфаркт його не схопив.

"Чапек — є, двотомник. Читаний, але давно, припав вже пилюкою."

Ось так. Мабуть, колись читав. Можливо, запали ті слова в душу, можливо якщо спитати — то й не згадає, але десь глибоко-глибоко, у підсвідомості, лежать вони й чекають на свій зоряний час.

№ може й ні. Може, прочитав та забув.

Біс його зна. Неточні все-таки науки метеоро— та психології.

Про всяк випадок, до хати його батьків, звісно, приставлено. Не знаю, скільки, але з десяток чоловік точно. № може й жінок. № може, влаштувалася поруч, на лавочці, весела компанія з трьох підлітків, і пиво смокче. № може, бабуся старенька із гострим оком. Не знаю. Але, наприклад, якби отак наробив чогось й тікав бозна куди, то зробив би хитріше — наблизився до батьківщини на кілометр, поглянув би у бінокль, позітхав — та й подався кудись собі.

№ раз так — значить, їхатиме він аж до Кременчука. Ну й слава богу.

Я й незчувся, як задрімав.

— Виходьте, виходьте! — заголосила якась бабуся. — Бо назад поїдете! Що воно за молодь пішла, раніше, бувало, покладеш — засинає, № зараз сяде — і спить. Ганьба! Що

сьогодні, що вчора!

Я засміявся, подякував бабці. що розбудила (вголос), що назвала молодим (подумки), й окремо — за "вчора й сьогодні". Звісно, теж не вголос.

Звісно, може бути і збіг. Але знаєте, коли у тварини є шерсть, лапи й хвіст, як в собаки, і гавкає, як собака, й на вигляд як пес — то з вірогідністю 99% це собака і є. Ще один відсоток — на те, що таємничий звір — цуценя.

От і він проти мене — щеня. З ким вирішив змагатися, хлопче? Навіть я бігаю краще за тебе, стріляю краще, битися вмію, але все це не так суттєво, № от те, що маю водночас півтори сотні очей і вух — це вже щось. Можливо, ти краще за мене думаєш, але півтори сотні "я" тобі не передумати.

№ якщо знадобиться — то буде й півтори тисячі, й десять тисяч, і всі побіжать туди, куди я скажу.

Але якщо ви гадаєте, що це круто, то помиляєтесь.

Перш за все це страшенно важко. Тягар відповідальності душить, причому буквально. Коли я помиляюсь, то важко дихати. Не знаю, чому так, але факт.

Тож перш, аніж визначити, куди далі, треба...

Ні, не треба.

— Хр-хр-хр на Павлиш відправляється з третьої колхрхр на другій платхрхрхр! — підказало із гучномовця.

От і чудово. Бо коли є можливість звалити на когось відповідальність за рішення — то це просто чудово. № вже правильне те рішення, чи не дуже — справа десята.

Знаєте, як воно, коли приймаєш рішення за півтори сотні людей? Коли одним словом, одним рухом, одним натиском на кнопку мобілі відправляєш їх ліворуч — № праворуч. З користю — № задля пустої прогулянки. На ризик — № на безпечну поїздку.

Гадаєте, це приємно?

Чорта з два.

Це страшно.

Не уявляю, як відчували себе маршали, що кидали в бій кілька мільйонів людей. Я би, мабуть, не зміг.

Не бувати мені, знаця, маршалом.

Маршали не їздять у стареньких приміських потягах на три вагони.

Вагон був напівпорожній, лише у протилежному кінці якась пролетарка довго занудно виховувала чоловіка:

— Ну як це ти не знаєш скільки років Пугачовій! Ну це ж усі знають! Ну як можна, про це ж скрізь пишуть, і кажуть скрізь!

Чоловік раз-по-раз поривався сказати щось виправдальне, але жінка його принципово не чула, хоча з акустикою у вагоні було просто чудово.

Ощадливі наші залізничні модернізували старенькі радянські вагони для робочих потреб — зрізали перегородки між і так умовними купе, й вагон перетворився на такий собі майжеавтобус. Із дерев'яними, пролетаріато-стійкими лавочками.

Боротьба з пролетаріатом — задача сама по собі нетривіальна й важка. Дехто

вважає навіть, що безнадійна. Й справді — хіба допомогли важезні ланцюги, що ними у пролетарських районах приковували слухавки до таксофонів? Де там! Обривали разом із таксофонами. Про ліфтові кнопки я взагалі мовчу... вони так гарно пропалюються цигаркою, гигиги... ой, за віщо по пиці?

Останнє — з натури, ясна річ. По пиці — то не мені, звичайно, № я.

№ от ліфт — його, не мій, й завтра ж сам матюкатиметься, розтушивши лампочку пальцем.

Але то буде завтра, № пролетаріат відрізняється тим, що про завтра не думає.

Якщо чесно, я, буває, теж так би хотів, але не виходить.

Ех, не бувати мені й пролетарем.

№ якщо не піймаю сьогоднішнього клієнта, то не бувати й полковником, № от цього вже шкода. Хотілося б.

— ...білетики! Приготуйте білетики!

Це ж треба. Контролеркою була дівка, й гарненька. Ще виїздили її пролетарські вагони, не посушили обличчя вітер з розбитих вікон й грубість дядьків напідпитку. Не споїли веселі подружки, не трахнув у напівзакритому купе старший контролер, чи як вони там називаються. Не порізали наркомани, не хряпнув дверима по пальцях роздратований "заєць".

Не дівчача це робота, дівчино, що ти тут робиш? І взагалі, місце для тебе непідходяще.

№ от для мого клієнта, наприклад, — якраз те, що треба. Потяг чиргикає ледве-ледве, двері розчинені, хочеш — стрибай, хочеш — роздивляйся на рідні місця. З цього боку завод, пам'ятник Леніну, біля його в жовтенята приймали та піонери — і тебе, мабуть, теж? З іншого — церква, до якої цікаво було на паску прокрастися, уникаючи піонерського ж патруля. № тим, навпаки, цікаво спіймати, бо ж завтра ти в патрулі, № вони бур'янами, бур'янами — і в церкву.

№ Паска тут лише привід, звичайно, та же смачні бабусині пиріжки з сиром.

З цього боку школа — не твоя, але ж, мабуть, бував. З іншого — цегельня й кар'єри — ну, тут ти вже не міг хоч разочок, № побувати. № мабуть, що й не разочок.

Отам — дідівська хата... на жаль, це все, що вдалося за такий час встановити. Біс його зна, які в тебе почуття до неї, чи захочеш ти на неї поглянути, № чи раптом обминеш дорогою навіть не десятою, № за кілометр. Але про всяк випадок мусимо й там поставити кількох пильних хлопців.

— ...№ у вас що?

Ой.

Дівчина стояла і посміхалась. Що ж, мабуть, теж своєрідний захист. Не буде ж пролетар посылати нах дівчину, яка сонячно посміхається й просить — не вимагає, № просить! — показати йому квитка. № дати карбованця, звісно, можна й так.

Ну де я зараз візьму той квиток? На, звісно, карбованця.

— № вам докуди?

Біс його зна, дівчино, докуди мені. І зараз, і взагалі. Хіба якщо хтось підкаже? Не

підкажеш?

— ...дивіться, як будете виходити, то майте на увазі, ті двері зачинені. Бо вчора якийсь пасажир туди — рип!, № воно зачинено, то мчав через весь вагон, й стрибав на ходу... якраз на Маланівці, ага, ой, що, теж зупинку прогавили?

Дякую, дякую тобі, гарна дівчино! Не прогавив! Завдяки тобі — й не прогавив!

Може, звісно, це був і не мій пасажир, може, й справді, задрімав якийсь пролетар, № потім згадав...

Але потяг проїхав, і я відчув, що пасажир таки мій. Не міг, не міг він прогавити таке місце.

Пагорб. Височенький, як на рівнинну нашу місцевість, № я з вікна й не побачив, бо лісосмуга.

Це ж який, мабуть, пейзаж з нього, га? № вітри? Тут Дніпро поруч, і плавні, тож вітри, мабуть, ех...

Змалку любив видертися повище й підставити морду вітру. От і він, мабуть, теж любив. І хай би любив, але ж зараз він окрім морди, підставить вітру ще й мішечок із альфа-активним пилом.

№ не так. № розсипати цей мотлох просто на полі. Скажімо, картопляному № буряковому. Так осінь же! — скажете ви, й правду скажете. Так нема у мене нічого, — скаже він, і теж матиме рацію. — Що воно торохнуло в лабораторії — не знаю, але дуже мене налякало, і я з переляку втік. У стані афекту, так би мовити, № тепер поясніть мені будь ласка, хто ви, і я кого біса мені крутите руки? Я буду скаржитися до Європейського суду!

І що ми скажемо? Вибачимось, ось що ми скажемо. Й випустимо. Ясна річ, будемо стежити, але користі з того не буде. № через рік № через два хтось із незловлених його спільників через інтернет оголосить, що на одному з ланів нашої рідної України було розсіяно альфа-активний пилок. Й що хтось його вже з борщем із'їв, № якраз зараз має такий нерозумний намір. І що тоді?

Я не кабінетний боєць. Співвідношення мозку до м'язів у мене може й краще за пролетарське, але до першого-ліпшого аналітика не дотягує. № то б теж сидів в кабінеті, ліниво перегортав сторінки різних сайтів, й раз на тиждень народжував би дві-три сторінки паперу.

"Наслідки ядерного вибуху в одному з потужних індустріальних центрів", наприклад.

№ (не менш гарно, як на мою думку):

"До питання про отруєння системи водопостачання південного регіону".

Цікаво, га?

Півсторінки — вступ. За радянських часів написали б про неминучість передбаченого Карлою-Марлою загнивання капіталізму та його метастази у вигляді терористичних організацій. Про "Радикальну червону армію", ясна річ, напругу б не сказали. Максимум, що могли б дозволити собі найсміливіші — написали б "псевдосоціалістська організація". Зараз половина валить на Беню Ладена, № друга

намагається кожну тенденцію прив'язати до недружньої північно-східної держави.

Сторінки — предпосылки. Я не знаю, як сказати це українською. Слово це пиляне з того ж марксизму-онанізму, й гадаю, здохло б уже разом із тим марксизмом, — № ні. Живе. Й поки не здохнуть колишні викладачі наукового комунізму, мабуть, житиме. Ну та чорт з ним. Якщо по-людські — то це блаблабла про те, як, чому і навіщо потенційному терористу знадобилося наносити ядерний удар по, скажімо, Полтаві. № труїти очисні споруди у Дніпропетровську.

Ну й ще півсторінки — про наслідки, і це вже цікавіше. Докладно, самі розумієте, не розпишу, але дещо можу сказати. Майже кожен сценарій закінчується політичною кризою й зміною влади, № воно їй треба?

Ми ж не в Америці. Це там після терактів у Президента рейтинг злітає вгору. Але, слава богу, і не в Росії, де на рейтинги всім начхати, натомість злітає вгору столиця негайно призначеного супротивника.

От і платять тим аналітикам, і нам платять... але знаєте, що я скажу? Навіть якби не платили, я б віднайшов спосіб займатись такою роботою.

Я люблю свою роботу.

От якби ще нерви після кожного разу міняли.

Але хай йому чорт, якби не така робота, то як би я опинився у чарівному місці, на пагорбі, над містом й над лісом, над плавнями та Дніпром? Хіба б я подихав десь таким свіжим повітрям? Хіба б цвірінчала над головою якась пташина, хіба б десь побачив такі багряні смуги осіннього лісу, таку синю-синющу воду, таку чорну ріллю й таке неймовірне, високе, прозоре та вічне небо?

Хай йому чорт! Я таки люблю свою роботу!

Бачили, мабуть, карикатурку? Двоє ландскнехтів йдуть від спаленого міста, й один другому каже... ага, вгадали. Саме цю фразу.

Але я не буду розписувати відчуття перемоги. Кінець кінцем, майже кожен із вас може видертися на пагорб, постояти мордою проти вітру, помилуватись Дніпром. Мало хто робить — але ж теоретично може. № от стояти над свіжопідстреленим ворогом, й звисока дивитись, як тягнеться, тягнеться, щосили тягнеться мертва вже правця до кнопки, буквально сантиметру не дістаючи, і твердо знати при тому, що сантиметра цього вона ніколи вже не подолає... Це інша річ. Цим щастям я вже, пробачте, не поділюсь.

Але до цього ще надзвичайно далеко. Ворог десь тут — але ще живий. І руку має на кнопки, і натиснути її значно легше, аніж мені на гачок, чесно кажу.

Знаєте, як би вчинили на моєму місці американці? Хе. Вони молодці. Вони б евакуювали пів-області, повісили в небі штук сім безпілотників, і якийсь із супутників втупився би скляним поглядом на це місце, безперервно женучи відео в штаб. Десь поблизу розташувалися б табором журналісти, й представник по зв'язкам із громадськістю щопівгодини проводив би брифінги. Безпілотники розстріляли б десяток корів, № потім прилетіли б B2 й про всяк випадок засипали б місцевість касетними бомбами із наведенням по GPS.

Щоправда, опісля цього довелося б весь ґрунт на місцевості просіяти через сито, але їм не звикати, робили вже.

Єдиний нюанс — терорист, побачивши, як на нього пре таке військо, почував би потилицю, та й вшився тихесенько, перенісши акцію на трохи потім.

№ знаєте, що зробили б наші північно-східні друзі? О, це ще цікавіше.

Виганяти населення, мабуть, не стали б, бо, по-перше, це порушення секретності, № по-друге — спробуй-но вижени, як вони замість слухняно втекти — ховатися починають.

Очепили б район — це запросто. Стояли б солдатики через кожні три кроки, шмигали б носами й стріляли. Не з автоматів, № цигарки у кореспондентів. Бо про те, щоб зібрати їх в купу та інформувати теж навряд чи хтось потурбувався би.

Можливо, якби хтось з журналісток мав би приємне личко, то хтось з генералів запросив би її до свого уазика.

Безпілотників не було б, бо нема. № ті, що є, підкоряються ВПС, № не якійсь там піхтурі. № головнокомандувач ВПС зараз спить, то що накажете, з-за якогось сраного терориста його будити?

Натомість підтягли б артилерію. Реактивну, бо у "Градів" якраз гарантійний термін закінчується. Ну то й що, що село, чхати на село, перший раз, чи що? Втрати неминучі!

Пальнули б для пристрілки, влучили б в іншу область, скоригували б приціл — й влучили в іншу республіку. Звідти негайно поскаржилися б в Москву, й звідти пальнули б так, що побігли б стріляти цигарки вже полковники. Хтось із них попросив би у якогось кореспондента мобілу, подзвонив ракетникам й сказав, що їм в руки не те що зброю давати не можна, № навіть й ложку, бо очі виколють, № про виделку взагалі й мови бути не може. Подзвонив би іншим ракетникам — більшим, й ті накрили б підозрілий район "Іскандером". Їх, правда, півсотні штук на всю армію, але для такого випадку один би знайшли.

І якби терорист був російський — то з переляку підірвався б на власній бомбі. № генерал би сказав, що все відбувалося за його розрахунками — поки артилерія відвертала увагу, його непереможний спецназ перекомутував схему в бомбі. Ага, просто в руках у терориста... ви що, не чули російську народну казку про злодія, який на ходу підбори різав?

Теж молодці, звісно. Задача ж виконана.

Щоправда, в інтернеті ще роки зо три б сварилися патріоти — то не сьак, це не так, генерали нас продали, № політичне керівництво не змогло використати результати військової перемоги.

Молодці, що й казати. І американці, і всі, всі, всі.

Але нема в нас В2, й розстріляного села нам не простять, тож доведеться рухатись своїм шляхом. Наприклад, знайти ідіота, який підкрадеться до терориста, пригостить цигаркою, налле коньяку з піджачної фляжки й умовить його бомбу знешкодити, зброю викинути й піти здатися разом, бо у мене самого замість табельного "Форта" пластмасовий "Глок", й хто засуджує — нехай пальне спочатку з одного, потім з іншого,

і вже тоді пробує щось сказати.

Кажуть, була історія за радянських часів. Прийшов якийсь лейтенантик несподівано додому. Вже сам по собі цей факт трохи підриває довіру — бо важкувато було б лейтенанту прийти додому, та ще й несподівано — але теоретично можливо. Приходить, знаця, № там — дружина із прапорщиком (і це, я вам скажу, значно ймовірніше). Лейтенант молодий, № дружина кохана — витяг з кишені "Макарку" та й пальнув тричі. Кожному, так би мовити, уваги вділив, рахуючи й себе.

Приходить до тям у госпіталі, кажуть: був би мозок — був би струс, № так — готуйся, малошановний, до офіцерської гауптвахти, № потім з півроку днюватимеш й ночуватимеш у казармі, бо комполку сказав, що йому за тебе добряче всипали.

"Яаааак?! — питається лейтенант. — Я ж... двох людей... насмерть... із табельного!"

"Ага, — кажуть. — Дівці куля ребро подряпала, № в прапора у кістці застрягла. У тій, що на плечах. Спеціально рентгенустановку викликали, просвітили — № там майже чотири сантиметри, й на біса такому каска?"

То знаєте, що він зробив? Лейтенант, мається на увазі, не прапор і не комполка. Попросив ручку й папір, і написав рапорт. Ні, не про звільнення. Про те, що армія погано озброєна, № раптом війна?

І якщо хтось згадає Левшу, що на смертному одрі волав про те, що не можна рушниці цеглою драїти, то матиме рацію.

Оце люди, навіть трішечки заздрю.

Але ми, як завжди, підемо іншим шляхом.

Причому буквально.

Знаєте, що думає терорист, коли бачить велику машину зеленого кольору, та ще й з тентом? Правильно! Саме це він і подумає — що по його душу прийшли.

Тому КрАЗ не підходить, № шкода.

№ що подумає, якщо помітить автобус із тонованими віконцями?

Правильно, те ж саме. Тому не підходить й автобус.

Отож про вертоліт, уазик, "швидку допомогу" і взагалі будь-який транспорт краще одразу забути. Пішки, й виключно пішки! Хай навіть злодюга десь тут, можливо, в кущах, можливо, в лісочку, можливо он у тій будці, що влітку, мабуть, там сторож відпочиває, № ти — на полі як на долоні. Все одно — пішки.

І якщо думаєте, що він переплутає вас з мирним тутешнім аборигеном — не будуйте ілюзій. Не переплутає. От аборигена зі мною — легко, й застрелить. Про всяк випадок.

Тому йти треба хоч і пішки — але хутчіш. Щоб менше аборигенів трапилося йому, злодюзі, на очі.

Чап-чап, шурх-шурх, осіннє листя шелестить під ногами. Моя сестричка, коли я вигулював її, маленьку, на повному серйозі вважала, що в купах листя мешкають такі собі "шурші", й шурхотять, ховаючись від людського ока. Шустрі вони, й маленькі, отож помітити важко, практично що й неможливо.

Мені б так.

Шурх-шурх, чап-чап...

№ ще буває не "чап-чап", № "чоп-чоп". Це коли їдеш у повній машині негрів, і всі з автоматами, й знаєш, що назад їхатимуть не всі. І коли раптом зупиняється вантажівка, й негри вискакують, то думаєш — помолитися хочуть, № листа написати. № воно — ні.

"Чоп-чоп!" — життєрадісно горлають вони, й показують одним пальцем на зуби, № другим — на ящик з харчами.

І спробуй не погодувати — негайно скніють, сидять набурмосені, й поліморсос, він же бойовий дух, негайно падає так, що варто комусь з рушниці пальнути — № тікають, № здаються.

ТѢХУ.

Мені так не можна. Мені б підказочку. Шурші-шурші, скажіть, будь ласка, чи ніхто не тривожив, не ворухив листяні домівочки ваші добу тому? Скажіть № покажіть, якщо говорити не вмієте.

Але ж не покажете.

Btim...

№ що воно за смуги тягнуться по узбіччю? Так, ніби йшла людина, й ворушила ногами листя, не боялася ані штани забруднити, ані черевики подряпати. Як дитина мала, бува, залізе у купу, і...

Шшшшшшшшурххххх! Шшшшшшшшурххххх!

№ як доросла людина, якій втрачати вже нічого.

І знаєте, що я вам скажу? Це у нашій роботі найважче.

Коли терорист йде на справу, й має певність, що проверне її успішно, й додому повернеться — то дурня. Він обережний, він оглядається мало не щокроку, він сліди замітає, № не розуміє, дурний, що кожен заметений слід привертає увагу. Він купує вибухівку у прапорщиків — № вони його ж і здають. Краде у шахті — № навколо кожної шахти крутиться десятки зо два стукачів. Синтезує у лабораторії — № старенький дядько з першого відділу дивиться на журнал замовлень, чухає потилицю й каже: "Так-тааааак..."

Трохи гірше, коли терорист певності не має, № має лише надію. Тоді підсвідомо він готовий померти, і сліди замітає не так активно, й вибухівку купує у копачів, що мародерять Залізні Хрести та Червоні Зірки, № серед них стукачів значно менше. І йде він — озирається рідше, й на місце акції може лише разочок вийти, кинути погляд, і спланувати — десь тут, мовляв.

№ от смертники — це найтяжче. Біс його зна, де вони беруть вибухівку. Можуть і вдома зварити, з них станеться. Було таке, і в Москві було, і у нас. В Москві, щоправда, півбудинку знесло, № у нас все тихенько, тихенько минулося.

Їм на будинок начхати.

Вибухівка коштує грошей, й перші дві категорії грошики заощаджують, бо вони ж потім можуть придатися. № смертник — ні. Йому ті гроші вже до одного місця. Заіграшки може й хату продати, й дружину, й матір.

Іноді я думаю, що матерів в них нема, що вони якось інакше розмножуються... але,

вивчаючи матеріали справи, кожного разу визнаю свою помилку.

І заздалегідь визначене, вивчене до рефлексій місце для акції їм теж не потрібне. Де завгодно можуть торохнути. На Хрещатику. У метро. У кабінеті того бюрократа, що їм не дає прописати в столиці троюрідного племінника.

Бюрократа не шкода, № от на Хрещатику, та в суботу увечері... ой, було б...

І слідів вони залишають найменше. І брати їх найстрашніше. Злякається — не пожаліє ані себе, ані групу захоплення, ані півсотні зівак, що негайно зберуться навколо.

Й де вони лише беруться такі?

Останнє питання між іншим, не риторичне. От взяти, скажімо, вас. Ви, хлопець чи дівчина, чоловік № жінка, що читаєте цей рядок — у вас є дружина? № діти? № борги? № невиліковна хвороба? № з роботи вас ще не вигнали?

Ну ж бо, відповідайте!

Ні. Ні. Так. Так. Так.

Якщо раптом відповіді будуть саме такі, і саме в такому порядку, то вітаю, і ось вам приз — ви є в комп'ютері у наших психологів.

№ якщо не такі, й не в такому порядку — то це не означає, що вас там нема.

От я, наприклад, є. Щоправда, за іншими ознаками. Професійну деформацію якусь вигадали, пхе. Ну гляньте самі? Ну хіба я схожий на терориста?

Просто я йду тим же шляхом, яким добу тому пройшов терорист. Просто я так само ковтнув альфа-активного пилу, як терорист. Просто у мене зараз такі самі похмурі думки, як у терориста. Однакові враження, і бажання, мабуть, однакові. Тоскно нам. Хочеться залізти повище, й окинути весь світ хоча б одним поглядом, відсунути обрій кілометрів на тридцять, дихнути повітрям — чистим-чистісіньким, бо вітер з Дніпра, послухати цвірінькання пташки з неба, листя поворушити.

Цікаво, де це краще зробити? Мабуть, он з того пагорба.

Я не здивувався, коли помітив, що смуги у листі направлені якраз туди.

Хочеш знати, що відчуватиме смертник? Ковтни разом з ним альфа-пилу. Хочеш знати, куди піде терорист?

Просто стань ним.

№ хочеш знати, де опинишся, якщо побіжиш за ним слідом? Я скажу. Я б навіть і показав, але дуже вже похмуре видовище.

На кладовищі.

Приховане якесь трапилось кладовище. Зазвичай їх помітно ще здалеку — огорожа якась, церква № капличка, пам'ятники, нарешті. № тут — ось вона дорога, ось вона, стежка, ось вона лісосмуга... ой. № що я тут роблю, серед пам'ятників та хрестів?

Небагате видалося кладовище. Сільске, й при тому села теж небагатого. Та й стареньке, свіжих могил не видно. Мабуть, повоєнне, №, максимум, років із п'ятидесятих родом. Важкуваті були часи, голодні, холодні й злиденні. № ще — густо политі страхом. Звідусіль було страшно, і зверху, й знизу, й голод міг повторитися, й повторити його могли, й кожен другий був соціально-чужий, й американські бомбери

літали аж до Кіровограду, й заіграшки могли бомбу скинути, № не лише шпигуна-парашутиста.

Важко було жити... № все ж старі люди кажуть, що тоді було краще. Пояснюється це просто — молодші були, № молодість — воно завжди краще. Кажуть, на комуністичному мітингу в Харкові якийсь ветеран заліз на трибуну й сказав: "При Сталіні було краще! При Сталіні у мене стояв, № зараз...."

Що він хотів далі сказати — біс його зна, бо швиденько стягли геть з трибуни, але чи багато тут варіантів?

Стареньке було кладовище, і занедбане. Заросло бур'янами, кленками та тереном — не скрізь і пролізеш. №, як пролізеш, то залишиш пів-куртки на тих колючках.

Брунатної шкіряної куртки...

Я уважно оглянув клаптик, придививсь до потоптаної трави... так, справді. Туди, туди він пішов! Дякую вам, люди. Здали шпигуна живими, здали й терориста мертвими.

І діда мого, правда, здали. Мав необережність організувати в школі, де вчителював, гурток української мови. Призначили націоналістом — й в Архангельськ. Мавши нагоду, зазирнув до архівів... чесно кажу — хотілося знайти всіх, хто мав до цього причетність й... ні, не розстріляти. Допитувати! Довго так допитувати, з використанням як новітніх, так і найтрадиційніших заходів. І не для того, щоб розповіли щось — що нового вони мені скажуть? Як треба людину бити, щоб вона себе китайським шпигуном визнала? Хе. Таке я й сам розповім.

Просто так допитувати. Задля процесу.

Але ж не дотягнешся вже до них. Нічого вже їм не зробиш. Вже лежать вони — хто на отаких-от забутих кладовищах, хто на Байковім, хто на Новодівичому. Кимось, можливо, я зараз дихаю, № хтось став землею, травою, водою і зараз знову посиплеться на мене холодним осіннім дощем.

Я пройшов крізь терен, і хай йому чорт! — теж залишив на колючках декілька клаптиків з куртки. Ну й чорт з ним. Може, ще хтось ітиме слідом.

Кладовище скінчилось так само раптово, як і почалося, і я опинився на полі.

Оглянувся.

І знаєте що? Мені тут сподобалося. Якби я був терористом — то, мабуть, теж пер через пів-країни сюди. Good day for die, як кажуть американці, № ми кажемо — чудове місце, щоб гигнути.

З одного боку земляними хвилями тягнувся за обрій степ, і якби Ератосфен не лазив по колодязях, № приїхав до України, то поміряв би земний радіус без всяких хитрощів з кутами, стадіями та іншою морокою.

З іншого — місто. Середнього розміру місто, на півтори сотні тисяч. Не Київ, звісно, але й не якась Заштанізачепилівка. Он дві труби димлять — мабуть, заводи; № ондечки церква намагається проколоти небо хрестом.

Не вийде. Хоч і низьке сьогодні небо, сіре та хмарне — але все-таки хресту до неба ще тягнутись й тягнутись.

№ з третього боку — Дніпро. Стародавній, сивий чи то од вітру, чи то од віку, але

водночас — дужий та вічно молодий. Ех, хотів би я провести решту життя так, щоб виходиш вранці — й можна вмитися водою з Дніпра, № якщо влітку — то й скупатися, поборотися з хвилями, пропливти з кілометр проти течії, ех...

Хоч як не хотілося крутити головою далі, але боків не три, № чотири, отже довелося роззиратися і туди.

Знаєте, яке ще бажання рухає терористом й страшенно йому пече? Знаєте! Для цього не треба ним бути. Досить просто сильно злякатись. Маленькі діти ховаються під ковдру № навіть під ліжку, коханці — у шафу, снайпери — серед кущів, генерали — під землю, № президенти — навіть під гору. Півтори кілометри скелі над головою створюють ілюзію, ніби жодна бомба не гримне на голову, але знаєте, що я вам скажу? Бомба тут непотрібна. Досить одного хитрого дядька із правильною газовою гранатою у кишені.

Сховище буде цілим, і навіть лишиться зачиненим, але ілюзії зникнуть, № президенти здохнуть.

Але ж то президенти! Їх стережуть днями й ночами, суходолом вони пересуваються караваном броньованих мерседесів під охороною, морями — на крейсерах, в повітрі — лайнером в супроводі винищувачів — і то бояться. № знаєте, як відчуває себе терорист? Особливо викритий, зацькований, загнаний в кут...

№ в старий, часів другої світової, бункер на вершечку пагорба.

Ось цей.

Бункер був так собі. Не металевий, як ті дві в Київському укріпрайоні, литий із бетону, що десятки їх зараз позаростали чагарником, не розрахований на гарнізон з півсотні солдатів на чолі з капітаном, та ще політруком на додачу. Маленький трапився бункер, два на два метри, та ще й цегляний, хіба що двері виведено досить вдало — за десяток кроків, під захист ярку й земляного валу. Не вдалося б там поставити ані гармати, ані, мабуть, великого кулемету. Так, ручник із повітряним охолодженням, і не більше. І цегляний захист сумнівний, роздобали б його навіть з гвинтівочного калібру, № з найменшого міномету.

Але якусь ілюзію все-таки створював. І якби я був терористом...

— Стій! — глухо сказало з бункеру.

— Стою, — охоче погодився я. — Руки піднімати?

— Ну підніми, — таке враження, ніби там, в бункері — плечима знизали.

— Ну, підняв.

У найближчій амбразурі ворухнулося. Біс його зна... Місце він вибрав напрочуд вдало. Хоч і на пагорбі, хоч і вітряно — але ж під землею. Якщо й розсипле свою альфа-гидоту — то надвір небагато вилізе. Ну, здеруть верхній шар землі, покришать цеглу, складуть у металеві діжки й поставлять до сховища у Чорнобильській зоні. Кількома діжками більше, кількома менше... Теж мені горе.

Але не може, не може, не може все бути так просто!

Це ж не фермер, і навіть не прапорщик з артилерійського складу. Мабуть же ж вигадав якусь такі підлянку, що нормальним людям лише потилицю чухати. Може, у

нього бомба, що підніме в повітря весь бункер, й розпорошить пилюку по всій Полтавщині. Може, ракета злетить вгору, як в тому фільмі про Фантомаса. Може, ще якусь капость вигадав...

Біс його зна. Перш ніж застрелити людину, краще з нею поговорити, бо опісля всі діалоги будуть однобокі. "От негідник, от гад, от мерзотник, та де ж ти узяв детонатори, га? Мовчиш, падло?"

Падло завжди мовчить. На те воно й падло, у найпервиннішому значенні слова — мертве тіло. Несуттєво, чиє.

Але наше падло поки що розмовляє, ворухиться, і, якщо мені пощастить, багато чого ще встигне сказати.

— Ну, чого мовчиш? — запитало із бункера.

Отакої. № що мені говорити?

Я так і спитав.

— Ну, розкажи, наприклад, як ви на мене вийшли.

— Це буде важкувато пояснювати, — кинув я у відповідь й нахабно опустив руки. — Та й довго. І нудно. Давай по черзі розповідати. Я тобі — про те, як вийшли, № ти — про те, на біса тобі все це знадобилося. Годиться?

У бункері від такого мого нахабства аж чмихнуло, потім коротко реготнуло.

— Ну, можна й по черзі. Заходь.

Я й зайшов.

В кутку стояла звичайнісінька чорна сумка, біля неї присів навпочіпки дядько з фотокартки, яку я із заплученими очами вже бачив, й тримав у руках пістолет. Мабуть, гумовий.

— Сідай.

Я озирнувся, начебто щоб присісти, поточився, незграбно махнув руками. За мить пістолет був у кутку, дядько — в іншому, я — зверху, сумка — на місці... Оце й усе? І варто було...

Дядько сміявся. Знаєте, що? Сміятися у такому стані, лежачи мордою в землю, із рукою, закрученою аж на потилицю — це треба мати в кишені добрячий козир. № навіть джокер.

Й дядько, мабуть, щось таке мав.

— Дурний ти, дурний, — видушив він з себе крізь сміх, і дивний був той сміх. Щось середнє між насмішкою та істерикою. Якби так сміявся дядько з чимось, бодай трохи схожим на кнопку, в руці — я б вже тікав. № падав. № молився.

Але цей клієнт в руках нічого не мав! Анічогісінько!

Дивина, та й годі.

— Скільки у нас часу? — раптом запитав він.

— Тобто?

— Коли прибіжать... твої?

— Коли скажу, тоді й прибіжать, — непривітно пробурмотів я, фіксуючи руки у кайданках. — № що? Підлянку якусь плануєш? Вивільнитись, до речі, не пробуй,

кайданки не радянські.

Дядько лише посміхнувся, і видав:

— Ні. Планую, що ти з мене сам зараз наручники знімеш.

Я стояв на самому вершечку пагорба, й вітер дув мені в пику.

На вершечку — буквально, і навіть більше. Вищого місця в радіусі кілометрів десяти не було. Але й цього видалося мало, і я заліз на дах бункеру.

Не можна сказати, що на чотиригранній піраміді, хай навіть тупій, шерехуватій та вивітреній, було зручно стояти. Та ще й вітер щосили намагався мене звідси скинути.

Але йому не вдавалося. Не так вже й легко мене звідкілясь скинути.

Вітер це розумів, й тому злився, різав шкіру, наче шматками скла, й одного разу навіть плюнув у пику дощем.

Влітку тут, мабуть, краще. Влітку спека, й вітер, хай навіть сильний, не січе шкіру склом, № обвіває приємним холодком. Очі відпочивають, сфокусувавшись на далекому-далекому обрії, і ясна річ — усе навколо має ергономічні синьо-зелені відтінки.

"Робіть гімнастику для очей! — кажуть лікарі. — Намагайтеся хоч час від часу сфокусувати очі на якомусь далекому предметі! Хоча б метрів на десять від вас!"

Хе. № на десять кілометрів, га?

Мабуть, на такому пагорбі й народилося в народного поета "Чому я не сокіл, чому не літаю?"

З натхнення.

№ в цього, он бач, що народилося. Теж з натхнення.

Я з ненавистю оглянувся на бранця. Бранцем він був умовним — бо кайданки я зняв. Хотів-був спочатку заховати в кишеню, як завжди — але натомість вилаявся й пожбурих у кущ сухої трави. Он, виблискують. Ніби чекають, що господар отямиться, підбере, що згодяться ще. Наче старий пес, що його хазяїн на вулицю вигнав.

Але ж не згодяться. Ані пес, ані кайданки.

Ніщо вже не згодиться, й ніколи. Й пса господар не вигнав, № випустив — побігай, мовляв, пошукай якусь собачу травичку, покачайся на падлі, вивозись у грязюці та обтрусись, так, щоб усе навколо бризками вкрилось.

Уже можна. Уже все можна.

№ пес все проситься й проситься назад в будку.

Клієнт виліз з бункера, подивися кругом, смикнув плечима, сказав "Брррр!" й сховався.

Я зітхнув, теж зліз на землю, але ховатись не став, № присів на траву поруч із виходом. Грець штанам, ну й чорт з ними.

Вже можна.

— Слухай, — винувато сказали із напівтемряви. — Ну ти хоч розумієш, що я не винен? Що я цього не хотів?

Я промовчав. Водій, що людину на дорозі збив, теж наче не винен, й навряд чи хотів, № його саджають. Якщо, звісно, немає він дядька-мільярдера № батька-депутата.

Правильно роблять, як на мене. І тут би теж використати це правило, але користі з

того...

— Ти розумієш? — сказали з бункеру. — Це не я винен. Й ніхто, хто б опинився на моєму місці. Рано чи пізно...

Угу, саме так. Рано чи пізно. Й кожен сподівається на пізно, пізніше, якнайпізніше! — № воно глип! — и рано. Хто ж знав, що воно й у великих масштабах так.

Слухати про це знову не хотілося, але як йому пельку заткнеш? Застрелити хіба? Хе. Ні. По-перше, це вийде якраз те несподіване "рано", по-друге — усі службові інстинкти бунтують, № по-третє — ворухиться, ворухиться таки десь у глибині серця примарна надія.

№ раптом, все-таки набрехав? № помилився?

— Слухай, — я труснув головою. — Давай ще раз. Спочатку. Докладно. Може...

Я не договорив. Знаю, що ніяких "може", але оте моє "по-третє" вимагає думати, аналізувати, діяти, й чхати йому на те, є ще надія, чи нема. Все одно треба. Як тій жабці, що впала у глечик із молоком.

Клієнт теж зітхнув й почав здалеку, розважливо, та ще й з відступами, як на лекції.

— Що таке резонанс? Це такий фізичний процес, коли амплітуда коливань росте вибухоподібно. Наприклад, вал турбіни мало вібрує на частоті тисяча обертів на хвилину, й дві тисячі, й три, № на чотирьох раптом починає скакати так, що руйнує підшипники. Здавалося б, збільшувати частоту обертання не можна, але — дивна річ! — якщо поставити міцніші підшипники, та розігнати вал, скажімо, до шести тисяч — коливання зникають. Й можна гнати оберти далі, на тридцять, на півсотні, навіть на сотні тисяч! Й не треба зміцнювати підшипники — просто треба зробити вал легшим, хай небезпечну частоту проскакує миттю.

Що таке синергетика? Якщо буквально - то складання дій. У нашому випадку — складання коливань різних компонентів системи й підсилення їх за рахунок цього складання. Звучить складно, № насправді явище поширене. Вийдіть на берег моря й порухайте хвилі. Одна, друга, третя... ой. Що, ноги лизнуло? Буває. Повторіть. Одна, друга, третя... що, знову ой? Помітили закономірність?

№ тепер зайдіть у їдальню. Не в ганделик якийсь, № в стареньку їдальню, пельменну, вареничну, абощо. Таку, щоб з радянських часів не ремонтувалася. Підніміть очі. Що висить на стіні? Правильно, Айвазовський. І якщо репродукція ще не остаточно засиджена мухами, то можна так-сяк розрізнити, що воно намальоване. № якщо пощастить, то можна прочитати і підпис. Що написано?

Я піймав себе на тому, що таки заслухався. От гад. Уміє ж, коли захоче. Мабуть, коли читав лекції, то студенти не грали у морський бій.

— ...Правильно, "Дев'ятий вал" вона називається. Дев'ятий — бо тричі по три буде дев'ять, № не, скажімо, сім-вісім, як, можливо запам'ятали ви з анекдоту. І тут виникає питаннячко. Виходячи з такої логіки, двадцять сьомий вал був би катастрофічним, № вісімдесят перший — взагалі як цунамі, але ж скільки не стій біля моря, такого не вистоїш. № чому? № тому, що хвилі все-таки різні. Тому що в морі нема когерентного джерела хвиль, яке б випускало їх рівно-рівнесенько. І взагалі в природі нема.

№ у нас — є. Називається лазер, і хто ні разу не світив з десятого поверху лазерною указкою, хай негайно біжить у найближчий кіоск...

Хе, указкою! Захопився дядько, захопився. Забув, що він не перед студентами. Дехто з нас світив лазерним прицілом на шість кілометрів, й летіло по тому промені таке, що зривало динамічний захист й робило дірку в комбінованій броні товщиною кількасот міліметрів! Й те, у що впирався лазерний "зайчик", не стояло на місці, як здивований пішохід, № перло зі швидкістю "бентлі" з депутатським синком, й не лупало очима здивовано, № світило назустріч широкодіапазонним прожектором, не лаялося — № плювалося димовими гранатами, й не з якимось там димом — № бойовим, з металевими порошинками, непробивним для радарів, тепловізорів та іншого оптоелектронного мотлоху! Й не махало кулаком, як той перехожий, № махнуло снарядом калібром у сто двадцять два міліметри, та ще й з готовими вражаючими елементами — кожен, як шабля, лише у палець завдовжки.

Ех, було...

Але тоді я встиг, № зараз — ні.

— ...що треба, аби створити хвилю? Можна кинути у воду камінчик, але ж що то за хвилька? Тьху! Можна кинути брилу, можна й самому стрибнути — але все одно то дрібне. Забавки. Можна кинути у воду гранату. Щоправда, експеримент вийде нечистий, до поперечної хвилі, яку ми зараз розглядаємо, додасться ще й повздовжня — але біс з нею, не наша це тема. Наша хвиля буде помітніша. Можна збільшити заряд — аж до атомного, й, за сприятливих умов, створити штучне цунамі. Але, я вам скажу, такий експеримент вийде таки дорогим, й наш менталітет буде сильно проти, хіба не так? Он, навіть радіотелескоп у Харкові з чого побудували, знаєш? З каналізаційних труб!

Не дадуть нам бомби на експерименти, № якщо й дадуть, то зелені піднімуть бучу.

Отже, як казав ще один корифей ядерної фізики — "ми підемо іншим шляхом".

З приводу корифея — я, до речі, цілком серйозно. Ляпнув колись, що електрон так само невичерпний, як атом — й мучилися наші фізики півстоліття, ані кроку ліворуч-праворуч від єдино вірної марксистської фізики. Німця легше було, у них Гербігер був сам по собі, Ган та Штрасер — сам по собі, конспектувати "Майн Кампф" їх теж не примушували, й не вистачило їм зовсім трохи, буквально трьох місяців.

№ от японці пішли іншим шляхом, і я не про бомбу. Знаєте, як вони розважаються у басейнах? Набиваються так, щоб можна було один одного за руки тримати, й починають стрибати. Невисоко — у воді дуже високо хіба пострибаєш. Й не часто — № експериментальним шляхом визначають частоту коливань, № вона залежить від розміру басейну, глибини, форми, кількості стрибунів й купи інших факторів. Пробують. Раз, другий, третій, десятий... й кінець кінцем, знаходять резонансну частоту, й піднімають хвилі! І не якісь там маленькі, № такі, що, буває, викидає людей з води, б'є об стіни й навіть калічить. Тому в деяких аквапарках такі розваги заборонено.

Не раджу розважатися таким чином у російських аквапарках, то вони й самі по собі падають!

На цьому місці студенти, мабуть, гигакали, гигикнув і я.

— отже, що роблять німці й інші западенці, в природному значенні цього слова, № не з мешканці Закарпаття? Вони створюють такий собі кумулятивний аналог могутньої бомби. Він має в діаметрі майже тридцять кілометрів, знаходиться під землею, жере рідкого гелію, як маленька зірка класу нашого Сонця, й дозволяє відмити кількасот мільйонів євро лише у процесі будівництва, № про експлуатацію я взагалі мовчу. Він розганяє жменьку протонів, гепеє ними об пучок, що летить у зустрічному напрямку, і що виходить? Біс його зна, бо у них вічно щось не так, то гелій витече, то зелені прикують себе до головного рубильника, бо хтось їм сказав, що в результаті експерименту може виникнути маленька чорна діра й всіх № поїсть, № рознесе на порох.

№ що роблять нормальні люди? Нормальні люди беруть старенький радянський прискорювач. Навіть не циклічний, № лінійний. Зовсім слабенький, нічого важчого за мезон на ньому просто так не отримаєш. Здавалося б, нічого вони й не отримують, але крім прискорювача вони будують ще й невеличкий генератор когерентного рентгенівського випромінювання – тобто слабенький рентгенівський лазер; світимо ним назустріч пучку, і...

Клієнт затнувся й винувато глянув на мене.

— Ну, і...

— Та розповідай вже, чого там.

— Коротше кажучи, зробили ми майже те саме, що планували зробити на колайдері, й воно таки зробилося. Але хто ж міг здогадатися, що клятий цей академік Мігдал настільки помилився з розрахунком нижнього порогу піонної конденсації?

Знаєте, що? Якби хтось й колись сказав мені, що у підвалі можна створити зірку, хай невеличку, хай малесеньку — я б не повірив. Незважаючи, що читано й перечитано з цього приводу, від підручника астрономії й "Чорних зір" пана Савченка аж до містера Хокінга.

Цікаво, ж хай йому чорт!

Угу. От і доцікавилися.

-...відбувся експоненційний процес конденсації... створилося два кваркових мішечки... вони колапсували... і одна вирвалася.

— Що вирвалося?

— Ну що, що... що у нас настільки важке, що всмоктує абсолютно все, рахуючи світло? Чорна дірка. Найсправжнісінька, лише маленька. Вдало, щоправда, вирвалася — пройшла вздовж прискорювача, прошила стіну й подалася навкоси, під кутом градусів у тридцять. Я, поки їхав, порахував — швидкість вона мала десь кілометрів дванадцять-шістнадцять на секунду, тобто з системи не вийшла. Докладно не рахував, але, гадаю, зараз вже за орбіту Місяця вискочила. Місяць, на щастя, минула, інакше було б те саме, що і в лабораторії..

Отут настала моя черга ніяковіти. Ганьба мені, ой, ганьба. Поплутати канал, створений припливними силами, з каналом від кумулятивного вибуху. Згоден, трохи

схоже, але ж видно, видно було — не прогризало той канал, не розкидало осколки пообіч, № тягнуло, смоктало в себе! Наче лускатим ножом вдарили, потім витягнули — але відстовбурчилася на ножі луска, й рве за собою м'ясо! Отак і дірка та, чорна-чорнюща, пройшла — й потягнула за собою матерію. Всю підряд. З відповідними механічними, термічними, й... я згадав дівку, з якої зірвало одяг — й травматичними, хай би їм чорт, тим ефектам.

Й радіологічними теж, до речі. Дірка поруйнувала багато атомів на шляху, й вони, покалічені-потривожені, ще довго після того розсипалися. Й зараз розсипаються, й далеко ходити не треба, щоб побачити наслідки цього розсипання. Мене ще тільки нудить, № клієнт, який і хапнув більше, й носить їх у собі довше — вже й блював. Може, й в туалет кров'ю ходить, але то вже не має значення.

Ніщо вже не має значення.

— ...і навіть її б вистачило. Якби вона набрала швидкості кілометрів у сорок — о, тоді можна було ще поборюватися. Можливо, проскочила б астероїди й зону Оорта, вийшла б за межі системи, № там досить чисто, майже вакуум. Торохнула б через хокінгівський ефект квантового випаровування... десь на пару тисяч мегатонн тротилового еквіваленту торохнула би... № кометну пилюку почала б жерти, і може років через півсотні й виросла б до помітного розміру, може й почала б потроху впливати на сонечко... але ж не набрала. Так і залишиться десь у поясі астероїдів, почне жерти, й за короткий час...

— Короткий — це скільки?

— № біс його зна. Не порахую. Бо зустріне щось таке, як Церера - то значно кілька годин, № якщо ні... Так, на око — кілька років. Навряд чи більше.

— № далі що?

— № що далі? Далі — ніякого далі. Сам подумай, що буде з системи, якщо всередині її утвориться чорна дірка? Поїсть астероїди, Марс проковтне, велетнів наших висмокче, Юпітер й Сатурн мається на увазі. Закусить Меркурієм та зовнішніми планетами, № далі, мабуть і Сонце вип'є, бо нащо воно чорній дірці? Й буде летіти у напрямку Полярної зірки, зустрічними каменюками підживлюватись, і може, колись й долетить, і тоді не заздрю я мешканцям тої системи. Але це несуттєво.

Я здивовано підняв брови. № що ж тоді суттєво?

— № от друга новонароджена значно суттєвіша. Вона піймалася. Правильно полетіла, якраз у магнітно-лазерну пастку. Нічого дорогою не поруйнувала, ну, може, конденсованих у пастці атомів трохи розрідила, хе-хе, проскочила в гирло, загальмувалася, і...

Він кивнув у бік темряви, що висіла у основному приміщенні бункеру. Крізь вузькі бійниці пробивалося три світлові промені, й схрещувалися вони, як циркові прожектори на фокуснику. № на гарматі, з якої зараз вилетить дівка в трико.

Й справді, фокус вдався на славу. Ця гармата як пальне — то пальне!

— ...підвішена в центрі контейнера. Й незважаючи на вакуум, потроху росте. Зжерла усі залишки повітря в контейнері — немає більше ніде на Землі такого чистого

вакууму, хе-хе. Зараз потроху їсть обшивку. Дуже потроху. Ну скільки там випаровується атомів з металу у твердому стані? Крихти! Але ж вакуум, і тяжіння... шар за шаром вона таки здирає ті атоми, й росте.

— № це можна якось проконтролювати? Ну, маса ж її збільшується при цьому, чи що?

— Не дуже розумне питання!

Я хотів-був знову дати йому пістолетом по голові, але передумав. Навіщо? Хай нахабніє, однаково вже нічого не зробиш.

Втім, за секунду я зрозумів, що питання і справді не дуже розумне. Вона ж стінки їсть не навколишнє повітря. Втім, повітря теж, але скільки там просочиться його через крантик та вакуумметр?

Стрілка приладу, до речі, й справді уперлась в обмежувач. Такого чистого вакууму справді не має на Землі ніхто, хоч в Гіннес дзвони.

-...я у цій галузі фахівець невеликий, тому можу лише приблизно сказати. Від доби до трьох, й півтори вже минуло.

— № потім?

— № потім № квантовий розпад випередить швидкість поглинання, № зовнішній тиск контейнер зімне. Чи свищик утвориться, й крізь нього рине повітря. З точки зору фізики процеси різні, № з точки зору наслідків — то однакові. Хоч пнем об сову, хоч совою об пень.

— Ну, то що буде?

— Ну що, що... Якщо її зовсім не підживлювати речовиною — випромінювання ростиме по експоненті... Потім — висвічування маси в одному спалахові на ті самі кільканадцять гігатонн... Планета може й вціліє, № от атмосфері - капець. Якщо ж перегодувати — теж негарно вийде. З'їсть кількасот тон навколишнього повітря, ґрунту... провалиться. Їстиме мантию та ядро. Друга космічна швидкість у нас одинадцять кілометрів... з копійками, значить, під кінець матерія падатиме в неї приблизно з такою ж швидкістю. Це займе теж кілька годин, ба, навіть діб. Але то несуттєво, бо задовго до цього потривожене ядро влаштує нам такий землетрус, що нічого вже не вціліє. № якщо раптом й вціліє, то під час падіння матерії вона буде випромінювати у гамма-діапазоні так, що горобці на льоту із птахів на закусь перетворяться. Смажену.

Мабуть, рано ми викинуло стародавні інстинкти — лють, помсту, жорстокість. Мабуть, у критичних ситуаціях саме вони спонукають нас щось робити, бігти, тікати, хапатися за ліану, за нитку, за соломинку; № ж навпаки — за дрюка, й по морді хижака ним, по морді, по нахабній смугастій морді!..

Мені страшенно захотілося вдарити когось пістолетом по морді, і, мабуть, це стало помітно й зовні.

— Але ж кажу тобі! — стривожився винуватець того бажання. — Це не має значення! Зрозумій же! Це ж просто, це так просто! Це ясно було ще до того, як ми допетрали про той резонанс!

— Га?

Якщо було ясно — то навіщо ж робили? І що ж ясно, кінець кінцем?

— Розумієш... ти чув про парадокс Великого Мовчання?

— Не чув. Читав. Давно, ще в дитинстві. Але ж його можна пояснити і так, і сак...

— Справді, справді, — загарячкував він. — Можна, звісно, припустити, що всі молодші цивілізації мовчать, бо ще не мають сил загорлати про себе на весь космос, № старші — бо їм це вже не потрібно. Але ж зірок — мільярди, то невже немає середніх? Ані занадто молодих, ані занадто старих? Га?

— Ага.

№ що тут ще скажеш? Над цим було б непогано поміркувати в кріслі із книжкою, № потеревенити на якійсь конференції. Статтю написати, кінець-кінцем. У крайньому випадку — заснувати релігію Великого Мовчання, й качати гроші з фанатиків. На розробку нового засобу спілкування, наприклад.

Але ніяк, ніяк, ну просто ніяк не вкладається в голову, що ось тут і зараз ця суто філософська проблема раптом набула смертельного важливого значення.

— От і виходить, що рано чи пізно кожна цивілізація просто мусить, просто зобов'язана себе знищити. Не знаю, яким саме чином. Можливо, так, як у нас вийшло, можливо, через війну, № ще якесь лихо. Можливо...

Він не договорив.

Контейнер здригнувся й з металевим рипом прогнувся. Як пляшка із напівпрозорого пластику, знаєте, коли присмоктатися до неї й зробити чималий ковток. Несуттєво, чого — хоч мінералки, хоч пива. Зминається пляшка. Навколишнє повітря душить її, й хоче прорватися досередини.

— Га?

Ми встигли перевести очі на контейнер. Можливо, навіть встигли пополотніти.

Але й то вже було несуттєво.

27.09.08-25.10.08

БАГАТО, БАГАТО, БАГАТО ПОПЕЛУ

Попіл був скрізь - на підлозі й на підвіконнях, на веселому килимку біля дверей і на поличці для взуття, на календарі з чийось портретом - і крізь шар сірого порошку годі було розібрати, хто саме дивиться з того календаря.

Тонким шаром попіл обліпив стіну - де більше, де менше; де проглядали з-під сірого кольору радісні жовтаві ромашки, а де здавалися похмурими осінніми купками гнилої трави.

Специфічний солодкуватий запах попелу густо розливався у повітрі й когось більш чутливого могло б і знудити.

На підлозі сірого порошку було, звісно, найбільше, й розподілився він нерівномірно - так, наче хтось не дуже розумний набив попелом дірявий мішок і тягнув - із передпокою через коридор аж до вітальні. Здавалося також, що мішок був важкий, бо "хтось" час від часу зупинявся перепочити, але дірку в мішку не затикав, і попіл продовжував сипатись - то цівкою, тонкою-тонесенькою, то цілим струменем, хоч тази

підставляй.

Стежка завертала крізь двері за ріг, і там... ну звісно ж, одразу за дверима мішок вивернули.

Купа попелу витягнулась уздовж стіни, від дверей до маленького дитячого ліжечка, і в ліжечку також був попіл, хоча й у значно, значно меншій кількості.

Ще одна купа лежала біля протилежної стіни. У випадку з нею, мабуть, обійшлося без мішка й тяганини – попіл лежав компактно та акуратно. Мабуть, ніхто й відчувати нічого не встиг.

Але таке всі присутні не раз уже бачили, а от невеличка купка у дитячому ліжечку траплялась нечасто. Та хоч би й часто. Хіба до такого звикнеш?

— Більше фотографій, — сказав один із присутніх. Кремезний та сивочолий, він поводився так, що ні в кого й думки не виникало щось заперечити. З-за його спини вигулькнув худорлявий експерт, поспіхом відчинив потерту валізу й заходився витягати фотоапаратуру.

— З кількох ракурсів, і... – ледь помітна гримаса незадоволення проскочила його обличчям. – З підсвіткою. Щоб усі деталі. Щоб кожну зморшку на ковдрі!

Ковдра – не ковдра, а ковдрочка! – маленька, яскрава-рожева, була розмальована квітками невизначеного біологічного виду й звірятками, в яких за певної фантазії можна було пізнати чи то овечок, чи то баранців. Квіточки мали центральну симетрію, а звірятка розташувалися поміж ними у довільній орієнтації, як наче у невагомості. Хто вгору дригом, хто вниз; хто мордочкою ліворуч, а хто праворуч. На цьому тлі, мабуть, цілком можна було й повірити, що люди ходять на руках і люди ходять на боках... але тонкий шар попелу трохи заважав філософським роздумам та літературознавчим вправам.

Сіре тло також не сприяло чіткості фотографій, тому, мабуть, кремезний і дав команду щодо підсвітки.

Зачувши її, ще двійко однакових високих плечистих молодиків, що досі тупцювали біля дверей, поспіхом здали назад, у коридор. Вони б, може, і далі втекли, але це було б уже відверте дезертирство.

Кремезний виходити не став. Терпів.

Спалах.

До коридору долинули лише слабкі відблиски, але обидва поморщилися.

Ще спалах. І ще.

Приблизно такими ж спалахами, тільки потужнішими, та з добряче зсунутим спектром якраз і випалили помешкання. Погрюкали в двері, а коли батько відчинив – бабахнули просто в груди, скоріш за все, ані про що не питаючи. Бабахнули погано – напевно, внаслідок поспіху, але можливо й навмисне. Щоб помучився.

Мучився, аякже.

Весь час, поки так-сяк, смикаючись та перепочиваючи, повз до вітальні – весь час мучився. Ультрафіолет – це боляче, дуже боляче. Гірше від нього хіба що осика, але до цього поки що не дійшло. Срібло в цьому плані можна назвати гуманним засобом,

смерть від нього миттєва та майже безболісна.

А от якщо хтось казатиме про часник – не вірте. Неефективний він. У січні-лютому багато хто нанюхався часнику. Так, чхали та кашляли, промивали очі водою, жерли лимони й жлуктили молоко – допомагало.

Дурня той ваш часник. Погано стало, коли дійшло до ультрафіолету та срібла. А декому, кажуть, дісталось й осики...

Матері пощастило – їй вцілили просто в обличчя, і як стріляли по дитячому ліжечку, вона не побачила. І всього іншого теж не бачила. Власне, для того й пристрелили – щоб не бачила.

Раціональненько.

Хоча дитинку могли і не вбивати – у такому віці навіть як щось і побачиш, то ніколи нікому не розповіси. Може, буде з'являтися у кошмарах, може, накладе відбиток на психіку, може, деякий час приходитиме уві сні люба матуся й намагатиметься не розвертатися лівим боком – тим, у який прилетів спалах із випромінювача.

Втім, тут задіяли такий калібр, що хоч розвертайся, хоч затуляйся, хоч гопки стрибай – не сховаєш і не сховаєшся. Хіба що під шафу...

З-під шафи почувся звук – короткий та нерозбірливий.

Усі присутні, буквально всі, навіть експерт із фотоапаратом, перетворилися на метушливі напівпрозорі тіні. Ось тільки-но кремезний стояв біля дверей, аж глип – уже біля вікна; важкий фотоапарат ще падає, так повільно падає, що здається, ніби він завис у повітрі, а власник його вже біля дверей (і як тільки не зіткнулися!); двоє однакових, ті, що ховались від спалаху в коридорі – миттю опинилися знову в кімнаті, один у лівому кутку, другий у правому, якщо дивитися від дверей.

Тільки ніхто не дивився. Хіба що пістолети в руках у всіх насторожено втупилися у шафу.

Спочатку з-під неї з'явилася біла пухнаста волосинка, сторожко поворушилася, небезпеки не виявила, гукнула подружку. Друга волосинка з'явилася на палець лівіше. На зовсім маленький пальчик. Дуже тендітній дівчині міг би належати такий пальчик, або навіть дитинці. Як, наприклад, тій, що спалили у ліжечку.

Слідом за вусами з-під шафи з'явилась налякана мордочка – сніжно-біла, хоч на рекламу прального засобу; й нявкнула ще раз.

— Кхе, — неголосно сказав кремезний, і пістолет із його руки зник.

Експерт виявився трохи повільнішим, і підхопив фотоапарат біля самої підлоги, за якусь мить до удару. Однакові презирнулися, і такими самими блискавичними тінями перемістились назад у коридор.

Кремезний нахилився й обережно простягнув назустріч кошеняті пальця. Те боязко понюхало, полоскотало вусами, трохи подумало й ухвалило висновок – свій.

Має погладити, а потім погодувати. Бажано молоком. Втім, можна ще трохи погладити.

Вуркотіти кошеня ще не вміло, але вже пробувало. Виходило не дуже – як наче двигун старенького мотоцикла, на якому покаталося зо три покоління. Дир... ой, не

вийшло. Дир-дир. Ой, ну майже вийшло, але трішечки ні. Ану зараз... Дир-дир-дир-дир... поїхали!

Хоч яке маленьке було створіння, а напрямок до кухні вгадало безпомилково.

— Подивіться там, — неголосно сказав кремезний. — Може, знайдеться, чим погодувати.

Перший з однакових — той, що мав необережність стояти ближче до кухні — рипнувся поперед кошеняти. Налякав. Котик вигнув спину й став більшим — сантиметрів на п'ять. Спробував ще й зашипіти, але це вдалося навіть гірше за вуркотіння.

Однаковий загальмував, також виконав ритуал знайомства — дав понюхати палець, почував за вухом, погладив під горлечком, ввічливо пропустив господаря вперед і лише тоді рушив слідом.

Шкода, що кошенята не юридичні особи. Дало би хоч якісь свідчення. Навряд чи воно багато побачило звідти, з-під шафи, але раптом все-таки.

Й квартиру б успадкувало.

Кінець кінцем, ходив же інетами жарт про бабусю, що переписала на котика хату, тому що онук вступив туди, куди гидко навіть плювати. Про онука інет мовчав, а котик виявився бойовим. На перших малюнках злякано притискався до бабці, на пізніших — гордо виступав із плакатом, потім з дерев'яним щитом та дубцем, а на останніх — записався до Національної гвардії. Можливо, навіть і онукові пику набив, із виховною метою. Захистив бабусю, виходить.

Шкода, що таке можливе лише на малюнках. Шкода, що скоріш за все, це кошенятко шаснуло під шафу, як тільки бабахнуло в коридорі. Шкода, що не дивилося, як стріляли з вікна, бо якраз щоб дістатися цього вікна, гості й бабахнули в коридорі, потім у кімнаті, а потім — у дитяче ліжечко.

Експерт покинув велику камеру й знову взявся за відео. Був досвідчений — не метушився, не намагався схопити об'єктивом то се, то інше; не намагався підкреслити якісь важливі, на його погляд, деталі — знав, що важливим може виявитись будь-якщо, яка завгодно дрібниця. Зсунуте крісло, зморшка на килимі, подряпина на столі. Що завгодно.

Рулив камерою спокійно, неспіхом, від входу ліворуч, колом через усю кімнату, а потім назад. Місця на картці не шкода, а от проґавити щось — шкода, і дуже.

— Нагодував! — однаковий визирнув з кухні, та ще й не сам. Білий пухнастий клубочок завмер у нього на грудях — точніше, на руці, притиснутій до грудей. Рука була могутня, груди широкі — місця б вистачило ще на десяток таких гостей.

Спало. Дитинча, що з нього взяти.

Кремезний мовчки простягнув руку.

— Допитувати будете? — нейтральним тоном запитав однаковий, і чи то здалося, чи то справді на мить затримався, перш ніж віддати кошеня шефові. Може, навіть, і на обличчі щось промайнуло. Щось таке як людське... ну, звісно, не зовсім людське, але щось таке.

Шеф ледь помітно ворухнув бровою, й однаковий знову став таким, яким був. Яким уже був, мабуть, багато років. Скажуть стріляти – пальне, не замислюючись. Скажуть рвати руками – розірве. Скажуть зубами – підуть в хід і зуби.

Скажуть годувати кошеня – відбере в когось, може, навіть у себе, але нагодує.

— Буду, — по деякій паузі відповів кремезний.

Розбуджене кошеня сіло в нього на долоні, позіхнуло й довірливо потяглося носиком до обличчя людини – потертися. Подякувати, що заспокоїли та нагодували. А то вдерлися якісь зайди, гриміли, тупотіли... налякали!

Той з однакових, що годував кошеня – відвернувся, другий – ні.

Невловимим рухом кремезний ворухнувся кошеняті назустріч, клацнув зубами – в повітрі, біля шиї кошеняти промайнуло щось біле-довге, потім зробилось червоним, зникло, й лише після цього кошеня нявкнуло – не так злякано, як здивовано та ображено.

"Як же так! – чулося в його няві. – Ви ж хороші! Ви ж заспокоїли, нагодували, погладили! Чому ж ви кусаетесь? Чи, може, це гра така... але ж боляче, боляче як! І кров потекла! Хто ж так грається!.."

Крові було зовсім трохи, пара крапель, не більше, але на сліпучо-білій шерсті вона так яскраво вирізнялася, що здавалося, ніби випили геть усю.

— На, — кремезний віддав кошеня однаковому, тому, що ходив на кухню. Той на мить завагався, потім узяв і знову притис до грудей. Кров його не злякала, й лизати її він не став, але одна крапелька таки впала на підлогу. Другий з однакових провів ту крапельку ласим поглядом.

— І... що? – запитав по паузі перший.

Кремезний знову ворухнув бровою, й однаковий трохи сахнувся, але не до кінця. Так, позначив, що ієрархію не порушує, бунтувати не збирається, але відповідь на запитання хотів би почути.

— Нічого, — сказав кремезний. – Як тільки бабахнули в коридорі, сховалось під шафу. Бачило лише ноги. Великі ноги, сорок п'ятий або навіть шостий. У черевиках. Не в берцях. І ще джинси. Оце й усе.

Однаковий кивнув і здав трохи назад – мовляв, дякую, залишаюсь вірним членом зграї... якщо, звісно, випадково не підставите горло. Тоді вже не втримаюсь, а хто втримається?

— А що з ним робити?

Кошеня нявчало й притискалося до його грудей.

— Собі забери.

Експерт покинув і відеокамеру й тепер вовтузився з валізою біля вікна. Були у його валізці слоїки з рідинами та порошками, ампулки-пробірочки прозорі та непрозорі, хитра електроніка... але експерт витяг щось схоже на тонку підзорну трубу й прилаштовував її на штативі.

Однаковий глипнув очима, потім знову перевів їх на кошеня.

— Так здохне ж.

— Не здохне, — буркнув кремезний. — Я зовсім трішечки взяв.

— Так з голоду ж.

Кремезний гмукнув.

— Ну то годуй.

— А якщо знов у відрядження?

— Ну то знайди когось, щоб попіклувалася.

— Гм, — сказав однаковий, і на кілька секунд випав із реальності.

Експерт прилаштував трубочку й займався, якщо збоку дивитися, повною дурницею — крізь трубу розглядав вулицю, майдан та стіну будинку з протилежного боку. Робити це було, мабуть, страшенно незручно, бо штатив не давав розвернути трубку більше, аніж на тридцять-сорок градусів.

Правильно робив. Те, що імітувала трубочка, теж не могло бути розвернуте на більший кут — довгий ствол заважав. Деякі куточки майдану лишалися для трубочки недосяжними.

Отже, стріляли не лише звідси.

Хто б сумнівався.

Експерт рухав трубку не зовсім навмання, а впорядковано — крок за кроком, сектор за сектором. Як наче старанний вояк за станковим кулеметом. Виставив одну дистанцію, зняв з дошки один ряд фігурок. Виставив наступну — і зняв ще один.

Так і треба, але інструкції писалися для іншого часу. Коли можна було не поспішати.

— Ану дай на хвилинку, — неголосно сказав кремезний, і експерт без жодного слова відсунувся вбік.

Кремезний відпустив гвинти й розвернув монокуляр у явно заздалегідь відомому напрямку. В полі зору ковзнув асфальт, за ним плитка, дерево, шість запалених лампадок і купа живих квітів біля тих вогників.

Перехрестя монокуляра зазмерло на рекламному щиті. У правому верхньому куті виднілася дірка. Якби щит був з паперу або хоча б із не дуже цупкого картону, то можна було б припустити, що дірку зробили пальцем.

Але щит був із полікарбонату. Не те що пальцем, а навіть цвяхом не відразу проб'єш.

Крізь дірку виднілося чорно-сіре — майже таке, як асфальт пообіч, але трохи чорніше. Як наче щось розлили на цьому асфальті.

Не врятували щити. Ані рекламний, ані ті, що тепер акуратною пірамідкою стояли біля лампадок. Не могли врятувати.

Хто б сподівався.

— Пішли, — неголосно кинув кремезний і рушив першим, а однакові мало не зіткнулися у дверях. Утім, вони б не зіткнулися. Навіть при тому, що перший мав кошеня у руках.

Вони б не зіткнулися, не зачепилися об одвірок, не зашпортнулися б на задертому килимку, не змели б незграбним рухом якусь дрібничку зі столу. Не траплялося в них

жодних незграбних рухів, а траплялися лише точні, виважені, а ще – напрочуд швидкі. Не завжди, звісно, а лише за потреби. У повсякденному житті – навіщо дарма витрачати енергію?

— Давай я собі заберу, — кинув другий на кошеня. Завважив проблеск здивування у сірих невиразних очах товариша й пояснив. – Щоб не здохло.

— Обійдешся, — незадоволено буркнув перший. – Прогодую.

— Так тобі ж ніколи.

Перший замислився, мабуть, хотів якось дотепно відшити, але не встиг.

— Тобі теж буде ніколи, — долинуло спереду, від кремезного. Той був уже на нижньому майданчику сходів, але почув.

Хто б дивувався.

Кремезний зробив ще два кроки й додав – неголосно, наче й не сказав, а зітхнув:

— Усім буде ніколи.

На вулиці було холодно. Зазвичай у цю пору року було також сіро, але зараз ні. Вулиця практично тонула у квітах й різнокольорових лампадках. Якби хтось не знав, з якого приводу ті вогники блимають, то міг би навіть замилюватися.

Але всі знали.

Хто б тут чимось милувався, якщо кожен вогник позначав смерть!

Біля рекламного щита, точніше, біля дерев за ним кипіла робота – кілька чоловіків, також майже однакових, маленькими пилочками вирізали щось із дерев. Біля ще одного дерева, черга до якого ще не дійшла, прилаштувалася інша група – з великою камерою на тринозі. Чоловік, чи то лисуватий, чи то дуже коротко стрижений, у дорогому сірому костюмі та при червоній краватці щось упевнено бубонів у камеру. Розвернувшись до стовбура й став прикладати лазерну указку до свіжого шраму на боці дерева. Шрам був широкий, і дозволяв прикласти що завгодно десятком різноманітних способів. Чоловік, пововтузившись, вибрав такий, щоб промінчик затанцював на готелі, що височів над Майданом.

— Ааатлично, — сказав він із характерним акцентом. – Вааван, готов? Снимай. Итаак, наашей группе удалось неаапровержимо дказать, что стрельба велась из гаастиницы, нхаадящейся пзаади атакующих мяатежников...

Кілька перехожих поглядали на знімальну групу недоброзичливо, деякі навіть кулаки стискували, але не чіпали.

Група була б дуже, дуже рада, якби її зачепили. Навіть якби побили б. Навіть якщо добряче, хоча на цей випадок поруч крутилося ще кілька немаленьких хлопців, на перший погляд ніяк із тією групою не пов'язаних.

Більш того – ватажок групи, той, у костюмі, був би не дуже засмучений, якби когось із підлеглих розірвали на клоччя. Хоча, звісно, не його. Ні в якому разі не його! А якби ще процес розривання вдалося зазняти на камеру, то він став би взагалі щасливішим, аніж будь-коли раніше. І багатшим.

Не розривали. Стискали кулаки, можливо, крадькома шкірили ікла.

Дурний звукооператор бовкнув якось, що то вони зі страху. Ми-ж бо, мовляв,

представники наддержави!

Керівник групи мав дещо інші думки з цього приводу, але мовчав. Хай думає, хай навіть і верзе дурниці. Якщо таки кинуться, то хай з почнуть з найтупішого. Може, інші встигнуть якось утекти, хай навіть не всі.

Час від часу керівникові снилося, що він таки передав куті меду. Що дістав усіх, абсолютно всіх – і тих, кого годував новинами та сюжетами, і тих, кого тут знімав. Що не витримали нерви у цих істот, що хтось із них таки кинувся, перетворився на миттеву напівпрозору тінь, на мереживо зі світла та сутінків, тільки дуже швидке мереживо, швидке та гостре – тільки-но було там, а за мить уже тут; тільки-но стискувало губи, аби не блиснути іклами, а за мить ікла вже патрають горлянку.

Так, на місце розірваного прийдуть сто інших, уже не з камерами, а з автоматами, випромінювачами й бронетранспортерами; так, організація буде кращою, аніж у цих; так, у пропорції сто на одного можна й повоювати; так, є шанс навіть перемогти й повернути собі "исконные земли" аж до самого Ла-Маншу, але розірваному від того легше не стане.

Він ніколи й нікому не розповідав про цей сон, навіть психоаналітикові, якого пробував відвідувати декілька років тому; а сон тим часом приходив частіше й частіше, і кінчався тим, що ковдра летіла на підлогу, а коханка жахалась від крику "Вони йдуть!.."

Може, тому вони й мінялись так часто, оті коханки? Бо після такого сну кохання вже не хотілося...

Кремезний мовчки пройшов біля камери, навіть погляду в її бік не кинувши.

Попід різнокольоровим килимом із квітів та лампадок угадувався ще один колір – чорний, а на кожному кроці з-під ніг хмарками піднімався легесенький, прозорий, ледь помітний, але все-таки попіл.

Трохи далі піднімалися барикади, але кремезний туди не пішов. Він там бував регулярно, ще як тільки все починалось.

Хто ж знав, що цим закінчиться.

Він на мить зупинився, наче спіткнувся – не об камінь спіткнувся, а об думку перечепився.

Хто знав, хто знав...

Та всі знали! Всі здогадувались, що ця проява на троні рано чи пізно, а таки розлютить людей настільки, що полетить разом із троном.

І людей розлютить, і нелюдей.

Потреба у барикадах минула, й на щонайближчій уже працювали над тим, щоби проходи розширити. Люди та нелюди – вперемішку, хто в рукавицях, хто без, хто забинтований, хто із замотаними чорним очима – дісталось, мабуть, ультрафіолету, коли стріляли; може регенерує, а може й так дісталось, що все життя доведеться кажанчиком, кажанчиком... "Piііі!.." – й слухай, що прилетить у відповідь. Прожити можна, але хіба то життя?

Втім, багато хто із загиблих, мабуть, погодився б і на таке.

Кремезний бував на майдані, коли всі ще були живі. Коли ще тільки галасували, співали, махали прапором та читали вірші зі сцени. Це було весело й здавалося абсолютно безперспективним.

Бував пізніше, коли раптом о третій годині ночі комунальникам заманулося встановлювати ялинку. Безгучною тінню ширяв він майданом та навколишніми провулками, й раз-по-раз стикався з таким ж тінями – і битими, і тими, що били. Стикався, звичайно, поглядом, бо такі як він не стикалися не лише в дверях, але й на швидкості ластівки в небі.

Не бив. Спостерігав. Не схвалював, але й зробити нічого не міг.

Був, коли наступного дня на місці розгрому зібрався натовп у тисячу разів більший. Також не схвалював, і так само не міг нічого зробити.

Спогади лізли б у голову й далі, але в кишені забілімкала мобіла.

— Ну, алло, — сказав кремезний у трубку й почув радісний, напрочуд радісний, голос експерта... хоча, здавалося б, чому тут радіти?

Було чому.

— Є! Знайшов!

Настільки був радісний голос, що навколо почали озиратись.

— Іду, — коротко буркнув кремезний у відповідь, і збрехав. Не пішов, а побіг.

Експерт і справді перевершив себе – знайшов навіть не волосинку, не краплинку поту, і не відбиток пальця. Значно цінніша була його знахідка, хоч і геть непомітна. Натомість обличчя стало аж сірим, і лише навколо очей розпростерлися темні плями – як наче у панди.

Дуже некорисна для здоров'я була задіяна ним метода. Хоч як ховай обличчя під маскою, хоч які окуляри, а ультрафіолет пробивається й випалює очі.

Але плямка, крихітна плямка поміж батареєю та підвіконням мала в ультрафіолетовому освітленні трохи контрастніший вигляд, аніж у звичайному діапазоні.

— Кров? – сухо запитав кремезний.

— Кров, — задоволено кивнув експерт і зняв маску та рукавички. Його роботу було закінчено. Хай навіть ще багато чого цікавого можна пошукати в квартирі, але головне знайдено.

Він простягнув кремезному металеву платівку з голкою – дуже схожу на ті, що їх так бояться маленькі дітки в поліклініках. "Зараз укусить комарик, — лагідно примовляють до них медсестри. – Кусь – і зовсім не боляче!"

Ходить байка, що одне з дитинчат після укусу висловило подив та незадоволення в таких виразах, що їх медсестрички не знають. І не лише ті, що кров беруть, а навіть і ті, що працюють у шпиталях.

Що ж, учитись ніколи не пізно. Буде, буде робота медичкам.

Кремезний обережно тицьнув голкою у край плямки, потім – ще обережніше! – підніс інструмент до обличчя й легесенько торкнув язиком.

— І як? – зацікавлено спитав експерт – Вистачить? Чи, може, наколотити розчин?

— Вистачить, — буркнув кремезний. — Але наколоти. Треба ж роздати...

Кров мала чіткий, легко розпізнаваний присмак.

Мастилом і порохом тхнуло від тої крові. Вправними рухами ворога, з ледь помітним, зовсім крихітним адреналіновим присмаком — трохи хвилювався, звичайно, але більшість людей так хвилюються, коли спізнюються на роботу.

А ще присмаком попелу віяло з тої краплі — попелу багатьох убитих. Досвідчений був стрілець, вправний та підготовлений.

Відгонило також воском та ладаном, нахабним бородатим попом із тютюновою монополією в кишені та золотим хрестом на митрі, теж гаптованій золотом. "Вони не люди! — так і чувся голос того попа. — Вони не належать до Людського Світу! Убий їх усіх!"

І, нарешті, з самого низу, з останнього шару смаку, з-під мастила, попелу, адреналіну та ладану долинали глибинні. Ледь чутно смерділо карликом — лисим, носатим, огидним навіть на вигляд, мерзенним на дотик, неприємним на слух... на смак, мабуть, також гидким, але вгородити ікла це не завадить...

— Ну, що там? — не витримав цікавий експерт, і кремезний здригнувся. — Що скажете?

Експерт кивнув, але не донизу, як кивають нормальні люди, а якимось убік, наче й не кивав, а головою показував напрям. Якби від того кивка народився промінь, і якби він проник крізь цеглу будинку, то полетів би далеко-далеко, у ті краї, звідки до майдану приходять ранкові сонячні промені, де багато лісів і малувато ораної землі, де мешкають люди — трохи не такі, як тут, із трохи іншими харчовими традиціями, але так само з двома руками, двома ногами й лише однією головою над усім цим хазяйством, і надто, надто багато зайвого бере на себе та голова. Серця вони не слухають, на побажання тіла майже не звертають уваги — хіба, може, на ту частину, яка час від часу шукає на себе пригод.

Але рішення, звісно, ухвалює не згаданий орган, а голова. Та сама, що керує тією країною.

Доведеться стинати.

Важко це буде, й помре багато хороших людей, і хороших нелюдей теж; багато буде пролито крові, й розсипано буде багато, багато, багато попелу...

Але іншого виходу просто нема.

— То що думаєте? — експерт уже зовсім плюнув на ієрархію й аж палав від цікавості.

— Думаю... — кремезний з деяким жалем прибрав голку з уже непотрібним зразком.

— Я думаю...

Він помовчав і зітхнув, але потім таки сказав:

— Думаю, що буде велика війна.

СПІЛЬНИМИ ЗУСИЛЛЯМИ

— Відчепись, — сказав я тому, що сидів на плечі ліворуч. — Нема в мене настрою для приємних знайомств.

— Як хочеш, — ображено форкнула істота. Помовчала, й додала абсолютно нейтральним тоном, не закликаючи, не переконуючи — просто інформувала:

— Завтра настрій буде, а дівка — ні.

Гад. А може, гадина, бо з статтю істоти я так і не розібрався. Малувата вона для того, щоб я тим цікавився. Та й ріжки з ратицями не надихають до тісного знайомства. От ніжки й високі підбори — надихають, атож...

Я провів ті підбори поглядом.

— Цок-цок, — сказали вони. — Цок-цок, цок-цок-цок. Як за мною не підеш — будеш віслючок.

Ну що за день, усі проти мене.

— Ну а як ти це собі уявляєш? — вже не так різко запитав я істоту. Ту, що на плечі, звісно, а не ту, що поцокала. — Що, отак підійти й попросити номер телефону?

— Звісно, ні! — істота аж форкнула. — Згадай інструкції поручика Ржевського, заговори про погоду, про музику, запроси барабан послухати. Тобі скільки років?

— Не твоє діло, — теж огризнувся я. — Сам повинен знати. Або сама. Або саме.

— Та я знаю... — приховане запитання про стать істота, як завжди, "не помітила". — Це так, риторично. Ну що, так і будеш поглядом їй чобітки натирати?

Я зітхнув і поглянув на праве плече. Істота в білому стулила крихітні губки у куряче гузно — хоч селфі роби! — й мовчала. Знала, мабуть, чим скінчиться.

Ну а чим ще могло скінчитися?

Наздогнав. Попросив. Отримав.

Спочатку те, що просив, через день те, про що не питав, а хто спочатку питає, той дурень. Ясно ж, що скаже "не дам!". І взагалі не дам, і на першому побаченні не дам, і так не дам, і туди не дам. От я й не питаю. Якби кожного разу питав, то так би й ходив недадений.

— Ну й що мені з нею робити? — запитав я істоту в білому. Ту, що на плечі праворуч. — Може, порадиш?

Запитання виникло через тиждень, коли дівчина на підборах вирішила порадувати мене новою білизною — за мій, звісно, рахунок, у моїй підставці для зубних щіток дивним чином опинилося на одну щітку більше, аніж я звик, а на вішалці замість одного рушника загадково виросло штук сім, і всі якісь спеціалізовані — той лише для ніг, той лише для рук, цей для обличчя, а цей після купання на голову тюрбаном накручувати.

Воно, звісно, цікаво, коли з усього одягу на гарній дівчині лише тюрбан, і навіть дуже цікаво, але сім рушників — це, я вам скажу, далеко не сім вуалей. Це сім вечора — час, коли маєш іти додому, бо там дружина, кіт, телевізор і невинесене сміття.

А воно мені треба? Ну... може, й буде треба, але явно не зараз.

— Запропонуй їй руку та серце, — натхненно сказала істота в білому. — Знайди для вінчання гарну затишну церкву, не найбільшу та найрозкішнішу, але й не сільську занедбану. Гадаю, є сенс розглянути Свято-Михайлівський, Видубицький монастирі або... втім, краще спитай у нареченої, це ж її свято! Станьте біля вівтаря, й урочисто

поклоніться бути разом у багатстві та бідності, горі та радощах, аж поки смерть не розлучить вас...

— Кхе-кхе, — почулося з протилежного боку, і янголець насупився. Або насупилася. Або насупилось, бо з його статтю була та сама фігня.

Здогадувалося, мабуть, що зараз почує.

Вгадали. Обидва.

— Да пошли ты ее нахрен, — позіхаючи, мовив(а,о) чортик.

Я показав йому вказівного пальця. В одній непоганій повісті так лякали балакучого клопа – натякали що роздушити комаху, мовляв, справа однієї секунди. Там допомагало й тут допомогло. Роздушити може й не вийшло б, але щиглем збити з плеча – залюбки. Пробирав. Мені сподобалося, а чортику ні.

Праворуч заплескало у долоні.

— ...одягни їй на палець обручку!.. – урочисто продовжив(а,о) писклявим голосом янголочок. – Нехай те кільце...

Я склав вказівного та великого пальці в кільце й показав. На обручку вийшло не дуже схоже, натомість як для щигля – то в самий раз, й янголятко також задовгло.

Порадники, хай би їм чорт. Тільки з пантелику збивають. Нацькувати їх один на одного, чи що, й прийняти рішення залежно від результатів матчу? Пробирав. Не б'ються. Шиплять одне на одного, лаються знайомими й незнайомими мовами, але скоротити дистанцію навіть не пробують.

Боягузи.

Ні, ну воно ж колись таки доведеться...

— От краще колись, аніж зараз, — ледь чутно прошепотіло бісеня. Тихенько-тихенько, щоб янголець не почув. Бач, підступне яке...

— Ну а яким же мені бути! – прохихотіло воно у відповідь.

Так, напочатку це дратувало. Незручно відчував я себе, знаючи, що думки, найпотаємніше, що тільки є у людини – і раптом відкрита книга. Так, лише для двох, гм, осіб, ну то й що? Все одно мало не придушив. Тільки й врятувало обох негідників, що встигли дати по корисній пораді.

Але краще б грошима взяв. Бо сперечаються, негідники, з кожного приводу, а приймати рішення один чорт доводиться здогадайтесь кому.

— Тобі скільки років, — зайшло янголятко з іншого боку. – Вже он зморшок на морді більше ніж рівного місця!

Ну, це воно перебільшило. Хоча й не дуже.

— Ну и что? – обурилось чортеня. – Подумаешь, морщины. Не баба же – за гладкостью морды следит. И вообще, морщины — символ мудрости, вот. Песню помнишь? Мужская красота в морщинах и в седине.

Пам'ятав я пісню. В якомусь старому радянському фільмі вона звучала. Але пам'ятав також, що дівка тому, хто пісню співав, не дала.

Щось раціональне в словах янголятка, звісно, було... але у словах чортеняти також. Років надцять у мене в запасі ще є, а навіть якщо й не створю кубло взагалі ніколи, то

великої катастрофи в цьому також не бачу.

— Умирати будеш – стакан води нікто не подаст! – пригрозив янголець. Резонно, резонно.

— Коли помираєш, то воно якось не до води, — також цілком вірно заперечило бісеня.

Мабуть же ж розуміється на питання. Багатьох прийняло.

Шкода, що не розповідають про це нічого. Мовчать, як заціпило. Ані біле створіннячко ні словом про потойбічний світ не обмовилось, ані чорне. Заборонено, мабуть. Хоча є, звісно, ще один варіант, і він мені не подобається.

Шизофренічний варіант. У прямому, у найпрямішому сенсі. Не в тому плані, що вони шизики, а в тому, що шизик – я. Що обидві істоти насправді витвір моєї уяви, й суперечки між ними насправді лунають виключно у моїй голові. Й, відповідно, знають обидва торохтуни лише те, що знаю сам я, й ані байтом інформації більше.

На користь цієї гіпотези говорив ще один цікавий момент – що торохтіли вони обома мовами; тими, якими я володію сподіваюсь що непогано. Читаю я ще кількома, але як доходить до спілкування, то збиваюсь на пінджин. Так що основні – дві.

А що міняються – ну то і я, бува, не одразу перемикаюсь.

Й читання думок, знову ж таки. Кому, як не мені, знати, про що я думаю.

Так що, мабуть, усе-таки шиза, а не потойбіччя.

І шо? А нішо. Сторонні тих голосів не чують, а я нікому про підказчиків не розповідаю. Як старий наркоман, знаєте, ширнеться, йде собі вулицею, а по ньому і не помітише. А чому? А тому що він твердо знає: сіра пляма – будинок, крізь нього не пройдеш; десятилапого крокодила насправді нема, можна йти, а он того, фіолетового краще обійти якнайдалі, бо скоріш за все, то міліціонер.

От і я так.

Користі з підказчиків буває мало, як, наприклад, у нинішньому випадку, але буває й ого-го скільки, бо істина народжується в дискусіях. І що з того, що дискусія в голові? Правильно сформульоване питання, як відомо, це половина відповіді.

Хоча дівчину навпіл не розрубаєш, опинатиметься, та й шкода буде, бо активно використовуються обидві половинки, і верхня, і нижня. Та й звик до неї...

А може, все-таки, нахрін?

Я б може вагався ще довго, але настали важкі часи й питання вирішилось саме по собі.

Часи настали не лише важкі, але ще й холодні, проте це мене найменше засмучувало. Ще б сніжку якнайбільше – то й зовсім було б чудово. А знаєте чому? Бо ми сидимо в окопах, а їм наступати. Через сніг, через кригу, через наші мінні поля, через бліндажі та опорні пункти.

Нам тут погано, особливо тим, хто звик до ванни двічі на день й телевізора з футболом всередині, аде їм встократ поганіше.

Ну й чудово. Бачили, що купували, тепер їжте, хоч повилазе.

Але вилазило тим часом мені, бо доводилось напружувати немолоді мої, охлялі,

добряче зіпсовані комп'ютером очі. Та ще й вітер холодний пробивався між прицілом та каптуром, морозив обличчя й нарощував на повіках малесенькі, але все важчі та важчі бурульки.

Він би може й приціл заткав памороззю, але не вдавалось. І не вдасться, поки батарейка не сяде.

Тому я добре бачив, як з того боку вилізло двоє у білому, й де поповзом, а де й перебіжками, рушили у наш бік. Не просто так рушили – а щось потягли. Велике. Важке. З кабелем, що наче хвіст розмотувався позаду. Довгий, тонкий, ще й маскувального кольору – щоб, значить, не помічали.

Я так розумію, що корисну штуку навряд чи маскуватимуть, ще й тягтимуть серед ночі, правда?

Двоє зупинилися, чи то відсапуючись, чи то готуючи свого ящика до використання. Уявлення не маю, до якого саме. Нехай сапери з ним розбираються. Може, воно секретне щось, а може й міна звичайна. А я скажу, де його підбирати.

Та й орієнтири залишаться у вигляді двох негідників.

Я щільніше припав до прицілу.

Залишалось одне питання, кого першим знімати.

— Ну що, — кинув я подумки. — Де ви, торохтуни? Кого першим? Лівого? Правого?

І тут же пошкодував. Зазвичай у таких випадках розпочинається жвава дискусія. З дрібненьких питань – на півгодини, а з істотних – так і на кілька місяців, бувало, затягувалось.

Не чекатимуть вороги кілька місяців.

— Товстого, — долинуло раптом з обох боків одночасно.

Здивований, до краю здивований, я на мить відірвався від окуляру. Істоти вмостилися якраз на стволі. Біч-о-біч, і навіть більш того – якраз церемонно ручкалися.

— А теперь – худого! – так само одночасно скомандували після закінчення церемонії.

Отетерілий по самі вуха, я машинально бахнув раз, і без жодної паузи другий.

— Л-л-я-о-г-ж-а-и-й-с-!-ь! – почулося наступної миті, і я також негайно команду виконав.

Над головою свиснуло. Що ж, цього було слід чекати. Розумні люди сидять з того боку, диверсантів без прикриття не пускають.

Бісеня та янголятко падати на стали, а всілися на грудці й теліпали ногами.

— Ориентир – обгорелое дерево, — сказало одне.

— Ціль ліворуч від нього, чотири тисячних, — додало інше.

"Чого витріщився? Працюй!" – це вже я сам до себе сказав.

І знаєте що? Отак, об'єднавши зусилля, воно значно краще пішло!

ВІДПУСТИТИ НЕ МОЖНА СТРАТИТИ

Мабуть, в держустановах навмисне будують саме такі коридори. З давніх давен, бо куди лише не поткнись, у адмінбудинок хоч вісімнадцятого століття, а хоч двадцять першого – скрізь те саме. Коридор, стіни різного ступеню пошарпаності, двері пообіч.

Інколи ослони для відвідувачів, інколи й того нема. Напівморок, бо вікон лише двоє. Одне на початку коридору, інше з протилежного боку.

Наче світло в кінці тунелю. Не того, що крізь гору, а того, що наприкінці життя.

Що ж, для деяких відвідувачів цього закладу мабуть, справді тунель починався саме тут, в коридорі.

Крокуєш, крокуєш, попереду світло, а пообіч двері та двері. Швидше уже дійти, чи що.

Крокувало двоє – один трохи попереду, другий, відповідно, трохи позаду.

Перший – схоже, тільки-но з передової, брудний, запилений, й автомат теліпається на краю плеча: лиш ворухнись, і сам в руку впаде.

Другий – теж в камуфлі, але чистий, охайний, і замість довгої фронтової залізяки – кабур.

Знаєте, як відрізнити штабіста від польовика? За погонями. У перших зірочки заклинені канцелярськими скріпками, а у других сірниками. Якщо звісно є, що закріплювати.

У тих, що понуро крокували довгим коридором — не було. Чисті погони – чиста совість. Ну, майже завжди.

— Ліворуч, — сказав той, хто ступав позаду.

Тільки не сказав, а скомандував.

Передній вояк, не зупинившись ані на мить, повернув.

За дверима виявився кабінет – ну а чому ж там бути, не катівні ж. Не будують зараз спеціалізованих катівень, не та пора. Й інструменту не випускають. Доводиться імпровізувати з батареями, поліетиленовими мішками та протигазами.

В кабінеті, як і годиться, був стіл, стілець, сейф і якийсь тиловий пацюк у цивільному. Мабуть, у них була своя ієрархія, і коли пацюка не було, стіл головував, стільці юрмились в очікуванні вказівок, а сейф виконував роль охоронця.

Також гралися в суддів. Приймали рішення щодо паперів. Кого в рамочку, кого в теку, кого в комору на довічне зберігання, а кого й в шредер. Цікаво, де у них шредер. Для паперів – осьо, в кутку, а для людей? Традиційно, в підвалі, чи вивозять кудись?

— Здайте зброю, — недбало кинув тиловик із-за столу.

На мить солдат завагався, й уважна людина помітила б, як напружилися обое – власник кабінету та конвоїр з кабуром, як зблиснули очі в обох, як наче солдат підкинув їм рішення – просте й ефективне, й не доведеться морочитися ані з паперами, ані з солдатом.

Не підкинув.

Завагався, але ворухнув плечем. Автомат ковзнув, упав в недбало підставлену руку, і рука слухняно передала залізяку конвоїрові.

— Пістолет також.

Вояк сягнув рукою під пахву, витяг щось чорне-велике, передав за тою ж адресою.

— Другий.

Солдат ковзнув рукою за халяву, витяг ще один пістолет, маленький, віддав.

— Ніж.

Ніж мешкав у другій халяві, пішов туди ж.

— Труси знімати? - не втримався його власник.

— Що? - цивільний підняв очі. На горбочку носа було помітно червоний слідцець - мабуть, окуляри носив.

— Там гумка, — пояснив солдат. - Задушити кого-небудь можу.

— А, жартуєте, — без тіні посмішки мовив цивільний. - Це добре, добре...

Тон його був, однак, вкрай несхвальним.

Солдат ляпнув дурницю. Мова йшла не про задушити - а про задушитися. І якщо рішення буде прийнято, то це можна буде зробити й без гумки, самими трусами. І навіть відром із помями. Були такі випадки, були, топилися люди...

— Сідайте.

Несхвальні інтонації з голосу десь поділись, він став нейтральним та абсолютно безбарвним, як вода після багатократної фільтрації.

Так, мабуть, цьому чоловіку багато чого довелося профільтрувати. Це, звісно, корисна праця, але бруд нікуди не дівається, а застрягає на фільтрі. І хоч витрушуй його після цього, хоч промивай, а все одно рано чи пізно він позабиває будь-який фільтр.

І тоді одне з двох. Або заглухне двигун, або піде врозніс.

Цей пішов врозніс. Їй-богу, краще б заглух.

Солдат дивився у вічі сміливо, провини не відчував, а якщо легку й відчував - то маскував її нахабністю та агресією. Сам від себе маскував, щоб не дай боже, не засумніватись.

Шкода, що не засумнівався.

І слідчий дивився. Не з агресією, не із зверхністю, не з рішучістю, а чомусь із жалем.

Чекав. Дочекався.

— Розповідати? - нарешті, не витримав солдат.

— Ні, — слідчий недбало махнув рукою. — Я бачив відео.

— Тоді що я тут роблю? - знизав плечима вояк. - Думаєте, як покарати? А ви мене на блок-пост призначте, хехе. Чи для чого ви тут?

"Тут" він підкреслив наголосом - мовляв, чому тут, а не там, де належить бути чоловіку з руками, з ногами, з головою на плечах та ще й, мабуть, з умінням тримати в руках правильні залізяки.

— Щоб зрозуміти, — просто сказав слідчий. - Зрозуміти, чому ви це зробили. І як зробити, аби таких випадків більш не траплялося.

Він помовчав й махнув рукою.

— ...хоча все одно будуть.

— То я не перший? - солдат відкинувся на спинку стільця.

— Який там перший, — слідчий аж скривився. - Вже навіть статистику порахували.

Хто, як, коли та з яких мотивів.

— Он як, — солдат не здивувався. — І що з нами роблять, з недисциплінованими такими?

— А це коли як, — тепер плечима знизав слідчий. — Залежно від, гм, об'єкта. Якщо озброєний терорист — то питань нема, все ясно. Якщо родина з клунками та готівкою — також мотивація зрозуміла, і як боротися — знаємо. Якщо гарна жінка — що ж, буває й таке. А жінка в лахмітті, побита, страшнюча, та ще й з дитиною — це, я вам скажу, найгірший випадок.

— Чому? — трохи приголомшено запитав солдат. — І що, я не пер... кхе, ну тобто, саме такі випадку бували?

— Аякже! — охоче погодився слідчий. — Ось подивіться.

Він недбало кинув мобілу на стіл. Та ворухнулась, пошукала більш-менш рівну стіну, знайшла проміжок між сейфом та портретом Шевченка, націлилась.

...і солдат знову опинився на блок-посту.

Чужому. З незнайомими очима, що виблискували у прорізах бойових масок. З трохи інакшим розташуванням перепон, інакшим шляхом, знайомим, але все ж трохи не таким краєвидом.

А чому дивуватись. Блок-пости один від одного недалеко, пейзажі однакові, й обладнання стандартизоване. Та й люди майже однакові.

Крім, звісно, тих, хто пре з того боку.

Перло щось невеличке, скоюблене, невиразного кольору.

— Стій! — лунко зронило небо. — Зупинитися! Лягти на землю! Руки на потилицю!

"Щось" як наче й не чуло. Ішло собі та ішло.

Одночасно спалахнуло два сонця — й таких, що навіть справжнє, небесне сонечко засоромилось. Прожектори миттю спіймали постать у перехрестя — не вислизнеш.

Клацнули затвори — одночасно в кількох місцях.

— Негайно зупинитися! — гримнуло небо. — Лягти на землю! Руки на потилицю!

Але людина з того боку небо не шанувала.

— Стрілятимемо! — небо рикнуло це так, що й звірина б зрозуміла... але ні. "Щось" не зупинилося. Йшло та йшло.

Бахнув постріл — глухо, але голосно. Асфальт біля ноги прибульця бризнув навсіді чорними краплями. Постать не звернула уваги — як йшла, так і йшла, крок за кроком. Вже й без оптики стало видно, що це людина, але якась недоладна. Чи то з горбом попереду, чи то з мішком. Хоча скоріш за все з автоматом, бо ховає під одягом.

Бахнув ще один постріл — коротко, сухо, тихо, дрібнокаліберно. Ганчір'я на лівій нозі смикнулося, а може й шкіру зачепило, бо постать здригнулася. Але ходу не стишила.

Небо мовчало й пострілів також не було чути.

Метрів за півсотні стало видно, що постать жіноча, й що закутана вона у дрантя, а на руках тримає... ну що ж іще їй тримати. Звісно, дитину.

Тільки вона не ворухнеться.

А губи жінки — навпаки, розтуляється, повільно-повільно, як наче вона колискову

співає.

Тільки нечутно.

— Зупинитися! - ще раз рикнуло небо, але не дуже впевнено.

Назустріч постаті вийшло двоє - високих, страшних, у мінливих, наче з вітру тканих, одностроях; в шоломах, масках, рукавицях, з антенками. Стали пообіч — так щоб і одне одного прикривати, і пильнувати прибулицю.

А та йшла. Їй вже видно було, що побита - страх як побита, не очі, а прорізи у синцях; не ніс - а щось скручене набік, не губи — а млинці. Її ті млинці ворушилися, а у дитини - вже ні.

Крок. Другий. Третій.

На четвертому раптом екран побілів, а коли розвиднилося - то жінки вже не було, й дитини також не було, й двох у одностроях вже не було, точніше були, але розірвані в клоччя.

— Звук вибуху я відфільтрував, — пояснив слідчий. - Бо дуже гучний, по вухам б'є.

Ролик скінчився, мобіла вимкнулась, і блок-пост зник. Лише Шевченко докірливо поглядав з портрета, та сейф шкірився шпариною для ключа. Старий був сейф, мабуть, сталінських або ще й раніших часів. Йому ж бо що? Його робота не змінилася ані трохи. Електроніка електронікою, компи компами, мобіли мобілами, а особисті справи все одно на папері.

— Я знаю цей випадок, — глухо сказав вояк. - Нам доводили... на інструктажі.

— І? - підняв брову слідчий.

— Але я ж оглянув її. Обшукав. Ані зброї, ані грошей, ані навіть харчів. Подивіться відео!

— Я дивився.

— Її вона говорила. Вона дякувала. Вона просилася, й плакала. Вона...

Солдат на мить затнувся.

— Вона казала, щоб ви її взяли, якщо захочете? - допоміг слідчий.

— Так.

— Але ви цього не зробили?

— Звісно, ні! - солдат подивився на чоловіка обурено. - Подивіться відео!

— Та дивися я, дивився...

Запала тиша. Солдат мовчав і слідчий мовчав.

— Вона когось нагадала? - раптом запитав він. - Мати, сестру, кохану? Просто знайому?

— Нннн... хоча, мабуть, так! - аж просвітлів солдат. - Так, і справді нагадала. Не кохану, але хорошу дівчину, ми з нею френди в фейсбуці, але ж?..

Слідчий зітхнув.

— Так, — кивнув він по деякій паузі. - Це означає, що вони читають вас на фейсбуці. Побудували граф контактів. Вирахували, до кого може проявитись симпатія. Коли ви будете на посту. Ну, може ще щось.

— Я видаю акаунт! - твердо пообіцяв вояк.

— Та вже не треба, не треба...

І знову запала тиша.

— Щось не так? - нарешті запитав вояк.— З... з тією дівчиною щось не так?

— Звісно, не так, — ані на мить не завагався слідчий. - В селі, куди її привезли - отруєно колодязь. Четверо загиблих, ще семеро в лікарні. Складний набір токсинів, до кінця ще не роздерибанили, як лікувати - неясно, так що, мабуть, помруть. Більшість - жінки, але принаймні двоє дітей. В лікарні - пощастило, першим відчув себе погано кухар, попередив, щоб нічого не їли. Мабуть, думав на сальмонелу.

— Він живий?

— Звісно, ні.

— Але ж... - солдат мало не зірвався на ноги. - Я ж її обшукав! Ретельно обшукав! Й після мене повинні були обшукувати! Обшукували ж?

— Аякже! - охоче підтвердив слідчий. - Догола роздягали. Зазирали, куди тільки можна.

— І не знайшли?

— Не знайшли, — кивнув слідчий. Помовчав і запитав. - А знаєш чому? Бо отрута була в слині. Вона просто плювалася, розумієш? В колодязь, в каструлю з супом. В обличчя тобі могла плюнути, якщо б запідозрив або...

Слідчий коротко посміхнувся.

— ...або раптом поліз цілуватися.

Вояк сидів, роззявивши рота - й цілувати не треба, підходь та плюй.

— А як же...

— Як же вона сама? - здогадався слідчий. - А ніяк. Інгібітор у крові.

Подивився на солдата з сумнівом й переклав:

— Речовина, що уповільнює отруйну дію.

— Цебто, дівка також помре? - вояк, нарешті, здогадався прикрити рота.

— Уже, — коротко відповів слідчий.

Подробиць викладати, однак, не став.

— А... - солдат знову ковтнув слину. — А дитина?

— Досліджуємо, — невиразно мугикнув слідчий. Біс його зна, що малося на увазі.

— Ясно... - не сказав, а скоріш, видихнув солдат. Почекав трохи, й врешті-решт, не витримав:

— А зі мною що буде?

— А що з вами зробиш? - слідчий підняв очі, й вояк жахнувся. Мертві були ті очі, мертві-мертвісінькі, як наче тисячу років прожив чоловік, й бачив все. Не було в них докору, але й жалощів не було.

Одну мить тривала ілюзія, але вистачило.

— Судити не можна, — слідчий говорив неквапливо й розважливо, наче корисність творити добро по вихідним. - Сто відсотків виправдають, й більш того — журналісти зроблять із вас ікону. Ось, мовляв, які у нас вояки милосердні. Назад, на блок-пост - також не можна. Почнете стріляти у все, що наближається. Навіть, якщо виходять як

належить, згідно регламенту, у визначений час та суворо дотримуючись усіх вимог чинного законодавства. Один-два випадки ще, можливо, вдасться прикрити, але рано чи пізно журналісти розкопають, і зроблять із вас...

— Ясно, — кивнув вояк. — Але що ж робити? Що ви зазвичай робите у таких випадках?

— Та майже нічого, — слідчий байдуже простягнув солдату листочок. — Пропонуємо написати заяву про звільнення, от і все.

— І все? — недовіжливо перепитав вояк.

Ручка в його долоні видавалась чимось геть чужорідним, а літери стрибали вгору та вниз. Що вдієш, небагато людям доводилося писати. Але електроніка електронікою, а особисті справи вимагали паперу.

— І все, — сказав слідчий. — Прощу, ви вільні.

Солдат встав й рушив до виходу.

— Хоча ні, не все, — почувся ззаду. Вояк озирнувся.

— Ще ми повідомляємо рідним загиблих вашу адресу.

— Для помсти? — солдат посміхнувся. — Та я...

— Ні, — мотнув головою слідчий. — Жодного випадку помсти не зареєстровано. Але багато хто хоче глянути в очі. І знаєте що?

Він знову поглянув солдату у вічі, й знову ефект був той самий.

— Цього достатньо.

Куца фраза пролунала як постріл, й солдат аж хитнувся. Встояв на ногах, опустив голову, й очі згасли.

— У вас же є десь зникана зброя? — співчутливо запитав слідчий. — Ну, хоча б пістолет? Має бути. Всі никають. Це нормально... якщо у розумних межах.

Солдат кивнув.

— От і добре, — полегшено зітхнув слідчий. — З'їздіть додому, попрощайтесь з батьками. З коханою, якщо є. Хильніть наостанок. Щоб кілька днів пройшло. Щоб не поставили опісля діагноз "постравматичний шок" й не записали в бойові втрати. Бо це, знаєте, трохи впливає трохи на бойовий дух...

Солдат кивнув й мляво переступив поріг. Двері зачинилися.

Слідчий взяв листочок із рапортом, поклав до теки з особовою справою й зав'язав шнурки — міцно-міцно.

Технології технологіями, а людські душі краще зберігалися на папері.

07-09.01.15

МАЛЕНЬКИЙ СІРИЙ НЕГІДНИК

Я майже не пам'ятаю дитинство. Лише загальні враження — знаєте, як воно... тепло, затишно. Гладять, облизують. Поруч муркотять братики та сестрички. Навколо світ — великий, цікавий, але страшнуватий.

Кажуть, усі мої братики та сестрички захворіли та померли. Не знаю, чи вірити — але в будь-якому випадку то несуттєво. Мене забрали ще зовсім маленьким.

А от дорогу пам'ятаю. Ще б пак, такий шок. Забрали від мами, засунули в кошик,

чортзна-куди везли кілька годин. Жах!

Щоправда, жінка, що везла кошик, час від часу відкривала його й гладила мене, а потім взяла на руки. Вийшло майже так само, як з мамою – тепло, затишно. Шкода, що моя господиня муркотіти не вміла.

А от господаря я, чесно кажучи, спочатку трохи злякався.

Це брехня, що ми вміємо з першого погляду розрізняти, хто з людей котів любить, а хто не дуже. І що вміємо викликати любов навіть у тих, хто котів терпіти не може – теж. Але мені пощастило.

Господар виявився здоровенним дядьком – я легко помістився в його долоні. Він підніс мене до обличчя – майже два метри! Не всякий дорослий кіт не побоїться стрибнути, а що вже мені! А паща! А зуби! Ковтне – й не подавиться!

Про всяк випадок я вигнув спину, настовбурчив хвоста й зашипів так люто, як лише зміг. Й, ви будете сміятись, але допомогло!

Чоловік опустив мене нижче, обережно погладив – спочатку за вушком, потім горло... і я зрозумів, що боятись не треба.

А коли налив у піпетку молока й погодував – то й взагалі стало добре.

Я згорнувся клубочком у нього на колінах й заснув. Було затишно, навіть краще, аніж у матусі під боком. Такий великий й могутній звір навряд чи підпустить близько якогось собаку або іншого кота, правда?

Щоправда, з котом я трохи помилився, втім, сам же й винен. Сидів собі на пеньку, вмивався... про всяк випадок поглядав на всі боки. Слухав, як пташки цвірінькають.

Аж гульк – іде. Навіть не йде, а суне. Великий сірий кіт, з пошматованим вухом й пошкодженим оком. Й хвіст пухнастий – ну як не погратися? Я підскочив й смикнув.

Не дуже смикнув, от чесно! Просто так – аби запросити до гри.

Кіт глянув на мене дуже здивовано, навіщоось оглянувся... стрибнув зверху, притис до землі й вгородив зуби у карк. Захрустіло, і я згадав, як мама гарчала на якогось кота, що рипнувся до моєї сестрички.

Наступної миті кіт голосно кавкнув, а ще наступнішої – летів, пробиваючи тунель у гілках калини, летів – як не всякі пташки літають! Верещав, звісно. Особливо як гепнувся метрів за двадцять від точки старту.

Господар стояв поруч й обтрушував руки. Він щось сказав – але тоді я ще не розумів людської мови.

Кота, як довідався я трохи пізніше, називали Абреком, й називали заслужено. Не було на всій вулиці більшого забіяки, й кішки ховали від нього кошенят, як миші від нас ховаються. Людської мови він теж не розумів, принципово! До людей не підходив, гладити не давався, а всю їжу крав. Теж, мабуть, принципово.

І ще – був страшенно злопам'ятним. Не минуло й години, як дехто з нас відчув це на собі. Цього разу я його не чіпав, більш того – навіть і не бачив. Просто щось важке й сіре гепнуло мені знову ж таки на карк, вгородило зуби...

Ні, цього разу Абрек сам утік, лишень-но господар вигулькнув на мій крик із хати. Відбіг метрів на сорок, присів й загарчав одночасно на мене та на господаря – мовляв,

я до вас ще доберусь!

Не дібрався. Невловимим, буквально котячим рухом господар підібрав уламок цеглини й пожбурич його... ой, летить... ой, що зараз бу... нннняяяв!

Влучив. Точнісінько в спину влучив, бідолашного Абрека аж по асфальту розплющило, мені аж його шкода стало.

З того часу він обходив наш двір якнайдалі, а я запідозрив, що господар теж кіт, просто дуже великий. А що — своїх кошенят захищає, молоко п'є, рухається тихо й плавно, а що вони з господинею, буває, влаштовують! Ну точно коти!

Вечорами я тихенько (господиня не завжди й прокидалася) залазив поміж ними й так само тихенько муркотів. Здається, господареві це подобалося.

Але майже кожного ранку він десь зникав. Як правило – на весь день, але бувало, що і на кілька. Бувало також, що вночі пронизливо верещала якась штука, що він завжди тягав з собою, й господар зникав вночі.

Одного разу він зник так надовго, що я вже й злякався.

Господині ті зникнення теж не подобалися, вона, бувало, шипіла (кажу ж вам, люди – ті самі коти, лише трохи більші), а бувало, й гарчала. Бувало, на господаря, а бувало й на мене, хоча, здавалося б – я тут до чого? Я, коли й зникав, то геть ненадовго – максимум, на ніч. Сусідська кицька була гарненька, але ж там не годують!

Прийдеш, бувало, втомлений, аж з лап падаєш... а в місці нічого нема. Ну як тут не нявкнути? Йй зовсім не обов'язково жбурляти капцем, я вам скажу...

Господар, бувало, теж повертався втомлений, й подряпаний теж, й так само падав на застелене ліжко та засинав – й зовсім не обов'язково було йому так бубоніти у вухо про якісь гроші, меблі, ремонти. Що воно за ремонти? Живуть усі нормальні коти без ремонтів, й нічого.

Коли господиня зникла надовго, я спочатку й не здивувався. Трохи нетипово, як для кішки – але буває. Я теж, бувало, приходив до чорно-білої Мурки – а її нема, натомість сидить Абрек й демонстративно на мене не дивиться. І я на нього теж. Так і сидимо, хвостами один до одного. Довго-довго, аж доки Мурка не з'явиться. Вона, бачте, молоко пила.

Я чекав довго-довго, але господиня так і не з'явилася. Що ж, можливо їй там теж налили молока, а це справа поважна.

А от господарю явно почали наливати замість молока якоїсь гидоти, від якої з рота смерділо так, що навіть мені чхати хотілося. Й рухи його стали менш котячими, а якимись невпевненими. Й так тривало цілісіньку зиму, а це, я вам скажу, не найкраща пора.

Знаєте, як страшно і холодно нудьгувати самому у порожній хаті? Й харчу повна миска, й вода у відрі, щоб надовго вистачило, а все одно – страшно.

Але коли повертався господар, я спав у нього на грудях й світ здавався не таким ворожим.

Навесні, зникаючи надовго, господар лишав мене на вулиці й говорив щось на кшталт: "Про всяк випадок, сподіваюсь, даси собі раду". Не знаю, хто така рада, але

ночувати на дереві виявилось досить приємно. Романтично та екзотично!

Хоча в господаря на грудях, звісно, приємніше.

А ще він збудував собі якусь дивну штуку із старих покришок й, коли надовго лишався дома, грався – достоту як кошени. Сідав за нею, перестрибував, перекидався в повітрі, й все те – тримаючи у руці щось схоже на осоружну мобілу з гидотним звуком, лише більшу та важчу. Уявляю, наскільки гучніше вона мала б деренчати! Добре, що я ніколи того не чув.

З виконанням одного стрибку господар мав певні труднощі, хоча, здавалося б, ну що тут складного? Пригнувся, присів, притиснувся до перепони, а потім – ррраз! Вгору, перекинувшись через голову, падає на лапи, й вперед! Я навіть показав як це краще зробити, господар зітхнув й мовчки показав мені лапи. Для стрибка він чомусь використовував лише дві, а одну із передніх навіщось зовсім виводив з гри тією металевою цяцькою. Дивина! Нащо вона йому, кігті значно кращі за будь-які залізяки!

Але цього я пояснити йому не зміг.

Можливо, й пояснив би, але не встиг. Одного вечора завила-заверещала мобіла, господар схопився й звично вже пропав. Лише затримався на секунду, насипавши мені повнісіньку миску корму. Дивно, за що б це? Можливо, сьогодні я мав особливо пухнастий вигляд й дуже вже муркотів?

Я розкошував біля миски три дні, а потім харчі скінчились.

На п'ятий день господаря все ще не було.

І на шостий теж.

І навіть на сьомий.

Знічев'я я спіймав мишу і з'їв.

На дев'ятий день відчинилися двері, я кинувся назустріч – й заляк, бо замість господаря в хату зайшла якась жінка, сіла на табуретку біля вікна й заплакала. І це замість того, щоб мені корму насипати!

Я нявкнув – обережно, бо хтозна, як вона ставиться до котів, та й капці поблизу стояли. До них справа не дійшла, але до харчів – теж.

Втім, харчі – то справа десята. Не пройшло й півгодини, як трапився горобець, а потім я набив пику Абрекові й відігнав його від бляшанки, у якій налипло трохи рибних консервів.

Ночував на дереві, біля хати... але господар все одно не прийшов.

Я заліз на дах – але й з даху його не було видно.

Дивина! Втім, він у мене – дорослий кіт, не трьохмісячне кошеня. Сам знає, що робити, й вміє робити все. Майже як я. От лишень із стрибками трохи відстав, ну так воно несуттєво. Не найпотрібніше в світі уміння. Кінець кінцем, у більшості випадків він таки приземляється на лапи, хоч як би його крутило в повітрі; сподіваюсь, і цього разу залізяка у лапі йому не завадила.

Я знаю — кінець кінцем він повернеться, вижене чужих людей з двору, налле молока в моє персональне блюдечко, а потім ляже й покладе мене зверху. І всю ніч я буду мурчати, а він знову ласкаво назве мене маленьким сірим негідником.

Хто б мені підказав, що воно значить?

24.02.08

ВІДПУСТКА

На душі було так само, як і надворі — сіро та холодно. Надворі було ще й вогко, але душа моя висохла багато років тому. Висохла й зачерствіла. Може б і скам'яніла, та просто не встигла.

А надворі — о, там було мокро. Три дні морозів та завірюх; снігу насипало стільки, що завмер у нерухомості весь Київ; десятки замерзлих; снігові брили, що звисають мало не з кожного даху... а потім рррраз! — і все це неподобство почало танути. Не одразу, звісно, спробуй-то розтопи сотні тон снігу, але все одно швидко.

Тротуари перетворилися на канави з сніговодяною мішаниною. Зовні — сніг, а станеш — вода. Зробиш крок — і нога мокра, зробиш два — й обидві хоч викручуй. Пройдеш з десятків метрів — і мокрота повзе холошами вгору, аж до... ні, туди, на щастя не доповзає, зупиняється трохи вище коліна.

Втім, особливої різниці нема, бо з неба сиплеться така сама каша, а вітер послужливо носить її горизонтально, ще й знизу піддуває, якщо є під що піддувати. Хоч гідрокостюм одягай.

Давненько не одягав я гідрокостюма, вже навіть не дуже й хочеться.

Вогко було надворі, вогко та холодно. Не дивно, що й людей було небагато. Кажуть, в таку погоду добрий хазяїн собаку за двері не вижене... щира правда. Сам бачив. Запустив добрий хазяїн пса в хату, поклав у куточку якесь дрантя, собака хвостом помахав вдячно, й акуратно вмовстився. Ані бігати не почав хатою, ані їсти просити. Просто заліг собі у теплі, й дякував за це долі. А може, не долі, а собачим якимось своїм богам.

А кіт заліз на антресоль під самісіньку стелю й всю ніч так і сидів, втупившись поглядом у небажаного гостя. "Як це так? — мабуть, думалося йому. — Собака — й у хаті! Не може такого бути, ну не може, і грець!"

Давно це було. Нема вже, мабуть, і собаки того, й кота. Сподіваюсь, потрапили вони кожен у свій маленький раєць. Окремий котячий та окремих собачий. А пекла у них нема. Ну скільки може нагрішити сумирна домашня тваринка? Хіба що сардельку вкрасти.

А я поки що є. І є у мене квартирка, вікно, потоки води на ньому й пляшка коньяку на столі.

А гостей у мене нема й не планується, незважаючи на Різдво.

І телевізора не маю, бо не люблю.

І дзвінок треба було б відключити, бо почнуть ломитися чи то посипальники, чи щедрувальники, чи як їх там правильно.

Кажуть, думка буває матеріальною. Мабуть, так воно й є, бо не встиг я цю думку домислити, як дзвінок мій задеренчав.

Саме задеренчав — старенький був дзвоник, радянський ще, й працював на своєму місці років півсотні, і ще, мабуть, стільки ж може — якщо не прийде новий хазяїн, не

поставить домофон й не викине дзвоника.

А як не викине — то, може, ще трохи подеренчимо.

Поки я думав, чи йти проганяти гостей, чи зачекати, доки самим набридне, дзвінок задеренчав ще раз.

Наполегливі, бач. Доведеться йти.

Поки йшов, дзвоник подеренчав ще двічі. І знаєте, що я скажу? Опісля першого натиску кнопки гість міг розраховувати на ввічливість, після другого — на те, що його не пошлють, після третього — пошлють, але недалеко, а опісля четвертого — добре буде, якщо не зайдуть в пику.

Це я вмію.

Вмію я багато чого, хорошого й поганого, але якось так склалося, що застосовувати доводилось головним чином всякі деструктивні вміння.

Квартирка була старенька, і двері старенькі, й відчинялися досередини. Кажуть, ніби раніше так будували за таємним наказом НКВС — щоб тим зручніше було вибивати двері під час арешту. Брежуть, мабуть. У моєму випадку — точно неправда, бо не знаю за самі двері, а будинок поставили ще тоді, коли про якийсь там НКВС й думки не мали.

Зараз будують не так. Зараз двері відчиняються виключно назовні. Будівельники посилаються на пожежні інструкції; ті, хто вставляє сталеві двері — кажуть, що так треба, аби двері не вибили... але є ще один чинник — психологічний. Відчиняючи двері до себе, ти наче запрошуєш людину, а відчиняючи назовні — відштовхуєш.

Хтозна, що тут первинне, а що вторинне, але зараз всі більше відштовхують один одного.

І я теж вже давно нікого нікуди не хочу запрошувати.

Треба буде також залізні двері поставити, щоб відчинялись назовні.

А зараз — відкрити двері й зробити крок назустріч тим зайдам.

Я відчинив і зробив крок назустріч.

— Привіт, — сказала зайда. — Можна до тебе?

Скажіть, чи на вас коли-небудь падала шафа?

Навряд чи.

Й відро холодної води несподівано теж мало хто і коли отримував. І... ні, з більшими несподіванками навряд чи можна порівнювати, бо все-таки це не шафа.

Далеко не шафа.

Невелика була жіночка, й досить струнка, а зараз стала ще тонша. На диво схудла, і знаєте, що я скажу? Не досягнеш цього ніякими фітнесами-аеробіками, а лише всякими препаратами-паліями жиру.

Ох, дівчата-дівчата, що ж ви з собою робите? Повірте, не подобаються нам сухорляві вішалки для одягу. Пам'ятаю, давно-давно, ще замолоду бачив, як рвонула уся казарма до телевізора, коли там несподівано показали Сабріну. Не слухати кинулися — а дивитись. Тут якраз нагодився й пан полковник, й "струнко!" гукнули... який там чорт струнко!.. Засміявся полковник й лише рукою махнув: ех, мовляв,

жеребці!..

Не кажу, що всім дівкам треба бути схожою на ту Сабріну, а все-таки бажано щось мати за пазухою, і я не про каменяку кажу.

Моя гостя колись мала, а тепер... наче щось є, але так просто і не побачиш.

Ех, дівчата, дівчата...

В одній моїй знайомій країні — все навпаки. Там вважається, що заміжня жінка повинна бути гладкою. Мовляв — бачте, годує мене чоловік, забезпечує. Все, як у людей. Воно з першого погляду наче й дурниця, але повії та незаміжні там і справді худі.

Останній раз, коли я визнавав щось про мою нинішню гостю, вона була щасливо одружена.

Ех, дівчата, дівчата.

Мабуть, ми б стояли у дверях з півгодини, але грюкнули двері під'їзду, й одразу кілька дзвінких хлопчачих голосів почали вияснити, хто у яку квартиру дзвонити буде.

Я ступив крок назад і сказав:

— Заходь.

Коли жінка зняла пальто, стало ясно, що грудей так просто не знайдеш, навіть якщо зняти не лише верхній одяг.

Якщо не знаєш, що з гостем робити — напої його кавою. Або чаєм. Вином — не всякий погодиться, та хтозна, що за розмова буде, чи варто мозок туманити, й чим скінчиться — теж хтозна.

Чай або кава.

Хоча, пригадую, одного разу дівчина напоїла мене молоком.

Давно то було.

Гостя критично глянула на банку розчинної кави й вибрала чай. Посміхнулась, побачивши коробку з пакетиками, й сказала, що передумала. Я, завваживши такі справи, почухав потилицю, заліз по шию у антресоль й відкопав пакет кави меленої.

Відносно свіжої. Років зо три пройшло... хоча ні, мабуть, що і всі п'ять.

За турку правила алюмінієва каструлька із довгою ручкою. Колись я навіть кип'ятив у ній молоко — коли продавали ще в магазинах розливне молоко.

У глибинах шафи знайшлося дві майже однакові чашки.

Печива не було, пропонувати до кави бутерброд з ковбасою я посоромився, хотів був нарізати сиру, але завважив, що він трохи той... ну, ще не пікантний, але вже з цвіллю.

— Коньяк?

— Давай...

— В каву, чи так?

— І так, і так. А лимона в тебе нема?

"Звідкіля б йому взятися, тому лимону..." — промайнула роздратована думка, і тут же проскочила ще роздратованіша — бо я згадав, що мало не кожен вечір проходжу повз лоток з фруктами. Під новий рік там спостерігалася мандаринова навала, і

мандарини я брав — бо з давніх-давен в'їлася в голову стійка асоціація — "новий рік — мандарини". Такий собі привіт із дитинства.

Давно воно було, те дитинство...

Цукор, на щастя був. Ще не завадили б шоколадні цукерки або просто шоколадка... та що я її спокушати зібрався, чи що?

Ні, все-таки той, хто придумав коньяк — геніальна людина. Усі наслідувачі — й той, хто вигадав капати ним у каву, й заїдати лимоном, й додавати у торт, й знезаражувати рани — стоять на плечах того велетня. Ось кому треба було б пам'ятника поставити. Але ж не зберегли ім'я невдячні нащадки.

Та й давно це було.

— Як твої справи? — першою спитала вона.

— Отак.

Замість відповіді я мотнув головою — зліва праворуч. Від стопки книжок в одному кутку до купи неprasованого одягу на стільці. На другому стільці теж лежав якийсь мотлох, а на дивані зазвичай лежав я.

Хороший був диванчик, а після того, як піді мною вилежалася уловина моїх розмірів та мого, знову ж таки, рельєфу — диванчик можна було вважати ортопедичним.

— А твої?

Жінка помовчала, зітхнула, виразно подивилася на пляшку з коньяком. Я негайно налив, а вона так само негайно те випила. Довелося й мені, хоча, між нами кажучи, це не діло. Коньяк треба пити не поспішаючи. Один мій знайомий примудрявся цідити келишок з півгодини, і це при тому, що кагарчик був трохи більшим за два наперстки, якщо їх один на один поставити.

Вона подивилась на пляшку ще раз, але я вдавав, ніби цього не помітив.

— Справи в мене не дуже, — сказала вона, і я трохи напружився.

Колись... знову ж таки — давно-давно, бачив карикатурку в якомусь журналі. Чоловік в халаті та капцях, відчиняє двері, а на сходовому майданчику — хаос і розгاردіяш, двоє хлопців один одному пики б'ють; дівчинка з кісками на голові роззявила рота, як бегемот пащу — мабуть, реве; ще одна дитина невизначеної статі, але теж із таким самим ротиком лежить на руках у матері; матуся гладка, як свиня-рекордсменка, й підписано:

— Привіт. Пам'ятаєш, колись ти казав, що раптом я передумаю, ти завжди будеш радий мене прийняти. Так от — я передумала...

Про хороших письменників кажуть — він знає, про що пише, а от цікаво, чи можна так сказати й про карикатуриста?

Мабуть, дядько знав, про що малював.

Мабуть, у мене на морді було написано, про що я подумав, бо гостя посміхнулася — чи то поблажливо, а чи, може, трохи презирливо.

Й сказала:

— Пам'ятаєш, родимку у мене біля потилиці? Ту саму, що ти любив цілувати.

Мабуть, у мене на пиці з'явилася відповідь — пам'ятаю.

— Так от. То була меланома. Рак. Маленький такий рачок, але розташувався він досить вдало. Різати не можна, бо мети вже доповзли у мозок. Болю немає, але надії також. І залишилось мені тижнів зо два, не більше. А потім — сам розумієш.

Замовкла. Я теж сидів, наче мішком прибитий. А що тут можна сказати? Що треба в лікарню? Чи до церкви й молитися? Чи до народних цілителів?

Один чорт. Тут лише на те може бути надія, що діагноз помилковий. Але від помилкових діагнозів так не худнуть.

Мабуть, все це також було у мене на морді написано, бо жіночка засміялась.

— Не треба про лікарню.

— А...

— І про церкву не треба.

— А...

— І досить про це. Я хотіла запропонувати інше. Але спочатку налий.

Ну що тут скажеш? Я налив. І цього разу не здивувався, коли вона перекинула кагарчика, як наче там не коньяк був, а самогонка.

Більш того — я й сам так хильнув. І не відчув смаку, лише гарячий клубок прокотився горлом, але до шлунку не долетів, розчинився десь у районі грудей.

Жінка помовчала, знову глянула на пляшку, але відвернулась. Й, нарешті, сказала:

— От я й подумала... може, ти захочеш провести ці пару тижнів разом?

Сказати, що мене ошелешило — значить не сказати нічого. Це вже не мішком по голові, і не дубцем навіть. Це як наче стати під кручею, на кручу загнати самоскид із гранітними брилами, й скомандувати — "давай!".

Не можна так. Все-таки _треба якось людину підготувати.

А знаєте, що найпаскудніше в людських стосунках? Може, й знаєте, може й ні. Це, пробачте, залежить од віку. Якщо вам досі нема сорока — то, ще раз пробачте, але не знаєте. Якщо від сорока до шестидесяти — то є шанс, що вже починаєте розуміти. І лише якщо вам за сімдесят, а ще краще — за дев'яносто... тоді, мабуть, знаєте. Але знаєте також, що пояснити це молодим неможливо. Вони не слухають. Або слухають, та не чують.

Дехто — в основному дівчата — гадають, нібито головне — це кохання... дурниця це. Біологічний цикл кохання — сім років; потім невпинна еволюційна програма командує жінці — цей набір генів використано, шукай інший! І в жінки наче полуда спадає з очей. Боже, думає вона, як я могла бути з цим нікчемою? Та він же нікчема... а я така гарна!.. Та він і мізинця мого не вартий... а я така розумниця!.. Та він... а я!..

Якщо в цей період потрапить жінці на очі свіжий чоловік, бажано не з її повсякдення, то не він її до ліжка потягне, а вона його.

Чоловіки думають, що на першому місці вірність... і це так само дурня. Одна моя знайома, з вельми слабким передком, водночас уміла зробити так, що мені з нею добре було. Неймовірно добре, надзвичайно, чудово... і я не лише про ліжку. Шкода, що я не зміг того оцінити. Дурня та ваша вірність, їй-богу.

Що там ще в списку? Гроші? Гроші це взагалі тьху. Правильно мотивований чоловік заробить і на відпустку в Єгипті, й на квартиру, й на дачу в лісі. Лиш не треба його пиляти, а треба у нього вірити.

Найпаскудніше — це, я вам скажу, нерозуміння. Це коли кажеш жінці одне, а вона чіпляється за невідале речення й розуміє все зовсім інакше, геть не так, як ти мав на увазі. Або навпаки, вона каже, каже, каже... і раптом виявляється, що ти мав з цього потоку вилушити щось страшенно важливе... але що? А біс його зна. Прогавив. І вже очі її дивляться не в твої очі, а трохи осторонь. А це, я вам скажу, перша ознака.

І обидва потім роблять аналіз помилок, й трапляється, що бачать їх — свої та чужі. А далі... Якщо під час сварки не били морди і посуд, якщо не розлучалися через суд, якщо не душили один одного й не підсипали отрути — тоді, може, хтось зателефонує й скаже — мовляв, отам і там я помилився, ти вже пробач. І почує зустрічне — а я помилялася там і отам, пробач же і ти мені.

Але разом їм все одно не бувати.

Хіба що... хіба що трапиться ось таке лихо.

Мабуть, я задовго мовчав, бо жінка заговорила знову:

— Не турбуйся, — поспіхом сказала вона. — Клопоту зі мною не буде. Болю нема, процедури непотрібні. Можливо, буду втрачати свідомість — але то ненадовго. Блювати...

Вона посміхнулася, і вийшло досить цинічно.

— Поки що встигаю добігти.

Я все ще мовчав, й інтонація її стала ще жалібнішою.

— Можна навіть не пару тижнів. Справді, навіщо тобі бачити вже остаточну агонію. Можна днів десять... або хоча б...

Вона благально подивилась на мене й зовсім упалим голосом додала:

— Я навмисне для цього відпустку взяла...

Ну що я казав? Вся справа, всі труднощі виключно у нерозумінні.

Я мовчав, але не тому, що вагався, а тому, що заціпило. Вагатися тут було нічого.

Два тижні з коханою. Медовий місяць на старості років. Ще не тієї старості, коли жінка вже ні до чого, а старості розуму й почуттів. На самому початку того періоду, коли починаєш збирати розкидане в молодості каміння, ламаєш перший кавалок хлібу, для якого замолоду сіяв жито, відкорковуєш пляшку з урожаєм того самого року, коли радісний батько наліпив на неї бирку з роком твого народження.

За два тижні не встигнуть знову сплисти ті протиріччя, що розвели закохану пару багато років тому, а як і спливе дрібниця якась — то кілька днів її можна й перетерпіти. За пару тижнів знов спалахне той вогонь, що розжарив колись стосунки, розжарив до болю і до нестерпності, до шаленого бажання розірвати їх... він спалахне — але цього разу так розжарити їх не зможе. І дрова не ті, й часу замало.

Максимум, що зможе такий вогонь — це підігріти турку із кавою. Свіжою, запашною, густою кавою. З гвоздикою й кардамоном, і з шоколадом — чорним-чорнющим, майже без цукру. Гірким. Гірким, як зустріч з коханою наприкінці осені, і я

не про пору року кажу, а про пору життя.

Мову-то мені відібрало, але руки слухалися, і я відповів руками. Жінка вдячно притислась до мене, припала головою до грудей, і, мабуть, слухала, як калатало, рвалось на волю нещасне моє й нездорове вже серце.

— Ти будеш сміятися, — мій голос теж раптом став уривчастим і хрипким. — Але я теж якраз узяв маленьку відпустку...

Ми кохалися. Це був не той вир тілесної радості, як багато років тому, це було зовсім інше. Ніхто нікуди не поспішав, й не засмучувався, якщо вийшло _не з першого разу. Не було вже заборонених способів і яких завгодно табу. Обидва багато чому навчилися й тепер не було причин ховатися з тим знанням.

— Може пам'ятаєш, — казала вона. — Коли ми вже розійшлись, я була з тим-то, й він навчив мене робити ось так...

І я дякував "тому-то", хоча тоді, коли вона цьому "ось так" вчилася, ладен був його вбити.

— А я знаю, ти був із такою-то, то покажи, чому ти в неї навчився?

Був. Й той бурхливий роман справді багато хто обговорював, й шипіли жінки, якщо їм раптом здавалося, що вони не виправдали моїх сподівань, й жалили злісно: "ну, звичайно, я ж не така-то... у мене досвіду менше...".

Ну менше, то й що? Тепер я можу признатися, що незважаючи на всю хайтечність "такої-то" у ліжку, найкращі враження пов'язані таки не з нею.

Ось так.

— А ще, знаєш, одного разу мене згвалтували, — розповідала гостя. — Й мені це страшенно сподобалося. Розумієш... там був страх, страх і біль, він був страшенно грубим, щипав, рвав моє тіло, й, звісно, про мої відчуття зовсім не піклувався, і коли він почав кінчати, я раптом теж... та ще й як!

— Отак? — рикнув я, бо й сам якраз починав. — Ну, відповідай ще, отак?!

Відповісти вона не змогла, бо якраз почало відповідати тіло.

А потім вона спитала, чи доводилось гвалтувати мені, і я відповів, та так відповів, що у дивана зламалася ніжка.

А розказати, що вона робила зі мною? О, ні. Навряд чи буде цікаво, й навряд чи сподобається. Це може сподобатися лише тоді, коли все перепробовано, й знаєш, що завтра цього не буде. Й післязавтра не буде. Й опісляпіслязавтра, й за тиждень, й за місяць, і взагалі вже ніколи.

А ще ми ходили в кіно, де я останній раз був роки зо три тому. Й в зал органної музики, де не був років сім, й чорта з два б коли ще зібрався. І в театр (відповідно, років з десять, і теж чорта з два). Й до опери, де взагалі ніколи не був.

І пили вермут, й мішали його зі швепсом, й заїдали коньяк смердючим блакитним сиром.

Й кохалися. Не займалися сексом, а саме кохалися.

Усі чотирнадцять днів.

А сварилися лише через те, хто кому сьогодні вранці подає каву в ліжку — я

наполягав, щоб вона спала, а вона казала, що їй приємно буде розбудити мене запахом кардамону.

Перемагали у тих сварках по черзі.

А потім вона заганяла мене майже насмерть, й вранці тихо-тихенько, щоб я не прокинувся, зникла.

Того ранку я знову полінувався й залив брунатний розчинний порошок кип'ятком з чайника.

Один чорт руки тремтіли, як у алкаша на останній стадії, й таку хитру операцію, як вчасно зняти каструльку з газу я би не подужав. Й окріп би розлив.

Знаєте, як воно, коли все падає з рук? Я тепер знаю.

На щастя, у шафці збереглися деякі запаси коньяку й ближче до вечора я вже не міг розібрати й цифр на годиннику, а не те, що думати про якісь складні речі.

На жаль, ніч, хай навіть довга й зимова, все одно закінчилася світанком.

Але сьогодні вже було легше.

В голові оселились джмелі й влаштували там дискотеку. Гопки стрибали так, що жодна думка не могла втриматися більше кількох секунд. Руки знову трусилися, але сьогодні то вже було чесне похмільне тремтіння, ніякого порівняння з вчорашнім. Будь-який рух віддавався хвилею болю та памороки... коротше кажучи, легше стало.

І я повторив.

І наступного дня також.

І наступного теж.

Коньяк скінчився аж через тиждень, і я твердо знав, що в моєї коханої теж усе вже скінчилось. Погана наука медицина, дуже неточна. Ні, щоб сказати: "Сьогодні о сьомій десять!", ні, щоб допомогти, якщо раптом цього все ж не станеться. На біса кому здався цей тиждень?

З люстра на мене глянула чиясь опухла, похмура й заросла пика. Обпекла поглядом червоних очиць, дихнула таким перегаром, що хоч сірника піднось.

Я простяг руку по бритву, й виявив, що у підставці все ще стоять дві зубні щітки.

Викинути зайву в сміття здалося неймовірним блюзнірством, і я... ви коли-небудь пробували спалити на газовій плитці довгу пластмасову паличку? А з щетиною?

Натомість опісля в кімнаті вже не відчувалося запаху перегару.

Речі у шафі теж були складені акуратно. Дбайливою жіночою ручкою. Рушничок з рушничком, а білизна з білизнаю.

От хіба що на столі був гармидер, й під столом влаштували груповий секс пляшки з коньяку.

Головою я розумів, що пройде тиждень — і зникне порядок із шафи, підлога знову вкриється шаром пилюки, а запах спаленої пластмаси розвіється ще до вечора. Але в серці оселилося відчуття неймовірної втрати — величезної й непоправної.

Це ж треба. А місяць тому я був певен, що все вже давно поховано і забуто.

Поховано.

Даремно я подумав це слово.

Ой, даремно.

Ну яке мені діло, коли й де її поховали? На біса воно мені, та й їй теж? Припертися на могилку? А там чоловік. Або син. От мені буде приємно зустрітися, та й їм, певно, теж. І що нам тоді — сказати один одному "Здрасьте!"?

Квіти покласти? Боюсь, що пролежать вони там якраз до візиту будь-кого з родичів. Того ж чоловіка, наприклад. Ото зрадіє. В принципі, те саме, що й особисто зустрітися, а мо', навіть й болючіше.

Ні, дурна це ідея, їй-богу дурна!

Не буду цього робити. Їй-богу, не буду.

Я увіткнув мобілу в розетку, терпляче вичекав, поки не перестануть дзеленькати смски з повідомленнями, трохи здивувався, що їх забагато набралось за ці пару тижнів. Здивувався, і навіть стривожився... але все виявилось гаразд.

Спам. Просто спам.

Заліз в інтернет й за півгодини вже знав, де вона працювала. А що ви хочете, двадцять перше століття надворі. Гадаю, років через десять-п'ятнадцять я так само за півгодини зможу сказати й хто, де, коли, з ким... а ще років через п'ять — то й скільки разів, а може навіть і як саме.

Це була найлегша частина роботи.

Далі почалася соціальна інженерія, але і на цьому я трохи розуміюся. От, скажімо, я місяць тому дзвонив вам в контору, й мав справу з... пробачте, забув, як звали, а прізвище чи то сяке, чи таке...

— Ой, ви знаєте! — сказали мені з роботи. З її роботи, з нудної роботи, де з півдесятка дамочок різного віку перекладають з місця на місце папери, ганяють цифри в якихось відомостях, плетуть шкарпетки, інтриги та язиком... я б на третій день втік, але jedem das seine.

— Ой, ви знаєте! — сказали мені. — Ой, ви не знаєте! Вона ж недавно померла!

Звісно, я зробив вигляд ніби абсолютно не в курсі.

— Так-так, дуже несподівано, хто б міг подумати, ми тут усі в шоці, такі схвильовані, такі стурбовані, я он теж перевіритися надумала, й Галина Сидорівна теж, а чоловік мені так і сказав...

Знаєте, що виявилось найважчим? Вставити у потік коротке й начебто абсолютно невинне питання. Вставити так, щоб здалося, ніби цікавлюсь я не так малознайомою мені жінкою, а вельми актуальним для кожного мешканця великого міста питанням. На цей випадок є універсальна комунікативна відмичка, рекомендую. Коротенька, всього із двох слів. Ось ці слова "бо" і "зараз". Дарую, бо мені навряд чи коли ще згодиться.

— А де ховали? Бо зараз...

— Так, зараз і дорого, й місць немає, а за підхорон такі хабарі беруть, то я й сім'ю розумію, хоча могли б, звісно, й більш уважно поставитися, а так на окраїні, туди ж не поїздиш... Де окраїна? Ой, далеко... Аж...

Щоб балакуча дамочка не насторожилася й, не дай боже, не стукнула чоловікові,

довелося зробити в розмові ще два повороти, й лише потім сказати, що я, мабуть, помилився номером, й "чи то сяка, чи така" мені зовсім інша потрібна була.

Торохтуха збрехала. Не така вже й далека була окраїна, й не так вже важко туди добиратись.

Ненавиджу свіжі кладовища. Втім, не те, що ненавиджу, а, скоріш, не люблю. Рівні шеренги свіжих могил, й дати — одна за одною, як на календарі. Слухняно й дисципліновано, як у армії. Рядовий такий-то, я!, лягай!, єсть! Такий-то!, я!, лягай!, єсть!

Наче стоїш у строю й чекаєш, коли черга дійде до тебе.

Інша річ старенькі, напівзакинуті цвинтарі п'ятдесятих-сімдесятих років. Там не солдати лежать. Там скромний хрестик з напівстертим "1953" межує з розкішним погруддям "1994", на якому вибито мордатого дядька у норковій шапці й з мобілою. Зараз багато хто ще пам'ятає, що означала мобіла у тисяча дев'ятсот дев'яносто четвертому, а років через півсотні дивуватися будуть. Як зараз ми дивуємось пам'ятникам у вигляді дерева з обрубаними гілками. Особисто я чув з десятків версій про цю моду шістдесятих, й найбільше мені подобається варіант про останнього з роду.

Якщо звісно, термін "подобатися" взагалі тут придатний.

Єдине, чим хороші нові великі кладовища — це наявністю сторожа й книги, де все записано.

Хто, коли, і найголовніше для мене — де.

Там, нагорі, чи то знущались навмисне, а чи просто начхати усім їм на нас, але якраз до мого візиту почалась хуртовина.

Снігу й так було мало не до колін, а тут він ще й зрадив можливості політати. Й не просто так, а у пику.

Велике було кладовище, й брьохати у снігу було важко.

1999.

Цікавий був рік, ага. Дехто з нас зробив непоганий стрибок нагору, а весь світ готувався до "проблеми 2000".

2000.

Програмісти потерли руки й сказали, що нічого не сталося саме завдяки їм.

2001.

Один мій знайомий, спостерігаючи, як падають два хмарочоси, стрибав гопки й радісно горлав "Почалось, почалось!".

2002.

Виявилось, що таки почалося, але не там.

2003.

Виявилось, що вже майже скінчилось.

2004.

У мене завівся кіт.

2005.

Почалася масова роздача грошей.

2006.

Виявилось, що щастя таки не в грошах.

Дві тисячі сьомий, восьмий, дев'ятий, десятий...

ДЕСЯТИЙ?

В десятому її не було.

Я повернувся по власним слідам (втім, сліди були вже умовні, хуртовина негайно перетворювала їх у невеликі виямки; півгодини — і вже не скажеш, що тут хтось пройшов).

Алея сімдесят восьма. Номер сто тридцять шість.

Пам'ятник.

Фото.

Прізвище.

Ім'я.

Дата.

Дата!

ДАТА!!!.

Дата була минулого року. Дві тисячі дев'ятого, не найкращого, але й не найгіршого мого року.

Виходило так, що померла вона місяць тому.

Цебто, за тиждень до того, як тричі натиснула кнопку мого старенького дзвоника.

Я сів просто на сніг й розстебнув комірець. Хуртовина радісно сипонуло мені холодом просто в душу.

Відпустка. Відпустка. Відпустка.

Он про яку відпустку вона говорила.

Два тижні.

Он чому вона так впевнено повідомила, скільки залишилося. Медицина не працює з такою шаленою точністю.

Біль й спецефекти.

Ось чому не було ані болю, ані інших негарних моментів. Бо всі ці неромантичні ефекти скінчилися.

За тиждень до її візиту до мене.

Незважаючи на хуртовину, мені зробилося жарко й не вистачило повітря. Я скинув шапку й геть розчахнув куртку.

Але сніг танув сантиметрів за десять від тіла.

Що ж. Тепер я знаю, куди вона повернулась. Дякую їй, і дякую тим, хто дозволив їй ту відпустку. Шкода, що повертатися довелось у таку пору, й у таку глушину. Шкода, що вона, мабуть, прив'язана до місця, де лежить тіло.

Мені в цьому плані легше. Розірване, спалене, розвіяне вибухом моє тіло... воно тепер скрізь. І щоб повернутись з відпустки, мені не потрібно відвідувати якесь певне місце. Єдине, до чого я прив'язаний жорстко та неминуче — це до терміну.

Й скінчиться він через десять хвилин.

Різким порухом я стягнув з себе светра й встав, підставляючи хуртовині голий торс; насолоджуючись різкими, як удари бичем, цівками колючого снігу та холодом.

Там, куди я маю повернутися, дуже спекотно.

26.12.2009-06.01.2009

ЧАС СІЯТИ

Чорної глибокої ночі серед чорних похмурих скель...

Ні. Не так. Не варто починати ані з чорнухи, ані навіть з суцільної непроникної чорноти. Зараз у світі й справді забагато чорного кольору. Але все-таки до суцільної чорноти ще не дійшло.

Чорні скелі, якщо й були вони колись чорні, зараз ховалися під суцільним покривалом зі снігу. Не можна сказати, що сніг був чистим і сяяв на сонці — бо не було сонця, й місяця теж не було, й цікаві зорі не роздивлялися, що ж воно робиться на мізерній тій порошинці. Наче й маленька порошинка, геть непомітна, а скільки галасу, особливо у радіодіапазоні!

Втім, останнім часом галасу трохи поменшало.

Сірим було небо, й світанок був сірим, і сніг не виблискував тисячами маленьких алмазів, а вкривав землю товстою сірою ковдрою. Старою. Багаторічною. Збитою й звальною, в деяких місцях затужавілою до каменючої твердоти — хоч танками їдь.

Або літаком сідай — не проломиш.

Не проломив.

Літак був хитрої форми й не менш хитрого кольору. Навряд чи у когось повернувся б язик назвати його гарним або хоча б зграбним. Хіба, може, у якогось з його ж конструкторів — але це таке діло, своя дитинка кожному здається найкращою, хай навіть це покруч із покручів.

Сірим був літак. Сірішим від торішнього снігу, якщо можна так висловитись. Ніби простояв він кілька років у місці, де було дуже багато пилуки й жодної прибиральниці. Ніби там регулярно проїжджали машини й бризкали грязюкою з-під коліс. Ніби бригада халтурників-малярів взялися пофарбувати його чорною фарбою, але половину вкрали, залишки розбавили тим, що під рукою було, та й наляпали, куди дотяглися, а куди не вистачило — то й покинули.

Брудно-сіро-плямистого кольору літак — і це лише у видимому діапазоні, а в радіо— та інфрачервоному — то й взагалі здавався чорною діркою у чорному небі. Дивилися на нього радари — й не бачили; цілилися інфрачервоні детектори — і облизня ловили охолодженими своїми очима; розставляли вуха-антени пасивні системи радіовиявлення — та перепитували одна в одної:

— Га? Що? Де?

Ніде. Ніщо. Нега.

Ніхто нікуди не летів, не планував, не збирався, й навіть з ангара не виїжджав!

У разі, якщо все-таки хтось щось помітив, літак міг негайно сісти на будь-якому майданчику розміром більше за басейн на задньому дворіку, й придуритися чи то випадковою флуктуацією атмосфери, чи то глюком оператора.

А інших літаків у тутешньому небі давно не водилося. Та й цей був старенький.

І чоловік, що виліз з кабінки, теж був немолодий. Тьмяно-сірого кольору були його очі, ніби теж вкриті шаром маскувального покриття; й плямисто-сірим здавалось волосся — бо надто вже багато траплялося сивини. І навіть шкіра на обличчях та руках здавалася сірою, наче пилом притрушеною. Або наче дуже багато років не бачила сонця.

Ані справжнього, весняного, лагідно-пустотливого; ані літнього, пекучого та кусючого; ані осіннього, мудрого недокучливого; ані хоча б мертвотно-сліпучого холодного зимнього.

Втім, багато людей вже давно не бачили сонця.

Й працював чоловік старечими рухами — обережними та ощадливими. Не тими скупими порухами, якими щось роблять голодні або знесилені — ні, у жодному разі. Скупими були його рухи, але точними.

Витягти блок з гнізда. Встановити на сніг. Натиснути. Відійти.

Металева цеглина негайно заблимали вогниками-індикаторами, зіп'ялась на цибаті павучі лапки, вирівнялась-горизонтувалась й узялась до роботи. Скуштувала повітря навколо себе, занурила язика в сніг. Пробилася до споконвічного кам'яного підґрунтя. Поцокала сейсмовипромінювачами, прислухалася акустичними та вібраційними датчиками. Випустила антенку, спробувала почути якийсь із своїх супутників, не знайшла. Спіймала ворожий, придурилася ворогом, запитала номер та координати, той відповів. Подякувала.

Дала знати господарю — так, помилки немає. Це тут.

Чоловік і сам знав, що це тут. Багато років знав, а перед тим ще більше років здогадувався. Важко було б і порахувати ті роки, хіба що приблизно...

Він на якусь мить розтанув, перестав здаватися сталевим відростком свого літака, рухомим його датчиком, на кшталт язика металевої цеглини. Став людиною. Став хлопчиком чи то десяти, чи то дванадцяти років. Щасливим хлопчиськом, тому що батьки, нарешті, подарували його омріяну іграшку — касетний магнітофон. Більш того — у магнітофоні був і приймач! Щоправда, без короткохвильового діапазону, лише СХ-УКХ, щоб не було й спокуси послухати "Голос Америки", але хитрі американці одну годину на добу, на світанку, працювали і на середніх хвилях.

Може, відтоді чоловік й полюбив рано прокидатися.

А ще у тому касетнику був вбудований мікрофон й хлопчина почав записувати все підряд — від капіталістичної музики з приймача до розмов у кімнаті. Не приховано, ясна річ — де заховаєш скриньку розміром трохи меншу за "дипломат", яка ще й гуде та порипує китайською неякісною касетою? Відверто записував. Просто так. Для розваги. Всякі побутові розмови.

Або монологи діда.

Старенького дідуса, який вже не міг водити онука "он до тієї гори!" й не катав більше на дерев'яній тачці. Не вбивав сапою гадюк на городі, та й взагалі на город все менше й менше виходив. І навіть говорив все повільніше та повільніше.

Хлопчик слухав про те, як дід літав на верткому, швидкісному, комизистому біплані-винищувачі й десь в глибині душі, мабуть, не зовсім вірив. Але слухав. Й записував на касетний магнітофон.

Давно вже не було того магнітофона, й бозна-де згинули ті касети — не живуть вони стільки років; а от голос діда з певного часу все частіше й частіше звучав у вусі. Спочатку — через навушник, підключений до програвача компакт-дисків. Потім — з mp3-плеєра. Потім — з мобіли, й через деякий час навушник вже не тягнувся дротом до тої мобіли, а лише транслював те, що вона передавала йому по Bluetooth. Кінець-кінцем все, що лишилось від дідуся, помістилося у крихітку-намистинку, а та назавжди оселилася глибоко у вушному каналі — зовні й не видно.

Голос діда звучав з потріскуванням та порипуванням, хоча давно вже не було рухомих частин в аудіо-пристроях, не крутилась бобіна й не терлася об голівку стрічка. Чоловік навіть хотів-був прогнати записи через фільтр — але передумав. Кінець кінцем, це був не лише голос діда, але й голос часу. Відгомін тих часів, коли він був маленьким, а магнітофони великими. Коли мав геть мізерні можливості, але дуже великі сподівання та наміри. Коли все ще було попереду, а позаду були лише дитсадок та пів-школи.

Цікаві були часи. Не сказати, щоб дуже хороші, але цікаві.

"...вилетіли утрюх, — бурмотів у лівому вусі дід. — Ланкою. Дурнувата то була практика, дуже незграбною була ланка — і в бою, й просто так. І не зманевруєш як слід, й слідкуй весь час, щоб не зіткнутися. Парою набагато краще. Але це ми зараз такі розумні, а тоді... тоді, онучку, ми ще багато чого не знали. От за це нас і били."

Били добряче. Хтозна, чи то дідові оповіді "про війну" породили в хлопчика цікавість до історії, чи то бабусині історії про те, як було "до війни". Порівнявши перше й друге, хлопчина зробив несподіваний висновок, що за війни людям жилося краще. Посміявся сам над собою — бо ж явна дурниця. Й був сильно здивований, коли набагато пізніше висновок той... підтвердився!

Війна очистила землю від підлості та брехні, чорне знов стало чорним, а біле білим. Якби на цьому й зупинились — було б непогано, але не зупинилися. Чорне з білим знову переплелися й змішалися у сіру круговерть та безладдя, й навіть блакитне небо — саме небо! — не витримало й затягнулося сірим кошлатим безладдям.

А війна так і не зупинилась. Саме тому й не було місця у тому небі літакам без антирадарного покриття; не варто було дихати непрофільтрованим повітрям; саме тому треба було придурюватись ворогом лише для того, щоб взнати номер та координати супутника. Й саме тому безліч людей багато, багато, багато років не бачили сонця.

Навіть коли виходили на поверхню.

Аналізатор свою роботу закінчив, настала черга іншого приладдя. В корпусі літака відчинилася шахта, вистрелила літаючою тарілкою — такого ж брудно-сірого кольору. Негайно зачинилася — щоб жоден радар не мазнув своїм променем по відкритому місцю, щоб не блимнуло на екрані яскравим спалахом чистого, неприкритого металу, щоб не зреагував який-небудь автомат класу "Мочивсещоворушиться".

Випущений зонд теж на місці затримуватись не став — хитрим зигзагом відлетів метрів на сто, лише там наважився піднятися на висоту дерев й полинув над лісом. По спіралі полинув, й знову ж таки по хитрій. Такій, щоб навіть як і завважить хтось на радарі — то не зрозумів би, ані звідки він стартував, ані що шукає.

А якщо раптом таки помітять — то щоб негайно, негайно, негайно повести за собою ракету. Й, придурюючись великим літаком, сподіватися, що за нього помстяться.

Хитра була техніка, ніякого порівняння з дідівською.

"... молоді, і техніка була молодію. Ще не знали, як краще літати, й воювати не вміли. Спочатку взагалі думали, що аероплан годиться лише для розвідки — ну, й розвідували. Потім стало образливо — летиш, було, на півкілометрі, під тобою ворог, й він тобі нічого не зробить, хіба що обматюкає. Пробували з револьверів стріляти, гранати кидати. Ну, може когось і вбили. Потім з'явилися авіастріли..."

Змалку онук думав, що авіаційні стріли мало чим відрізняються від звичайних. На звичайних він розумівся — оого скільки навколишніх ліщин пожертвувало свого гілляччя для луків! А скільки очерету пішло на стріли — можна було б, мабуть, й хату вкрити.

А пізніше виявилось, що авіастріли й на стріли не схожі, а, скоріш, на маленькі залізні бомбочки.

Знаєте, як воно — коли розбивається одне з дитячих вражень? Знаєте. Всі бували шоковані, коли рано чи пізно довідувались, що Діда Мороза немає.

Зонд-тарілка покрутився над лісом, виявив джерело тепла, знизився, зробив кілька знімків. Під скелею, що каптуром звисала над крихітною галявинкою, розташувалась невеличка родина елоїв. Чоловік, двоє підлітків, три чи то дружини, чи то дочки... втім елої різниці між ними не бачать. Ще хтось — невизначеного віку та статі, бо нема голови й ноги.

Невеличке багаття, шматок м'яса на шпичці. А голову, мабуть, сирою з'їли.

Що ж, їхня справа. Вони зробили свій вибір. Ще тоді, коли генетично перебудовували метаболізм, щоб можна було спати в снігу й бачити в темряві. Величезні очі, гладенька, непроникна для холоду шкіра неймовірно білого кольору, довгі та стрункі ноги — щоб бігати, великі груди — щоб дихати у горах, довгий тендітний ніс — водночас щоб гріти холодне повітря й хоч трохи фільтрувати радіоактивну гидоту.

Полонені елойки цінувалися у підземних містах. А що не розмовляють, й замість "елой" видають різке, схоже на гавкання "ельф! ельф!" — то це навіть добре. Бо хтозна, щоб вони розповідали тоді, а кому воно треба?

За інших обставин чоловік би спробував трохи пополювати. Але не зараз.

Тарілка політала ще трохи й повернулась — таким самим хитрим зигзагом.

"...вилетіли удосвіта — з таким розрахунком, щоб поки долетимо — сонечко вже піднялося. Й заходити планували зі сходу — спробуй-но, постріляй, коли сонце в очі. Стріляли, аякже. Бувало, прилетиш — а у крилі дірка. Або й в фюзеляжі. Хто був обережнішим — то підкладали сковорідки під зад, але наша трійця якось так

підібралася, що... е, коротше, хуліганська трійця була. Молоді, дурні... Розважалися тим, що били колесами по головам. А що вже кінноту ганяли!.."

Далі на пливці була довга-предовга пауза, й чоловік пам'ятав, як заплющилися в дідуся очі, як ледь помітним стало дихання, і як він, теж хлопчисько небоязкий, трохи злякався — чи не помирає дідусь? А якщо ні, то чому замовк?

Пройшло дуже багато років, перш ніж він зрозумів — чому.

Але нікому було стояти поруч з магнітофоном, а надиктовувати комп'ютеру чомусь не хотілося.

"...злітали — у повній темряві. Знаєш, як страшно летіти — й не бачити абсолютно нічого. Лише зорі та якісь вогники далеко-далеко на обрії. Й лампочку біля компаса. Компас магнітний, літак дерев'яний, в принципі, має показувати правильний курс, але ж у повітрі трясє, й скаче та стрілка, як скажена лисиця. Летиш хвилин десять, двадцять, тридцять — а здається, ніби завис у чорноті, й нема більше неба, й землі немає, й взагалі світ десь подівся, наче вкрали його, а тебе й літачок — чи то забули, ви то вирішили не брати. Ти питаєш, чи не страшно було літати на етажерці? Ні, не страшно. Й коли стріляють не страшно, і навіть коли влучають — теж не дуже. А от висіти у темряві — оце, я тобі, онучку, скажу — щось жахливе..."

Мав рацію дідусь, а онук значно пізніше мав нагоду те перевірити й переконатись.

Мав дідусь рацію, а на літачку рації, ясна річ, не було.

"...отак і летіли, витримуючи курс, й сподівалися, що за півгодини один від одного далеко не відлетимо. І не зіткнемось. І як тільки починало сіріти небо — так одразу й крутили головами на всі боку — де, мовляв, друзі-товариші? Коли знаходили один одного, а бувало, що й ні. Колись загубився, так сам і злітав, знайшов ворожого аеростата, обстріляв, ще й на зворотному шляху пару гранат на колону скинув, прилетів — а хлопців нема. Півгодини нема, годину, дві. Сидів і дивився в небо. Вже думав, що квит. Але ні! Прилетіли, крилами помахали — мовляв, все гаразд, сіли. Питають — "а де ти подівся?" І я питаю — "а де ви поділись?" Ну й... виявилось, загубились вони, орієнтацію втратили, сіли біля якогось села, та й горя зайшли до шинку. А ранок же, пияків нема, а шинкарка самотня. Ну й... кхе-кхе, рано тобі ще про таке слухати..."

Онук слухав і дивувався — але не тому, що молоді хлопці заскочили до шинкарки. Дідусь застарів — тодішня молодь у десять років вже трохи розумілась на цьому питанні, а у дванадцять — то й поготів. Онучка здивувало, що пілоти отак взяли — й сіли біля дороги.

Бойові літаки часів молодості онуку вміли сідати лише на бетонну смугу. Хто ж знав, що настануть часи, коли бетонних смуг вже не буде, й доведеться вчитись сідати куди завгодно.

А нічні польоту його не вразили — подумаєш, що тут такого. Темряви він уже давно не боявся.

"...почало світати, аж дивлюсь — летить хтось поруч, крило в крило. Придивився — ну точно! Один друзяка, а за ним й другий. Метрів десять, вітер дмухне — й зіткнення!

Обматюкали — я його, він мене, посміхнулись, розійшлись трохи. Летимо далі. Аж глип..."

На цьому місці дід теж зробив паузу, але вже не заплющував очі, й дихання його не слабкішало, а навпаки — глибоко дід вдихнув, як наче знову летів у повітрі й знову вдивлявся у напівтемряву — що воно за проява?!

...глип — боже мій, що воно за проява?! Величезне, як дирижабль, але лине швидко, наче літак. Й крила — могутні крила, хоч мотори до них чіпляй. Й пре над самою землею, пагорби обминає, та вправно так, що аж заздрісно стало. А якраз перед цим, казали нам, ніби з'явилися у ворога якісь новітні бомбардувальники — великі, могутні, мало не тонну бомб піднімають, й кулемети з усіх боків, і ще якась хитра зброя. Оце, думаю, пощастило! Ось зараз ми його!... Хіба, може, попередити, дати чергу впоперек курсу, щоб не зненацька. Щоб благородно, знаця."

Тоді для онуку це прозвучало нормально, а от пізніше, вже будучи дорослим, чоловік кожен раз посміхався. Щоб благородно, знаця. Щоб не зненацька.

Що ж, тоді вважалося також хорошим тоном сфотографувати могилу збитого ворога й послати картку його рідні. За лінію фронту, ага. Війна-війною, а пошта працює.

У наступній війні благородство вже викорінювали наказами. У черезнаступній потреби в таких наказах вже не було.

"...але не встигли. Помітили нас. Розвернулося те чудовисько — та ще з таким радіусом, що не всякий біплан розвернеться! Ліворуч розвернулося — цебто, я від нього виявився якнайдалі, а хлопці — відповідно, ближче, і значно! Хтось навіть пальнути встиг — навряд чи влучив, але хоча б спробував. А от що далі сталося — те й досі в мене перед очима стоїть."

І знову дідусь зробив паузу, й онук тоді зробив паузу. Заслухався так, що й про магнітофон забув, а той все мотав та мотав касету, й тихенько порипував.

"...кажу ж — ще тільки експериментували з озброєнням. Й авіастріли, й гранати, й бомбочки — отакі-от завбільшки, як пляшка з вина. А про повітряний бій взагалі уява була як щось неможливе. Аеростат обстріляти — ще так саяк, а літачок — ну як ти у нього влучиш? Хіба що тараниш. Пробували й гаки ставити на крила — обшивку щоб, знаця, один одному шматувати; й гирьку на тросі — щоб ворог мотав на пропелер. Були й кулемети — але клинили вони частіше, аніж стріляли. Молода ще була авіація, дитинкою, можна сказати, була..."

І тут онук посміхався, але вже поблажливо. Змалку цікавився літаками, й знав, що зараз і гармати на них стоять, і ракети, і бомби. А тут — гаки й гирьки на тросі! Ех, дурні тоді були люди, а от він би, якби потрапив...

Не потрапив. Судячи з кількості літератури на цю тему, він не один був такий розумний. Але мабуть, таки неможливо потрапити у минуле, а от в майбутнє — заіграшки. Щоправда, нешвидко і своїм ходом, у реальному масштабі часу — рік за роком.

А й справді — хто ці глибокі старі, як не мандрівники у часі?

Досвідчені, мудрі — але вже безсилі. Й всі їхні спроби передати мудрість своїм нащадкам заздалегідь приречені на невдачу, бо ті не слухають. Кожне покоління має власноніж наступити на граблі.

Й чоловік теж не слухав. І якби не магнітофон — то так би й лишилися дідові оповідки десь поміж казками й легендами. А може й забулися б геть.

А так — лишилися.

"...вийшов з-під вогню імельманом — уявляєш, таке здоровило, а крутнувся, наче винищувач. Ми, усі разом, спробували кинутись навздогін — але ясна річ, на вертикальному маневрі втратили швидкість. Хто більше, хто менше... я взагалі зірвався у штопор... й саме це мене врятувало. Ворог розвернувся й спікірував. Я вже казав тобі, що то були часи експериментів? Ставили на літаки кулемети, маленькі гармати, гаки, ракети, гирьки на тросиках... ходила чутка про вогнемети, але їй мало хто вірив. А тепер виявилось, що даремно.

Замість стріляти — ворожий літак плюнув вогнем. Не прямо поперед себе — ще б пак, сам би й влетів у полум'яну хмару. Трохи осторонь. Цебто, вогнемет у нього був, мабуть, на турелі. Були, були такі експерименти — французи навіть посадили кулеметника поперед гвинта, у такій собі причіпній кабінці. Отже, ворог у власний свій вогонь не влетів. А от мій товариш якраз під нього й потрапив.

Знаєш, онучку, я теж кілька разів горів. Страшно це. Страшно не тим, що гориш, не тим що боляче — а повільністю та невідворотністю. Летиш — і косиш оком на крило, а по обшивці вогник біжить. Або з бака — кап та кап вогняними крапельками. Оце страшно.

А тут було все не так. Тут літак увійшов у вогонь — і не вийшов. Щось випало донизу — якісь уламки, геть почорнілі й покручені — та й по тому. І тоді я злякався. Так злякався, що й досі соромно.

Ворог розвернувся й погнався за другим товаришем — навздогін. Легко наздогнав, без зусиль. Плюнув зі свого вогнемета — і знову та сама картина. Тільки що був літак — а за мить вже якісь почорнілі рештки. А потім він знов розвернувся, й згадайся, на кого..."

І тоді, у дитинстві, онук затамував подих, і потім, хоч скільки разів слухав цей уривок, а все одно щось перехоплювало груди.

"...два прожектори. Неяскраві такі, червоні. Усе навколо як наче облило кров'ю. Крила червоні, прилади червоні, небо червоне. Це я вже пізніше здогадався, що справа не лише у прожекторах, а й сонечко викотилось, червоне-червоне, наче знаючи, що того дня розпочнеться найбільша битва, й мало не вся Європа почервоніє. Але у мене, чесно скажу, не почервоніло в очах, а потемніло, як наче смерть побачив, та не чиюсь, а свою ріднесеньку. А потім вогнемет спрацював."

Хтозна, може з тих часів й з тих розповідей й народилася в онука шанобливе ставлення до вогню. Поважав він його, й побоювався, а вогонь, схоже теж його вибрав. Принаймні, більшість шрамів на шкірі чоловіка були від полум'я, а не від металу. І на душі теж, хоча той вогонь, що обпікав душу, був трохи іншого роду.

"...ухилився. Досі не можу зрозуміти, як саме. Пам'ятаю, що тягнув, тягнув ручку керування, щосили тягнув, та не пам'ятаю, куди. Й педалі давив — але знову ж таки, не скажу, ліву чи праву. Коротше кажучи, вивернувся. Опинився якраз під, й трохи ліворуч. Перекинувся бойовим розворотом, й, поки сам не оговтався — втопив гашетку щосили. Й влучив. Влучив якраз під пахву, якщо можна так висловитись — туди, де крило до фюзеляжу причеплене. І знаєш що? Я так думаю, що якби вліпив у якесь інше місце — то... то й не розповідав би зараз це все тобі, та й тебе б не було, бо ми з твоєю бабусею познайомилися значно пізніше".

Онук пам'ятав, що з усієї розповіді цей момент вразив його найдужче. Досі все сприймалося наче казка — цікаво послухати, можна у неї погратися, але насправді Діда Мороза нема. Аж глип! Виявляється, що якби дідусь тоді не рвонув щосили ручку якогось там керування, то не було б в світі тата, і мама вийшла б за когось іншого, і він, онук, така важлива для світу істота, був би кимось іншим... наприклад, товстим задишливим хлопчаком із сусіднього двору.

Він був настільки шокованим, що пропустив повз вуха досить важливий момент, і лише потім, набагато пізніше раз по раз переслухував запис, намагаючись зрозуміти.

"...наче крізь дощ пролетів. Густий і смердючий. Й морду забризкало, й руки, та й одяг був геть просочений. Таке, як наче мастило — але червоне. Але не звернув уваги, бо ворог якраз зірвався у лівий віраж, й на повній швидкості зачепився крилом об землю.

Розірвало. Ясна річ, розірвало, й потягло його по землі, як цигана за конем. Щось загорілося, щось димом пішло. А я, все ще ошелешений, обпечений, гидотою тією забризканий, сонцем засліплений, лише тоді здогадався розвернутися та й поглянути — що ж це я завалив? А коли поглянув...й коли здогадався... знаєш, онучку, ніколи й нікому більше я цієї історії не розповідав. Ти перший. І, мабуть, будеш й останнім."

Юність жорстока. Тоді онук не звернув уваги на зітхання діда. Й ще багато на що не звертав уваги, аж поки на поминках не сказав хтось із родичів:

— Славне життя він прожив, бойове! Кулі його не брали, й вогонь не палив!

Згадав тоді юнак дитинство, відкопав серед мотлоху стареньку касету й на старенькому ж магнітофоні її переслухав. А потім ще й переписав на більш якісну плівку.

Й сам не знав, що тим самим визначив своє життя на багато, багато, багато років вперед.

Та й життя багатьох інших людей також, бо немало з них перед смертю проклинали онука, батьків його проклинали, а як хто конав довго — від радіації там, або що — то встигав закласти увесь рід його коліна до сьомого. Але якось ті проклятті навпаки діяли — жив чоловік не можна сказати, щоб дуже щасливо, але довго.

А померти вирішив тут, у горах.

Тарілка сховалась й негайно передала літакові усе, що рознюхала. Нюхала вона у досить широкому спектрі, й перепон для її нюху було небагато. Там, де сніг поглинав інфрачервону компоненту, проходило мікрохвильове випромінювання. Де суцільна

крига ковтав мікрохвилі, вмикався акустичний канал. Де з невідомих причин здихала акустика, в хід йшло рентгенівське випромінювання, й в радіусі кількох сотень метрів не було такої ділянки, де лишилась якась таємниця. Скориласть Земля, наче полонена ельфійка, лягла долі й відкрила все, що ховала.

Сто метрів ліворуч — великий трикутник. Основний лонжерон, допоміжний, хитре сплетіння нервюр. Усе покручене-пошматоване — так й не дивно, не з дивана падало, з неба! Шар ґрунту близько півметра — теж нічого дивного, не з учора воно тут лежить, півтора століття минуло!

Але не крило цікавило чоловіка, а дещо важливіше.

Хвіст. Теж відірвало під час важкого падіння, й теж тягло-розривало страшною інерцією.

Метал. Заіржавіла безформна дванадцятициліндрова брила. Помилився дідусь — не все згоріло у лютому полум'ї пекельного вогнемета.

Чоловік підняв голову й вперше за весь час подивився у небо. Тут, саме тут півтора століття тому пролетів його дід. Молодий, гарячий, двадцятирічний хлопець. Юнак. Щеня.

Далі на карті було ще кілька безформних уламків, й, нарешті, короткий трикутник носової частини. Пощастило — неподалік. Сотня кроків, не більше.

У кінці отих кроків серце чоловіка калатало так, що він аж злякався.

Рано! Попрацюй, серденько, іще трошки.

Місцевість сприяла — знахідка лежала якраз посеред вузької улоговини. Мабуть перед тим, як настала багаторічна зима, тут був яр. Можливо, тік невеличкий ручай.

Зараз ми це відновимо!

Чоловік витягнув з кишені невеличкий контейнер. Видерся на засніжений пагорб — мапа показувала, що під ним суцільний скелястий вихід. Моноліт! Безпечний та незворушний!

Висмикнув чеку й закинув контейнер у сніг.

Хоч скільки разів чоловік вже бачив таке, а все одно не міг відвести очей. Якщо раптом хтось з елоїв підкрався ближче й зараз спостерігає з під якогось замету, то мабуть, потім розповідатиме дітям про сніжного демона. Спав він собі під снігом, аж прийшов якийсь зайда, розбудив й розлютив. Схопився демон на рівні, піднявся на весь свій могутній зріст, вдихнув як слід, зриваючи сніг з скель, та дерева ламаючи, та як дихне теплом!..

Розповідатиме — якщо виживе, ясна річ.

Ні, не виживе. Невдало розташувалися ельфи, не вистачило їм кеби допетрати, що долина — це хоч і затишно, але небезпечно. Втім, хто б тут допетрав? Хто міг знати, що прилетить чоловік й викине теплову мікробомбу?

Ніхто.

І танув сніг. і ревіла вода, й здирала геть нарослий за півтора століття горбок, й горіла земля, вкриваючись попелом, й безмовно волали, захилинаючись, ельфи, й сполошилися на орбітах супутники, й станції сейсморозвідки теж каженіли від такого

нахабства.

Але то вже не мало значення.

Бо з-під горба, з-під потоків води — виринав, спливав, рвався на волю могутній череп. Цього разу вже не криваво-червоні, а вугільно-чорними були його очі-прожектори; й не мав він напалму у грудях, щоб спопелити нахабного зайду, й не струменіла вже драконяча кров у його артеріях, щоб скупатися в ній й не боятися куль та вогню.

Не було цього всього, і вже не буде ніколи, бо останній був той дракон, та й, мабуть, вже тоді був немолодим і охлялим.

А тепер він був мертвим. Кістяком він був, та й то наполовину зотлілим. Й навряд чи зацікавив би когось, окрім археологів, якби не.

Так, лишалося ще одне "не".

Вода зійшла, а та, що лишилася — швиденько, на очах почала творити новий крижаний панцер й чоловік заворушився. Зіскочив з горба, послизнувся в багнюці, упав, вивалювся — але то вже не мало значення.

Підійшов ближче, вигорнув з пащі тварюки ще кавалок багна. Витяг з сумки замашний молоток й, не жаліючи пальців, вибив чорні, гострі, досі моторошні зуби.

Щось промайнуло у небі, й літак заволав-закричав, сповіщаючи господаря про небезпеку.

Чоловік заспішив ще дужче, нашвидкуруч вибив усе, що лишилося, озирнувся.

Місце, де впала бомба, все ще курілося, за кілька метрів від центру кипіло багно, але трохи далі була просто змішана із попелом чорна земля, й вона була тепла.

Чоловік поспіхом виорав неглибоку канавку, щедро сипонув вибитими зубами, голіруч їх загриб. На мить завагався, але одразу ж зібрався з духом й ножем різонув по лівиці. Цівка крові бризнула на гарячий попіл, й не червоною здалася — а чорною.

Літак заволав ще голосніше, чоловік підскочив, й кинувся геть — не до літака, а подалі від щойнопосяяного. Вчасно — чорна блискавка народилася в небі, скотилася, наче крапля роси листом й гримнула вибухом. Літак помер.

Чоловік біг до лісу, не озираючись, плямував кров'ю багно та сніг, і знав, що не встигне.

Не встиг, ясна річ. Ще одна блискавка, трохи менша, вдарила за пару кроків ліворуч, скрутила у бублик, відкинула вбік. Як не дивно, але чоловік не втратив свідомість, і навіть зміг ворухнутись — повернув голову так, щоб побачити посіяну грядку.

Земля на ній вже піднялась рівними горбиками, й чоловік посміхнувся.

Сил говорити вже не було, але думати ще так сяк вдавалося.

"Ростіть, дітки,— безгучно сказав чоловік. — Ростіть-виростаєте. Тільки не сваріться між собою, тим більше, Кадма поблизу нема. Ростіть великими й дужими... і якщо вже заради того, щоб вас побити, люди не припинять вбивати один одного, то я вже й не знаю, що тут робити."

Він ще раз посміхнувся — бо ще одна думка встигла проскочити у майже згаслій

свідомості.

"...а якщо раптом ні... якщо й вас виявиться замало для цього... то знаєте що? Гучно хряснути за собою дверима — це теж непога..."

26.02.11 - 08.03.11

ВІДЛУННЯ

Те літо починалось зі спеки, а потім зненацька розродилось дощами. Такі дощі були того літа, що зраділа трава за два місяці піднялася до пояса, й лише потім замислилася, чи це не занадто. Бур'яни легко проскочили двометрову позначку й поглядали на людей звисока — ну що, мовляв, тепер скажете? Хто кого сапати буде? Пшениця, посічена могутніми потоками з неба, лягла на землю й покірно чекала, поки її підніматимуть. Навіть дерева, на початку літа поскручувавши листя у трубку, потім роздумали й починаючи з липня, рясніли плодами та ягодами.

Асфальтові дороги перетворились на блискучі річки, а ґрунтівки — або на річки чорної брудної води, або на пунктир з бездонних чорних баюр. Транспорт став, й лише окремі ентузіасти, любителі героїчно втопити свою машину в багні, а потім не менш героїчно її витягали — то лише вони з несамовитим виразом на обличчі носились лісовими дорогами.

Страшенно дощове трапилось літо, й бабусі хитали головами й казали, що це вже, мабуть, останнє, а потім буде Страшний Суд. Ну, якщо не у цьому році, то у наступному точно.

Дідусі погоджувались і казали, що з цього приводу треба хильнути.

Чоловіки помолодше не казали, але хияли. Повернулась давня універсальна валюта — "півлітра" — й мало-помалу, але посунула усі інші. Чи від цього виграла економіка, а чи ні — важко сказати, а от ті, хто найняв дідуса — точно виграли.

Дід погоджувався або за півсотні, або за пляшку. Зайди Perezирнулися, зробили вигляд, ніби трохи вагаються, а потім запропонували одразу дві — але тоді не лише докладно розповісти, але й показати дорогу.

Прогадали.

Старі люди рідко бувають мовчазними, й "докладно розповісти" дідусь і сам був би радий. Хоча при цьому йому один чорт варто було б налити, так що те на те й вийшло.

Дідусь почав надто далекоу — із самого дитинства, але слухачі мали час, терпець і натхнення, так що проблеми в цім не було.

— Онде, бачите, стара груша? — показав він чорним від землі пальцем. — Он там, на Іванову городі. Власне, то не зовсім його город, то його батько, коли помирав, лишив Одарці, сестрі його, але вона десь повіялась, приїжджала колись раз чи два, а потім й взагалі нас забула. То він й хазяйнує. Ех, одне слово, що хазяйнує — повен город бур'янів!

— То що там про грушу, дідусю? — делікатно нагадав ватажок зайд. Він був високий, кремезний, й коротко стрижений. За часім молодості дідуса так ходили бандюки, потім ті, хто хотів бути схожим на бандюків, а самі бандюки пересіли на мерседеси й стали носити модельні зачіски та золоті окуляри. Потім взагалі усе

переплуталося, так що міг він бути ким завгодно — від бандита до вчителя. Вченого якогось або й письменника, хоча хто зараз читає їх, ті книжки!..

Звали його Микитою, коротко — Миком, а хлопці то й взагалі нешанобливо дражнили Смиком. А може й шанобливо, хто їх, тих зайд розбере.

Мода на імена теж кілька разів мінялася. Коли дідусь був маленьким, якраз трапилась хвиля, так би мовити, повернення до коріння, й село заповнили Насті та Ксюші. Потім була ще якась хвиля, й імена знову стали чужинські — але вже східні. Потім було ще кілька хвиль — як повернення до коріння, так і палкого відкидання усякої шароварщини, так що визначити його вік за іменем годі було.

Другий зайда був меншим і товщим, й відгукувався на прозаїчне "Олекса", а третій якось так хитро імені не назвав, й лише за пару годин хтось випадково назвав його Миколою. Він був найменшим та наймолодшим, й весь час копирсався в то в мобілі, то в фотоапараті, то в коробці ще з якимсь приладом.

Технар.

Ватажок, заступник й технар. Хоч партійну ячейку засновуй. Або жени наймолодшого за пляшкою.

Так і сталося, погнали Миколу за пляшкою й погнали — але недалеко, до багажника великого джипа. Дідусеві кортіло туди зазирнути, але машину поставили хитро, задком до паркану. Так щоб і досягнути було як до багажника, й так, щоб непоміченим будь-хто біля нього аж ніяк не лишився б.

— Так що там про грушу, дідусю, — знову нагадав ватажок.

— Га? Про яку грушу? — стрепенувся дідок. — А, про Іванову! Та що там про неї... Он бачте, посеред городу стоїть? Так от, коли ми були ще малі, то з неї стрибали в ставок, а де тепер той ставок?

Дідусь аж очі заплющив — згадав, мабуть, далеке, страшенно далеке дитинство. Ставок. Сусідського хлопця Іванка та його ще меншу сестричку Дарку, яка піросла й десь повіялася. Згадав, як стрибали, як поступово заріс-збруднився ставок, перетворився спочатку на велику брудну калюжу, потім на також брудну, але вже не велику, а потім і взагалі зник. Непомітно якось зник, наче ще й минулого або позаминулого року вода стояла, а зараз на тому ж місці капуста росте.

Ет, стільки всього було... хіба до ставка тут?

Дідусь зітхнув й перейшов все-таки до того, про що питали:

— І війну пам'ятаю, аякже. Хоч малий був, а пам'ятаю. Особливо як бомбили, ну як таке не запам'ятаєш. Сидимо, знаця, в погребі, а воно — бах! Бабах! Тарарах!

"Бах" і "бабах", мабуть, означали поодинокі бомби різного калібру, а "тарарах!" могло символізувати й касету. Якщо так, то пощастило дідусю, не так вже й багато людей чули той "тарарах!". Точніше, чули-то досить багато, а от розповісти про це вдалося б не кожному.

— І літака того бачив, аякже, — дід заговк й наче замислився. Актор з нього був ніякий — ну які актори по глухих селах? Самодіяльність хіба, та й то лише там, де завклубом активний. Точніше, активна, бо не чоловіча воно робота. Та й скільки

лишилося їх по війні, тих чоловіків... й навіть через стільки років баланс все ще не виправився.

Й це при тому, що під час війни хлопчиків більше народжується.

Страшна була війна, й кожен раз після страшної війни люди починають думати, що гірше вже бути не може, але проходить десять-двадцять, ну, може, тридцять або півсотні років, дивляться люди й бачать — ні, дурню вони думали. Може бути страшніше, ще й як може бути.

На морді кремезного був досить помітний шрам, й рухався він, ледь припадаючи на ліву ногу, так що, мабуть, і його десь зачепило. Хоча після тої війни — хіба то війни були? Не війни, а тьху.

От раніше...

— То розкажіть про літак, дідусю, — Микита правив своє хоч і делікатно, та впевнено, й оповідач сам зрозумів, що трохи перегнув палицю з тою паузою.

— Так я ж і кажу, — дідусь зробив вигляд, наче й сам якраз-якраз зібрався перейти до найголовнішого. — Хоч і малі були ми тоді, але очі мали й вуха мали. Але знаєте що? Той літак і сліпий би побачив, й глухий почув...

Дід здригнувся, й міцніше стиснув у руці ціпка. Видно було, що й розказати він хоче, але слова не підбере. Мабуть, і справді, страшна була та війна, й страшним було те падіння. Ну як, як описати небо? Розірване, пошматоване вогнем хвостом небо, й хвіст той починається з одного кінця небокраю, й тягнеться мало не до іншого, а може й до іншого дотягнувся б, якби не обірвався у Горілому лісі.

Як описати звук, з яким те небо було розірвано? Як рветься Матерія, не та матерія, що з неї баби спідниці та штани шують, а саме Небо, де, хоч і кажуть, що Бога нема, але щось все-таки сидить, бо як же без Бога? Яка сила має таку могуть, що рве небо в клоччя, і як можна спинити ту силу, й хто її спинить, окрім хіба Землі-матінки?

От вона і спинила.

— ...отам він і впав, — стиха закінчив дід. — Ох і впав. Ох же ж і впав. Пам'ятаєте, що я про бомби казав? То все дурня. Іграшки. Дитячі хлопавки, як ми, бувало, із сірників робили. А вот коли літак впав — отоді було! Хати стрибали, печі тріскалися, з колодязів водою хлюпнуло, коти у будки поховалися, а собаки на дерева залізли. Того літа у корів молока не стало, але якраз це може й на краще, бо, кажуть, отрути багато здійнялося в повітря, й телята двоголові народжувалися, й цуценята шестилапі, а про курей покручених я взагалі мовчу.

Зайди презирнулись, а Микола знову поліз у сумку з хитрим своїм приладдям.

— ...ходили. Аякже. Щоб хлопчаки — та не збігали подивитись? Бути такого не могло, й хто на ті заборони зважав! Я — точно ні. Я, сусідський Іванко, що ото його грушу я вам показував, та й Павлуша з дальнього кутка. Ото він нас туди навідатись і підбив. Хуліганистий був хлопчина, а як в роки вбився — то й зовсім бандитом став, а де потім дівся — я й не скажу, бо не пам'ятаю. Як туди пробивалися — мало не потонули. Де сухо було, там згоріло все, а де болото — то захарастило його стовбурами посіченими, так, що гадюці провозити зась, а не те що людині. Так і йшли — зранку як

вибралися. то ледь до обіду дійшли, а скільки тут йти? Тьху! Раніше, бувало, за день тричі туди-сюди збігаєш.

Дідусь замріяно приплющив очі. Помовчав. Чекав, мабуть, на "що там далі?" або хоча б на "кхе-кхе", але не дочекався. Розплющив ліве око, зирнув на Миколу, й продовжив:

— Яма. Замість пагорба — яма, й земля пообіч. Такий собі пагорб кільцем навколо тієї ями, і якби не той пагорб. то не знайшли б. Бо дуже вже захаращено. Дерев — як гребінець типу "подушечка з дротом", знаєте, були такі за часів, коли мені гребінець ще потрібен був...

Старий захихотів, й пригладив долонею лисину.

— Отак і лежать. Як наче йшла бригада й валила дерева — усі підряд, та в одному напрямку. Тільки не одну бригаду треба, щоб стільки лісу занапастити, а цілу дивізію. А воно — отако-во, одним ударом. Страшна сила, чорна сила!

Навіть головою похитав, хоча й так сказане на всіх справило враження.

— Й сморід. Сморід страшенний, і всього у ньому було — й багнюка гнила, й дерево мокре, й хімія якась, аж у носі свербіло. Там і раніше не конваліями пахло, але опісля вибуху — наче помийницю вилили. Страшенно у носі крутило, як біля старого телевізора, якщо впритул морду до екрану приставити.

Гості знову презирнулися.

— І гаддя дохле. Навіть не думав, що стільки гадюк було в нашому болоті. Раніше, бувало, за день одну може побачиш, а може й ні. А тут — висять смужечками на деревах, наче хтось ялинку обвішав прикрасами. Не вибухом їх убило — а вже опісля вибуху повидиралися на дерева, наче земля їм пекла, та й повиздыхали. Ідеш — а з гілки звисає, одна біля одної. Спочатку ми їх лякалися, а потім, бувало, відсунеш рукою, наче гілку, що пройти заважає, та й по тому.

Зітхнув дідусь, і поглянув на чарку. Налили, а що вдієш. Заплачено ж-бо.

— Й звірина десь поділася. Усі. Від зайців до пташок. Раніше, кажуть, були в тому лісі й вовки, й кабани, а що лисиць — то вже сила-силенна. А після того літака — й сліду не стало. Аж моторошно — йдеш лісом, а тиша на вуха давить. Хочеться кахикнути, сказати щось, або й заспівати — але від того чомусь ще страшніше.

Ще не раз наливали дідові, й багато ще чого цікавого він розповів, а може й ще б розповів, але пляшка скінчилася, але другу, хоч як дідусь позирав, натякаючи, так і не розпечатали.

— Вставати рано, — коротко сказав ватажок, піднімаючись, тож і дідусь крехнув жалісно, пробурмотів щось на кшталт: ет, коли ще з розумними людьми так гарно посидиш, але й це не подіяло.

Встали й справді раненько, навіть як на сільські звички. Відгорлали вже перші півні у двох курниках, бо й справді на все село пара курників й лишилося; відгорлали і вдруге. Й третю партію вже розпочали півні, коли зацвірінькали годинники у всіх трьох гостей, й зірвалися вони на рівні, наче не хилили вчора нарівні з дідом. Пригостили його сніданком з консервних бляшанок з яскравими етикетками, а який він на смак

був, сніданок той — дідусь й розказати не зміг би.

Розворушили його гості, розтривожили давнє, наче й молодість повернули, та навіть й дитинство. Знову продиралися три хлопчаки поваленим лісом, і яка там різниця, пішки вони це робили, чи трюхикали безверхим зеленим джипом. І так і так дорога була повільна й гілля лізло в очі, й болотом смерділо, хоча вже кілька десятків років як висохло те болото. Хтозна, чому воно так. Чи то лишає болото по собі якийсь свій запах, а чи просто згадалося дідусеві все, так яскраво згадалося, що й запах, й відчуття мокроті в повітрі, й страх, й цікавість, страшенна цікавість, яка буває лише в дитинстві, а вже у підлітковому віці десь губиться й нудна рутинна затягує, як болото.

— ...затяглося болото. Вже за рік-два зникла дірка, ще за кілька років осів насипаний ґрунт, осів та розповзся. Дерев — які погнили, які погоріли, бо горів кілька разів ліс низами. Знаєте, як воно? Біжить вогонь глищею по землі, а вгору не лізе. Боїться. Пробіжить, спалить, що на землі знайде, та й згине. А дерева ростуть, й потім дивишся — а на висоті твого зросту усі дерева підсмалені. Нижче — здорова кора, й вище теж, а рівно на двох метра — чорна смуга, як наче вогонь на сій висоті зі стовбура на стовбур скакав. Буває таке, так і називається — чорна смуга.

Й презиралися між собою хлопці, й посміхалися, хто весело, хто не дуже; мабуть, по собі знали, що воно таке — чорна смуга. Навряд чи їхнє визначення було тотожне дідовому, але то не суттєво, та й не зважав оповідач на те презирання. Не до того йому було. Знав, мабуть, що востаннє розповідає, й востаннє слухають його так уважно — бо щось не було в хаті ознак того, що діти його навідувать, онуки та й просто будь-хто. Чи то все життя дідусь са́мітником був, чи то покинули його всі, й чи приїдуть ховати, а чи й ні.

Кому все розповідати? Хіба що котові.

Стареча слабкість чулася в його голосі, й трішечки — гіркота, від того, про життя прожив, скільки мудрості й досвіду накопичив — а нікому вона й не потрібна, так і зогніє в домовині разом із тілом. Не йому — а він би пляшку поставив хлопцям, аби лишень ті слухали.

Й забудькуватість, траплялася, бувало, у його розповіді, й голос тремтів, але чого не було — так це старечого маразму. Не сільська це хвороба — міська. Не доживають у селі люди до такого стану. Особливо як нема в хаті дітей та онуків.

І коли доїхала машина до певного місця, та й не сказати, що певного, мало чим відрзнялось те місце від навколишніх, і не думав би ватажок зупинятися, але прозвучало з уст дідуса старече, слабке, й водночас тверде та впевнене:

— Стій!

й зупинився джип, негайно та без найменших вагань.

Незначна була швидкість, то й пасажирів лише хитнуло вперед, та й по тому.

Дідусь першим вийшов з машини, пройшовся трохи, розсунув гілля, вдалину роззираючись, й твердо сказав, ще й черевиком по землі тупнув, наче бичка притоптав:

— Отут.

Помовчав, мрійливо приплющив очі й повторив:

— Отут воно й впало. Не скажу, що самий центр вирви, але десь близько. Та он, самі подивіться...

Хлопці вже й без нагадування дивились, й дивились не просто так, не як роззяви на трамвайно-велосипедне зіткнення, а професійно, впевнено та уважно.

Посеред галявини став джип. Не зовсім у центрі, та й не визначиш отак центр неозброєним оком, бо по-перше, трохи заросла пагінцями галявина, а по-друге — витягнута була вона. Не кругла, а еліптична. Наче те, що створили її, не вертикально зверху донизу падало, а під кутом. Не така, як снарядна вирва, але й не така, як від авіабомби.

Ніби з дуже великої гармати стріляли, й снаряд підходив до цілі зверху, з самого неба, але все-таки не вертикально.

Витягнута була галявина, витягнута у напрямку північний захід-південний схід, якраз під уявний шлях сонця о цій широті та о цій порі, й заливало ранкове сонечко, яскраве та лагідне, всю галявину, й здавалося б, давно мали б гигнути всякі страхи, нічні й стародавні — але ні. Щось таки було на цій галявинці негаразд, й відчувалось воно не очима і не вухами, а серцем.

Буває таке на місцях, де загинуло дуже багато людей, або лежать під двометровим шаром ґрунту тисячі кістяків. Трапляються, загортають таке кладовище бульдозерами, заводи на них будують, житлові райони, ставки для відстою шламу — але бунтує земля, й рве той шлам греблі, й тріскаються будинки, й на заводах вибухають котли, ламаються верстати й, зриваючись, скачуть цехами божевільні маховики.

Кажуть, то сама земля плаче й тремтить, бо страшенно боляче їй за дітей своїх.

Й на місцях страшних вибухів та ударів теж робиться якийсь негаразд, хай не такий потужний, але все-таки є — бо зазвичай біль дитини болить матері дужче, аніж свій власний. Свій власний можна й потерпіти.

Дідусь виконав свою справу, й подякував йому ватажок, й пляшку негайно видав, й запропонував у машині посидіти — але дід лише кинув трофей на сидіння, й, не питаючи, став ходити краєм галявини, придивляючись, прислухаючись й час від часу навіть говорячи щось, хоч і не було кому його слухати — бо хлопці вже почули усе, що хотіли.

Та й зайняті вони були, дуже зайняті. Жодних вказівок не давав ватажок, однак закипіла робота, й робилася вона не за страх й не за гроші, а так, як людина лише для себе працює; так, ніби досвідчений вже, в літах, дядько, вирішив щось у дворі полагодити. Знає, де що лежить, і де що стоїть; де молоток дівся, де цвяхи, де прихилена до сарайчику гарна дошка, а де залишилось трохи фарби у баночці. Жодного руху зайвого, жодних роздумів — бо все продумано й подумки зроблено вже не раз.

Ватажок — кришку багажника, Микола ящик із нього, Олексій — другий, кришка хрясь, ящик брязь, Микола — так твою перетак, роз'єм клац, прилад "піііі", у ватажка ліва брова вгору на півсантиметра, а в Миколи — посмішка на всю пику. Оце так, оце тобі й дід! Стоїмо мало не в епіцентрі!

Чи то для порядку, а чи щоб точніше із місцем визначитись, Микола все ж начепив прилад з екраном на шию. Виставив штангу на півтори метри вперед й закрокував — впевнено, не спотикаючись, наче дивився під ноги, а не на екранчик. Ще той прилад, мабуть, і в навушники йому щось бубонів, бо йшов хлопчина не по прямій, й штангою водив не рівномірно, а ніби вказівки виконував. Кілька разів зупинявся й кидав на землю маркери — штири з крихітними яскравими прапорцями. Так виблискували ті прапорці, що дідусь запідозрив, що вони й темряві трохи світилися, й, між нами кажучи, так воно й було.

Слідом ходив й ватажок — але вже без складного приладу, а лише з двома тонкими дротинками у руках. Чи то ватажок був непростий, а чи дротинки якісь особливі — але рухались вони хитрим чином, де сходячись, де розходячись, причому біля маркерів — дуже активно. Схоже це було на процес налаштування та калібровки — але не приладу, а людини, бо залежать її властивості від часу, настрою, фізичного стану, щільності ґрунті та його ж вологості, а також від яскравості сонця, від хмарок на небі, від того, скільки вчора хильнув й від того, скільки збирається хильнути сьогодні ввечері, та ще багато, багато, багато від чого.

Потім хлопці помінялись місцями, й тепер ватажок з рамками ходив першим, поруч із ним тупцяв Олекса, й час від часу кивав ватажок й помічник негайно встромляв у землю такий самий прапорець, й раділи ті прапорці роботі й весело тріпотіли на ранковому вітерці, а Микола ходив слідом, водив штангою над позначеним місцем й кивав задоволено.

Злагоджена була команда, й досвідчена, аж замилювався дідусь, але чомусь неспокійно було на серці, наче й не на роботу дивися, а на щось таке, як нечиста сила.

Півгодини лише пройшло, як зарясніли на галявині прапорці, наче чорнобривці поміж суцільного бур'яну — як буває в старих обійстях, коли помре вже охайна бабуса, що садила ті квіточки, й хатка зруйнується, й бур'ян переможно затягне витоптані колись стежки — а чорнобривці ще довго-довго кивають перехожим — отут, мовляв, хатка була, й люди жили, й кури ходили, і парубок дівку кохав, й дітки бігали, а тепер лише ми та й лишилися.

І нехай синтетичні були цього разу квіти, й не росли, а руками їх втикати доводилось, натомість і показували вони не те місце, де людина жила, а те місце, де людина загинула.

Або й не одна. Трапилось місце, де затримався ватажок, й ногою щось показав, й Олекса, теж, мабуть, трохи здивований, застромив одразу чотири прапорці — три близенько один від одного, а останнього — трохи далі. Вийшло щось на зразок хреста — висотою метри з півтора, а мо', трохи менше, а потім махнув ватажок рукою дідусю — підійдіть-но, мовляв, підтупцяв той й побачив на екрані в Миколи скручений людський кістячок. Лежав він, ба, навіть і не лежав, а наче підвішений був у земляній товщі, наче падав кудись всі ці десятки років, й тільки лівиця була викинута далеко вперед, й кістяні пучки стискали щось — але давно вже те щось зогнило.

Нерізке було зображення й миготливе, але контури все ж розрізнялися досить

чітко.

— Два з половиною метри, — коротко сказав ватажок. — Усього два з половиною.

Даремно він те сказав. Відійшов дідусь, і навіщось притримав рукою серце. Здавалося б — ну яка різниця, два метри, чи три, а чи навіть десяток; аж ні, є, виявляється, різниця, та ще й яка. Лише два метри відділили якогось допитливого хлопчиська від світу живих. Крихітна відстань, не відстань навіть, а тьху, тичку можна було йому простягнути і якби вистачило в нього кеби схопитися, вчепитися в неї мертвим хватом — то й витягли б, та відкачали, але ні. Два з половиною метри — й лишився хлопчисько назавжди хлопчиськом.

Подивився ватажок на діда уважно, а потім кивнув Олексі, той швиденько-швиденько прапорці зняв, і якось негайно полегшало дідусеві, й знову спогад став лише спогадом, далеким-далеким, майже забутим, тьмяним, розпливчастим, а підземний скелет — якимось абстрактним хлопчиком, який чи й був колись взагалі, а чи й ні.

І ще кілька разів кивав ватажок помічників, й знімав той прапорці — цього разу вже не по чотири штуки одразу, а по одному. Мабуть, щось неважливе траплялося й несуттєве. А потім настав, врешті-решт, момент, коли ватажок зупинився, встромив у землю свої хитрі дротини й стомлено витер під із чола. Здивувався дідусь — наче й не жарко було, але спітніло чоло — дивина, що й казати. Хитра робота, знавця, хитріша, аніж картоплю садити, або комбайном рулити.

І знову ходив Микола поміж квітками-прапорцями, вже з іншим приладом, і язиків у прилада було аж три штуки, й стирчали вони на всі й начебто ворушилися — але тихенько-тихенько, як листя вночі, й думав той прилад по кілька хвилин кожного разу, й кривився Микола, бо, мабуть, не те казала йому скринька, що хотів він почути. Але настав врешті-решт момент, коли завмерла хитра техніка, й оператор завмер, й посміхнувся замість того, щоб морду кривити. Несміливо посміхнувся, й почухав виголену потилицю, а потім уважніше придивився — й розцвів, як дурман у вересні, якщо літо спекотне було.

Підійшов Олекса, щось покрутив, кивнув, а потім і Смик підтягнувся, ще раз пройшовся над тим самим місцем з дротами й знову встромив їх у землю — цього разу вже остаточно.

Дивився на те дідусь і чомусь зовсім не дивувався. Серйозні хлопці. Розуміються на своїй справі, а хороша вона чи погана — яка, в чорта, різниця? З висоти майже дев'яноста років вже мало що має чорний або білий вигляд. Погано вже бачать очі, стирається різниця між абсолютним злом та не менш абсолютним добром, й байдуже стає, хто переміг цього разу.

Але хто б не переміг — мародери на полі бою завжди були й завжди будуть.

Хлопці сховали хитри приладдя й на світ божий з'явився більш знайомий предмет. Шість тисяч років було йому зроду, й у Єгипті раби довбали ними пісок, й давні греки з давніми римлянами; і європейський пейзажист ворухив ними землю, й радянський колгоспник, й не лишилося вже рабства й колгоспів, а лопати zostались. Може,

змінилася трохи, може вже не було повністю дерев'яними, й ручка стала вигнутою під ергономічним кутом, й лезо вкрилося шаром надзвичайно слизького пластику — й нападм не прилипне, не те що багнюка, й точити його не треба було, а все ж лопата — вона завжди буде лопатою.

— ...ще в дитинстві читав Майна Ріда, — не зупиняючись, сказав ватажок. — Було в нього, як слона затягло в грузьке дно, й хтось з персонажів казав, що коли-небудь, через тисячі років, кістки його захрускотять під лопатою ошелешеного копача. Читав — і сміявся. Думав, що вже через сотню років лопат не буде, а будуть роботи. Аж бач воно як...

Він роздягся до пояса й м'язи на його спині грали потужно та рівномірно, наче поршні в машині. Вгору-вниз, вгору-вниз. Бери більше, кидай далі, втомишся — передай лопату товаришеві.

Смик передав, коли яма була вже вище коліна, а у діаметрі — метри зо два.

Олекса викопав ще з півметра, а потім взявся Микола, і яма повужчала.

На глибині з метр знайшовся перший тектит — крапелька з каламутного, майже чорного скла. Не слідкували б — то могли й не помітити. Ватажок покачав його на долоні, вдивляючись, наче щось міг неозброєним оком побачити. Підкинув в повітря, невисоко підкинув, на метр, не більше — а ловити не став.

Вже на штик нижче тектити пішли десятками.

Страшний був удар, коли горіла земля й плавилася, й не просто земля, не пісок у пустелі — а болотяна чорна багнюка, водою наповнена, органікою насичена, холодна та мокра. Щоб з неї скло утворилося, треба аби падало не що-небудь, й не з дерева, а щось велике й зі страшенної висоти.

Хтозна, може саме цього удару й не витримало болото, може став він для улововини отруйною кулею, після якої може й виживеш, але потім все одно здохнеш.

А може й ні. Кінець-кінцем, скільки всякого падало з неба — а Земля жива, і люди живі, й болота живі. Хіба лише динозаврам не пощастило, та й то ще до кінця невідомо, чому саме.

На третьому метрі земля вже не землею була, а мішаниною зі скла та піску, а ще на два штики нижче — то навіть й сучасна хайтечна лопата вже не втикалася, а дзвеніла, обурено й жалісливо.

Але й не ламалася.

Яма тепер нагадувала горщик для квітів — зверху широко, унизу вужче, по бокам чорно й коріння гниле стирчить, а вибиралися хлопці по земляним сходам, що не забували акуратно в стіні лишати.

Й коли стала робота, й виліз з ями розпатланий, спітнілий Олекса, й спустився донизу Смик, подовбав трохи, матюкнувся й виліз — подумав вже дідусь, що спіткала хлопців невдача, й покинуть вони роботу, й чи загортатимуть яму, чи ні — а додому поїдуть.

Але помилився.

Ватажок дістав з багажника довгий товстий циліндр. Мабуть важкий — бо

напружилися руки, аж вузлами взяли. Спустився до ями, й щось там довго робив, а тоді виліз й махнув усім — відійдіть, мовляв.

Гадав дід, що вибух буде, але знов помилився. Не гриміло й не блискало, лише земля трясла дрібненько-дрібненько, наче її в пропасниці било. Недовго тряслась, кілька хвилин, потім стихла, ніби сил не лишилося, й поліз ватажок до яма, й виліз, недбало тримаючи циліндр під лівою пахвою.

Й знову копали по черзі, лише понатягали на морди сіро-брунатні маски — бо за кожним порухом здійсмався із ями чи то пил, чи димок — легкий-легкий, як туман.

А потім настав, врешті-решт момент, коли перестало куріти з ями, й земляними сходами видерся Смик, і зірвав намордник, й губи розтягнув у посмішці, й сяяли зуби, як ні в кого в селі не сяють.

Й, мабуть, було чого йому посміхатись, бо тримав він у руці щось невеличке, важкеньке — але не дуже, й тримав недбало, не боявся ані впустити, ані придушити дужче, ніж треба — значить, не було воно ані бомбою, ані чимось небезпечним, ані ламким, хоча стільки років в земля пролежало.

А от дорогим, мабуть, для хлопців було — бо зраділи вони, й навіть "ура" неголосно загукали, й посмішками розцвіли, такими ж, як ватажок, але трохи меншими — за субординацією.

Коли їхали назад — дідусь попросив знахідку подивитись, але як не вдивлявся — так і не зміг пізнати бодай щось у кругому предметі з важкого металу. Жодного отвору, жодного виступу. Ані напису, ані малюнку. Ні червоної кнопки, ні шпариночки для ключа.

Тільки залишки приплавленого скла по усій поверхні, й сліди молотка, яким те скло оббивали.

— Воно хоч не радіоактивне? — запитав дідусь, колихаючи знахідку на долоні.

Хлопці зареготали, Смик неголосно сказав "кахи-кахи", й регіт урвався.

— Ні, — ватажок лише трішечки посміхнувся. — Навпаки. Його ані радіація не бере, ані вогонь, ані навіть іржа. Опинається навіть часу, але поступово все-таки піддається. Часу, на жаль, все піддається...

— Хлопці, — дідові явно не сиділося на своєму місці. — Хлопці, знаєте, що? Візьміть назад другу пляшку, але скажіть мені, що воно за штука така?

І знову хлопці зареготали, й ватажок посміхнувся, але знову кахикнув, й вщух неввічливий регіт.

— Не треба пляшки, дідусю, — сказав він. — Нехай вам лишається. Я й так розповім.

Замислився, й деякий час мовчав, а потім все-таки видав:

— Це, дідусю, яйце. Не те, що з під курки, а те, що в штанях. І за формою, бачте, схоже, й за вмістом теж. Знаєте, як раніше було — перед тим, як піти на війну, чоловіки всю ніч з жінками кохалися. Й дівчата так само, якщо й не давалася якась, то перед тим, як хлопця у військо відправити, таки не витримували. Знаєте, чому? Тому що міг чоловік і не повернутись, але хоча б щось по ньому лишилося б.

Він не дивився на дідуса, й не бачив, яка гірка посмішка скривила на мить обличчя його, й тут же зникла. Й не ходив дідусь на війну, а все ж не лишив нічого. Гірко йому стало й самотньо, й порадив він, що не став ватажок забирати пляшку назад, бо згодиться вона. Сьогодні ж й згодиться, як тільки доїдуть. А може й не вистачить, й доведеться бігти до Клавки по самогонку, хоч вона й смердюча.

— ...отак, дідусю, споконвіку воно й було, аж поки не стали хлопці замість кохання лишати по собі отакі яйця — спочатку в архіві, потім, як розбомбили пару архівів — то одне в архіві, друге в кишені й завжди з собою. Може, хтось і в качку ховав, а качку в зайця, зайця в скриню, а скриню на дуба — але це я не в курсі. Таке яйце мені ще не замовляли.

Знову сміялися хлопці, але цього разу ватажок не кахикав — бо не з дідуса кпили, а просто так, з жарту сміялися й з радощів.

— А хто ж його замовляє таке? — аж рота дідусь роззявив, бо все життя прожив, знав і як траву слід косити, і з якого боку до коняки підходити, і яка трава від поносу, а яка від пороби, а от про таке — то навіть й не чув.

— Родичі, — Смик ворухнув плечима так, що аж машину гойднуло. Хоч і розумна була машина, сама їхала своїми ж слідами, й зупинялася у тих самих місцях, де її раніше ватажок зупиняв. Їхала б й швидше, якби вимкнув Смик smart-режим, але, мабуть, втомився він, та й спина затерпла, а може вже й сам немолодий був, й все важче та важче копалося кожного разу, але покинути ту справу чи то заважало щось, а чи просто дуже подобалося воно йому, й не лише грошима подобалося, але й очами родичів, що вручав він їм капсулу. Наче й не шматок металу вручав, а сина, онука, або навіть й прапраправнука.

Мало правильних генів лишилося на Землі, й платили родичі грубі гроші, й навіть одна держава знайшлась, яка оголосила кров усіх своїх громадян священною, й гени також, й платила за кожную знахідку непогано. Й інша держава була, яка хоч і оголосила приблизно таке ж, але й копійки за знахідки не платила, хоча лежало їх по її полям значно більше.

23.09.11